

MAGISTERUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
VID BIBLIOTEKSHÖGSKOLAN/BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
2002:22

Bättre en bok i handen än tio på nätet?

En studie av författares och förlags attityder
till elektronisk publicering av skönlitteratur

VERONICA JOHANSSON

© Veronica Johansson

Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande av författaren.

Svensk titel: Bättre en bok i handen än tio på nätet? En studie av författares och förlags attityder till elektronisk publicering av skönlitteratur

Engelsk titel: Is a Book in the Hand Worth Two on the Net? A Study of Authors' and Publishers' Attitudes toward Electronic Publishing of Fiction

Författare: Veronica Johansson

Färdigställt: 2002

Handledare: Jan Nolin, Kollegium 1

Abstract: This master thesis investigates attitudes toward electronic publishing of fiction among the key participants authors and publishers in Sweden with the overall purpose of analysing the nature of these attitudes and what sort of tensions that exist between the two groups. The major areas of concern were formulated as: "what sort of attitudes do authors and publishers display toward electronic publishing of fiction?," "how do these attitudes affect the way the two groups relate to electronic publishing and to each other?" and "how do they perceive the future of this practice?". Everett Rogers' diffusion of innovations theory was applied to characterise electronic publishing as an innovation cluster, and to investigate innovation attributes in form of relative advantages and disadvantages, compatibility, complexity, trialability and observability. Data was gathered using quantitative questionnaires, but respondents were also given the opportunity to elaborate freely on some of the questions. These accounts were also included in the analysis. The conclusions drawn were that authors presented a more positive and publishers a more negative attitude toward the innovation cluster, but that they shared an appreciation of relative advantages in form of market oriented expectations to a high degree. Regarding disadvantages the publishers lingered on economic considerations whilst the authors primarily concerned themselves with legal, cultural and aesthetic aspects. Knowledge of attitudes toward and outcomes of the innovation was generally low. A mutual acknowledgement of traditional publishing and print values and practices emerged, along with sentiments bordering on technological determinism. A possible inherent strength in electronic publishing might paradoxically be deducted from attitudes reflecting only partial concordance between perceptions of the practice and dominant sociocultural values. The absence of centralised agreements on electronic rights remains pivotal.

Nyckelord: elektronisk publicering, skönlitteratur, attityder, författare, förlag, teori om spridning av innovationer, diffusion of innovations theory

Innehållsförteckning

1	INLEDNING	5
1.1	BAKGRUND.....	6
1.2	VAL AV ÄMNE.....	9
1.3	PROBLEMAVGRÄNSNING.....	9
1.4	PROBLEMBESKRIVNING	10
1.5	PROBLEMFORMULERING.....	10
1.6	SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	10
1.7	SPECIALBEGREPP INOM ELEKTRONISK PUBLICERING	11
1.8	DISPOSITION	13
2	LITTERATURSTUDIE	14
2.1	VAD ÄR ELEKTRONISK PUBLICERING?	14
2.2	TIDIGARE FORSKNING OM ELEKTRONISK PUBLICERING.....	16
2.3	STATENS HÅLLNING GEMOT ELEKTRONISK PUBLICERING	19
2.3.1	<i>Rapporter och utredningar</i>	20
2.3.2	<i>Statligt stöd och subventionering</i>	21
2.3.3	<i>Bokmomsen</i>	22
2.3.4	<i>Upphovsrätt</i>	24
2.4	FÖRLAGENS SITUATION IDAG.....	25
2.4.1	<i>Utgivning och försäljning</i>	26
2.4.2	<i>Förlagen och elektronisk publicering</i>	28
2.4.3	<i>Förlag och utgivare på Internet</i>	30
2.5	FÖRFATTARNAS SITUATION IDAG.....	34
2.5.1	<i>Arbetsituation, lönsamhet och utgivningsmöjligheter</i>	34
2.5.2	<i>Författare och elektronisk publicering</i>	36
2.5.3	<i>Författare på Internet</i>	37
2.6	BOKEN I DEN ELEKTRONISKA PUBLICERINGENS ERA.....	39
2.6.1	<i>Tekniken – hårdvara och mjukvara</i>	40
2.6.2	<i>Tillgänglighet</i>	41
2.6.3	<i>Länkar och hypertext</i>	43
2.6.4	<i>Marknaden</i>	45
2.7	STUDIER OM FRAMTIDEN FÖR ELEKTRONISK PUBLICERING.....	46
2.8	SAMMANFATTNING: PROBLEM OCH MÖJLIGHETER MED ELEKTRONISK PUBLICERING	48
3	TEORI OM SPRIDNING AV INNOVATIONER.....	50
3.1	VAL AV TEORI.....	50
3.2	TEORINS GRUNDDRAG	52
3.3	INNOVATIONSATTRIBUT.....	53
3.3.1	<i>Relativa fördelar</i>	53
3.3.2	<i>Kompatibilitet</i>	54
3.3.3	<i>Komplexitet</i>	54
3.3.4	<i>Provmöjlighet</i>	54
3.3.5	<i>Observerbarhet</i>	55
3.4	INVÄNDNINGAR MOT TEORI OM SPRIDNING AV INNOVATIONER	55
4	METOD OCH TILLVÄGAGÅNGSSÄTT.....	57
4.1	PERSPEKTIV OCH METODIK	57
4.2	AVGRÄNSNING	59
4.3	URVAL.....	59
4.4	TELEFONENKÄT.....	61
4.5	INFORMERAT SAMTYCKE	63
4.6	IDENTITETSSKYDD	63
4.7	PILOTENKÄT	63
4.8	BORTFALL	64
4.9	TILLFÖRLITLIGHET OCH REPRESENTATIVITET	64

5	RESULTAT OCH ANALYS.....	66
5.1	MATERIALETS SAMMANSÄTTNING.....	66
5.1.1	<i>Författare.....</i>	66
5.1.2	<i>Förlag.....</i>	71
5.2	INNOVATIONSATTRIBUT.....	72
5.2.1	<i>Relativa fördelar.....</i>	73
5.2.2	<i>Relativa nackdelar.....</i>	77
5.2.3	<i>Kompatibilitet.....</i>	80
5.2.4	<i>Komplexitet.....</i>	83
5.2.5	<i>Provmöjlighet.....</i>	84
5.2.6	<i>Observerbarhet.....</i>	85
5.3	ÖVRIGA FRÅGOR.....	87
5.3.1	<i>Olika elektroniska publiceringsalternativs lämplighet för skönlitteratur.....</i>	88
5.3.2	<i>Synpunkter på framtiden för elektronisk publicering och traditionella förlag.....</i>	89
5.3.3	<i>Författare – största fördelar.....</i>	93
6	SLUTSATSER OCH DISKUSSION.....	96
7	SAMMANFATTNING.....	100
8	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING.....	102
8.1	LITTERATURFÖRTECKNING.....	102
8.2	INTERNETKÄLLOR.....	106
BILAGA 1. SAI-TERMER.....		107
BILAGA 2. FÖRFATTARENKÄT.....		108
BILAGA 3. FÖRLAGSENKÄT.....		113

1 Inledning

Elektronisk publicering är en aktuell fråga inom många olika områden. I tidigare forsknings-sammanhang har främst problem med copyright och bevarandenaspekter lyfts fram och fokus ligger allt som oftast på vetenskapliga tidskrifter och andra akademiska publikationer.¹

Mycket tyder också på att den akademiska världen har varit först ut med att anamma den nya tekniken med alla dess möjligheter – men även problem – kanske till stor del på grund av att denna form av publicering motsvarar många behov som finns här. Dessa är enligt Geoffrey Nunberg, forskare vid centrum för språk och information vid Stanfords universitet, bland annat snabbhet vid publicering, sökbara texter och lägre kostnader.² Kravet på snabbare publiceringsprocedurer kan kanske sägas ha växt fram gradvis som en reaktion på de mycket långsamma och omständliga turer vilka har varit nödvändiga för att garantera erkännande av forskningsresultat genom kollegial granskning och redaktionella principer.

Genom att undersöka pionjärerna har ett flertal forskare velat ”ta tempen” på den fortsatta utvecklingen, och det är naturligtvis troligt att de flesta problem som uppkommer vid elektronisk publicering av vetenskapliga alster är de samma som för övriga som vill närma sig detta nya område. Skillnaderna borde dock vara minst lika många då det faktiskt förhåller sig så att man när det gäller till exempel skönlitteratur hittills inte till någon högre grad utnyttjat detta medium för distribution, läsning eller försäljning. Intresset bland etablerade aktörer inom det skönlitterära området beskrivs följaktligen också av många som svagt. Det har dock visat sig att frågan om rättigheterna till elektronisk publicering är en infekterad fråga. Sedan 1995, då Svenska Förläggareföreningen (SvF) sade upp ramavtalet för förlagsavtal, har de och Sveriges Författarförbund (SFF) upprepade gånger samlats runt förhandlingsbordet utan att komma närmare en lösning på problemet.

Vad är det då egentligen som ligger bakom denna segdragna konflikt? Är det principen, det symboliska värdet eller förväntningar på en framtida marknad av stor ekonomisk betydelse? Amatörförfattare i stora antal har utnyttjat Internet för egenpublicering av verk inom olika genrer, medan de etablerade aktörerna inom bokbranschen är sparsamt representerade i elektroniska sammanhang. I de fall då bokbranschens medlemmar ändå utnyttjar elektroniska alternativ som Internet handlar det främst om reklam och marknadsföring. I skuggan av akademiska artiklar, en handfull hypertextuella experiment och egenpublicering av hobby-skribenter befinner sig således idag den verkliga kolossen, den skönlitterära branschen, och ingen verkar våga uttala sig om hur framtiden kan komma att se ut. Det är denna stora osäkerhet inför utvecklingen som tilldragit sig mitt intresse, och jag har därför valt att ägna min magisteruppsats åt studiet av några centrala komponenter i det omtvistade ämnet elektronisk publicering av skönlitteratur. Det sammanhang i vilket denna undersökning äger rum färgas starkt av det traditionsbrott som det avtalslösa tillståndet mellan författare och förlag utgör. De komplicerade turer som kännetecknat förhållandet mellan upphovsmän och utgivare sedan 1995 återges därför som en bakgrundsbeskrivning inför den fortsatta studien.

---

¹ Några exempel på nordisk forskning som anlagt sådana perspektiv är Anna Christina Ulfsparré 2000. Vårt elektroniska samhälle och kulturarvet. *Human IT*, vol. 1, och Johan Mannerheim 2000. Digitalisering och bevarande: från projekt till långsiktiga program. *Human IT*, vol. 1, vilka behandlar digitalisering och det framväxande elektroniska samhället ur bibliotekens och arkivens långsiktiga kulturarvs- och bevarandefunktioner. Förutsättningar för publicering av doktorsavhandlingar på Internet undersöks av Yvonne Hultman Özek 1999. Elektronisk publicering: Doktorsavhandlingar, obefogad oro?. *Human IT*, vol. 4, och Helle Vinbaek Stenholt 1999. Elektronisk informationsförmedling og forskningspublicering. *Human IT*, vol. 4, presenterar ett danskt projekt för registrering av forskningsresultat i en biblioteksdatabas.

² Nunberg, Geoffrey 1998. Böckernas plats i den elektroniska reproduktionens tidsålder. I *Böcker och bibliotek: Bokhistoriska texter*, s. 279.

1.1 Bakgrund

Samarbetet mellan Förläggareföreningen och Författarförbundet har kontrollerats genom olika avtal sedan efterkrigstiden. Normalavtalet är det äldsta och det togs fram 1947, men ersattes 1980 av ramavtalet.³ Ramavtalet utformades för att reglera och erbjuda förhållningspunkter vid tecknande av individuella förlagsavtal mellan enskilda författare och förlag. Ett flertal meningsskiljaktigheter mellan de båda föreningarna har dock lett fram till dagens avtalslösa tillstånd. Föreningarnas respektive tolkningar av förhandlingarnas karaktär och innebörd klargörs i skriftliga uttalanden; SvF har en promemoria tillgänglig på Internet och SFF har sammanställt en broschyr. Med ledning av dessa återges kortfattat de senaste årens händelseutveckling nedan.

I februari 1995 tog SvF initiativ till förhandlingar med SFF, vilket de själva säger föranleddes av att

Vid mitten av 90-talet hade ... sådana tekniska och marknadsmässiga förändringar inträtt i bokbranschen att ramavtalet inte längre på ett tillfredsställande sätt avspeglade den praxis som individuella avtalsparter utvecklat under de femton år som gått sedan avtalet introducerades. Ramavtalet tog av naturliga skäl inte hänsyn till den snabba utvecklingen av digitala och elektroniska kommunikationsmöjligheterna [sic!] (CD-rom, Internet) som påverkade utgivningen av litterära verk.⁴

I den därpå följande förhandlingen reagerade SFF starkt på vad de upplevde som orimliga krav från förläggarnas sida:

Inbjudan visade sig innebära att bokförläggarna ville förvärva alla elektroniska rättigheter till författares texter. Detta ansåg förläggarna skulle ske samtidigt och i samma avtal som förlaget fick rätten att utge verket i bokform.

Under hela efterkrigstiden har förlagsavtal mellan författare och förlag inneburit att förläggaren fått rätten att utge verket i bokform på svenska. Alla andra rättigheter till texten har förblivit författarens. Författaren kan således själv sälja rättigheterna när till exempel en teater, ett filmbolag eller ett tv-bolag vill köpa dramatiserings- eller filmatiseringsrätten, eller när ett utländskt förlag vill köpa översättningsrätten.

På det nya och svåröverblickbara elektroniska området krävde förläggarna nu att en helt annan ordning skulle etableras. Författaren skulle förlora förfoganderätten till sin egen text; den skulle förläggaren ta hand om.⁵

Så inleddes den långdragna förhandlingsperiod som kännetecknats av bud och motbud, försiktiga närmanden och totala uppbrott och ett ökat misstroende förbunden emellan. SvF förklarar att de anser att elektronisk publicering så intimt hänger samman med tryckt publicering att de inte kan behandlas som två separata upplåtelseformer: ”Det krävs en ordning som tar hänsyn till förlagens intresse av att kunna ge ut verket i de former som efterfrågas av läsare och köpare och som hindrar en sådan parallell utgivning av samma text som innebär en direkt konkurrens.”⁶ Något annat skulle enligt förbundet nedvärdera den traditionella förlagsrättens värde.

³ Svenska Förläggareföreningen 2001b. *Ramavtalsförhandlingarna mellan Svenska Förläggareföreningen och Sveriges Författarförbund 1995-2001: En summering*. http://www.forlagskansli.se/pdf/Redex_forh.PDF [2002-02-04].

⁴ Svenska Förläggareföreningen 2001b.

⁵ Sveriges Författarförbund 2001b. *Vitbok: Förlagsavtalsförhandlingarna 1995-2000*, s. 7.

⁶ Svenska Förläggareföreningen 2001b.

Författarförbundet anser att SvF ställt alldeles för långtgående krav vad gäller rättigheterna på det elektroniska området: ”Utan precisering av användningen och utan ersättning skulle författaren således sälja, eller snarare ge upp, sina elektroniska rättigheter.”⁷ En stor stötesten har för SFF varit de olika förslag som inneburit att förlagen vill ha en viss skyddstid räknat från bokens utgivningsdag under vilken ingen annan kan ge ut boken i elektronisk form. Förlagen skulle därefter ha förstahandsrätt under viss tid att verkställa elektronisk publicering, om de så önskar. Därefter skulle författaren ändå ha en kvardröjande hembudsskyldighet till förlaget.⁸

Under våren 1995 bildades också ALIS (Administration av Litterära rättigheter I Sverige)⁹, en upphovsrättsorganisation för ordupphovsmän. SFF säger att detta motiverades av upphovsmännens ökade behov av ekonomiskt och ideellt inflytande på grund av den digitala teknikens utveckling.¹⁰ Detta sågs inte med blida ögon av SvF vilka i stället efterlyste en modell där även producentorganisationer kunde ingå och de kallar ALIS för en ”mot förlagen fientlig handling, en stridsåtgärd.”¹¹

Många beskyllningar förekommer i de båda föreningarnas samlade uttalanden kring ramavtalsförhandlingarna. SvF anklagar SFF för oflexibilitet, misstänkliggörande av avsikter och delvis obegripligt agerande. Man menar också att SFF:s inställning hindrat investeringar i nya publiceringsformer från utgivarsidan vilket fördröjt utvecklingen av en ny marknad för textutgivning. Man hävdar även att det inte är troligt att ett nytt ramavtal kan komma till stånd inom överskådlig tid eftersom SFF ”... saknar kreativ förhandlingsvilja och bland förlagen utvecklas, då det inte finns någon utsikt att nå ett ramavtal, egna avtalsvillkor. Har en sådan utveckling väl kommit i gång är det svårt att vända tillbaka till en central, detaljreglerad ordning.”¹² Promemorian avslutas emellertid med uttalandet att SvF hoppas att ett förtroendefullt samarbete mellan upphovsmän och förlag ändå kan bestå och fördjupas, samt konstaterandet att deras intressen till största delen är gemensamma. SFF hävdar i sin kommentar att SvF är alltför splittrad och förlamad som förhandlingspart, att deras utspel ibland ansetts förhastade även bland förläggare, att kortsiktiga affärsintressen gått före långsiktiga intressen av goda relationer med upphovsmän samt att deras förhandlingstaktik tagit formen av ett cyniskt spel för att komma över vidareanvändningsrättigheterna till verk.

Men trots att ramavtalsproblematiken föranleddes av, och även i första hand har kretsat runt, frågan om elektroniska rättigheter kom även flera avtalsområden att föras upp på dagordningen. Dessa är frågan om royalty, bandavdrag, lojalitetsplikt, licensavgift och bokklubbsroyalty. Inledningsvis efterlyste SFF, mot bakgrund av siffror som demonstrerat att författares inkomster hamnade långt under svensk medelinkomst, högre royalty (det vill säga ersättning till författaren som beräknas i procent på bokens F-pris – det pris som förlagen säljer boken till återförsäljare för). Royaltyn menade man i stället borde beräknas på bokens cirkapris, det pris boken betingar ute i handeln.¹³ SvF å sin sida kunde ej finna något som motiverade en dylik höjning eftersom royalty enligt deras bedömning inte kan jämföras med lön och en anledning till höjning av royalty därför saknades.¹⁴

⁷ Sveriges Författarförbund 2001b, s. 8.

⁸ Sveriges Författarförbund 2001b, s. 14.

⁹ ALIS. <http://www.alis.org> [2002-03-21].

¹⁰ Sveriges Författarförbund 2001b, s. 10.

¹¹ Svenska Förläggareföreningen 2001b.

¹² Svenska Förläggareföreningen 2001b.

¹³ Sveriges Författarförbund 2001b, s. 11.

¹⁴ Svenska Förläggareföreningen 2001b.

Bandavdraget innebär att royaltyn för en inbunden bok kan beräknas på ett F-pris som reducerats med högst 15 %. Båda föreningarna var ense om att bandavdraget var förlegat och borde avskaffas, men SvF menade att royaltyn hädanefter skulle fastslås till 23,375 % (den normala royaltysatsen till följd av bandavdrag med 15 %) ¹⁵ medan SFF ville använda royaltysättningen 27,5 % även för dessa utgåvor. ¹⁶

De båda föreningarna enades om ett uttalande angående lojalitetsplikt 1997, men omsatt i praktiken visade sig tolkningarna av dess innebörd gå isär. I uttalandet bestämdes att parterna förhindrades att vidta åtgärder som kan skada enskilda förlagsavtal. SvF tolkade uttalandet som ett preciserande av ett antal punkter som faktiskt utgör lojalitetsbrott (till exempel publicering på Internet och cd-rom), ¹⁷ medan SFF ansåg att varje sådan fråga måste prövas i det enskilda fallet. ¹⁸ Lojalitetsplikten är således en aspekt som är intimt förknippad med rättigheterna till elektronisk publicering.

Licensavgiften innebär ytterligare en grund för sänkt royalty som SFF ville att förlagen skulle slopa. Denna term avser en bestämmelse enligt vilken förlaget som utgivit normalutgåvan av en bok tar ut en avgift om 1 – 1,50 kronor per exemplar då ett annat förlag ger ut boken i pocketform. Detta kombineras med en halvering av författarens royalty. ¹⁹ Denna fråga behandlas inte av SvF i deras kommentar till ramavtalsförhandlingarna.

Bokklubbsroyaltyn, slutligen, är en fråga som involverat även Bokhandlareföreningen. Enligt det gamla ramavtalet kunde bokklubbsböcker underkastas en reduktion av underlaget för royaltyberäkning på 25 – 40 %. SFF ville att denna ordning skulle slopas helt, utifrån deras önskemål om en allomfattande ”likaroyaltyprincip”. ²⁰ SvF:s inställning var att det kunde finnas skäl för en minskning av reduktionens storlek, något som emellertid skulle innebära stora ekonomiska förluster för förlagen och medföra begränsat förhandlingsutrymme i fråga om generell royalty och avskaffande av bandavdrag. ²¹ Bokhandlareföreningen tog emellertid frågan till Konkurrensverket, eftersom de ansåg sig diskriminerade på grundval av att de utför en prestation likvärdig bokklubbarna. Konkurrensverket undvek dock att fatta beslut i frågan eftersom avsaknaden av ett ramavtal innebär att inget eventuellt konkurrensbegränsande samarbete i dagsläget kunde anses föreligga. ²²

Den rådande situationen mellan författare och förlag i frågan om elektronisk publicering är således mycket komplicerad med förgreningar som sträcker sig över flera andra områden. Läget måste betraktas som känsligt i de flesta avseenden; ämnet bör behandlas med stor försiktighet. Inte desto mindre innebär också det som här beskrivits att området är mycket intressant att utforska. Fortfarande befinner sig aktörerna i inledningsskedet av en utveckling som inte tillnärmelsevis kan överskådas eller förutses.

---

¹⁵ Svenska Förläggareföreningen 2001b.

¹⁶ Sveriges Författarförbund 2001b, s. 11.

¹⁷ Svenska Förläggareföreningen 2001b.

¹⁸ Sveriges Författarförbund 2001b, s. 34-35.

¹⁹ Sveriges Författarförbund 2001b, s. 11.

²⁰ Sveriges Författarförbund 2001b, s. 18.

²¹ Svenska Förläggareföreningen 2001b.

²² Sveriges Författarförbund 2001b, s. 26.

1.2 Val av ämne

Litteratur har alltid varit ett av mina största intressen; hela min eftergymnasiala utbildning har inriktats på litteraturhistoria, litteraturvetenskap och litteraturteori och nu senast vid Bibliotekshögskolan i Borås också de litterära institutionerna. Steget från texter, läsning och tolkning till institutioner, processer och produktion har kopplat den teoretiska och abstrakta världen till en praktisk verklighet. Intresset för vad som styr och påverkar texter och den litterära branschen generellt har ytterligare förstärkts vid beaktande av de ömsom utopiska, ömsom dystopiska visioner inför den framtida tekniska utvecklingen som nu florerar. Jag gick även en extra kurs i elektronisk publicering under min sista termin vid Bibliotekshögskolan vilket dels gav mig en bättre förståelse för förhållanden och funktioner inom området, dels väckte en större nyfikenhet inför ämnet. Vad innebär egentligen begreppet ”elektronisk publicering” och hur – om alls – kommer skönlitteraturen och dess aktörer att påverkas? Dessa tankar ledde fram till mitt beslut om att ägna magisteruppsatsen åt frågan om elektronisk publicering av skönlitteratur för att om möjligt utreda hur några centrala aktörer på den från mitt håll, som läsare sett, ”motsatta” sidan av boken ser på saken.

1.3 Problemavgränsning

Avgörande i fråga om elektronisk publicering av skönlitteratur vara eller inte står de etablerade bokbranschaktörerna: författare, förlag, bokhandel, bokklubbar och bibliotek. Dessa svarar för produktion, lagring, bevarande, distribution, försäljning och tillgängliggörande. På den andra sidan finner man kunden, konsumenten, läsaren. Denna mycket stora och diversifierade grupp utgör marknaden och bestämmer efterfrågan. Fokus kommer i denna undersökning enbart att riktas mot författare och förlag, då jag bedömt att det är dessa två grupper som idag är de absoluta nyckelgrupperna i fråga om elektronisk publicering av skönlitteratur. Utan författarna skulle vi självfallet inte ha några böcker att diskutera, och förlagen är alltså ansvariga för utgivning, produktion och teknikval för det mesta som idag ges ut. Som redan nämnts är det också mellan dessa båda grupper som det har dykt upp spänningar och motsättningar i relation till ämnet elektronisk publicering, en tilltrasslad situation vars aktualitet i sig beskriver pudelns kärna. Bokhandeln och bokklubbarna kommer emellertid att ägnas viss uppmärksamhet, men enbart i relation till eventuellt förändrade distributions- och försäljningskanaler i en framtida utveckling. Biblioteken däremot förbigås helt, dels på grund av att deras uttalade bevarande- och servicefunktioner faktiskt kräver anpassning till varje eventuell utveckling snarare än rollen som aktiv förändringsagent, dels för att mycket forskning redan har utförts vad gäller deras roll i en framtida digital miljö (se till exempel not 1 ovan).

Elektronisk publicering är ett svårhanterligt begrepp som innefattar teknik för produktion, lagring, distribution och presentation av dokument i elektronisk form. Det kan även definieras som publicering som kräver datorer för produktion och distribution. Grundläggande för denna undersökning är beskrivningen av elektronisk publicering som ett teknologiskt kluster, det vill säga som flera mer eller mindre sammanlänkade teknologier vilka tillsammans kan uppfattas som en helhet. Detta kluster indelas hädanefter i tre huvudteknologier: skapande, lagring och distribution. Elektronisk publicering som helhetsbegrepp och definierat som teknologiskt kluster kräver emellertid en utförligare beskrivning, vilket ges under 2.1 nedan.

Slutligen bör också något sägas om att jag enbart koncentrerat mig på skönlitteratur, i huvudsak av anledningen att, som också tidigare nämnts, det redan finns så mycket forskning

som behandlar icke-fiktion, i synnerhet akademisk publicering. Men begreppet skönlitteratur i sig kräver också en närmare bestämning, och avser i det följande romaner, noveller och även genrespecifika alster som science fiction, thriller, deckare, lyrik och drama. Verken kan vara illustrerade, men rena tecknade serier inräknas inte i begreppet. För denna undersökning gäller också att skönlitteraturen ska vara riktad till vuxna och utgiven på den svenska marknaden. Däremot är det ej av betydelse om litteraturen är på annat språk än svenska eller översatt från annat språk till svenska.

1.4 Problembeskrivning

Författare är en relativt oorganiserad yrkesgrupp jämfört med andra yrkesgrupper i samhället, vilket innebär problem vad gäller enande och samling kring avgörande frågor och ställningstaganden samt svårigheter att urskilja tydliga mål och linjer för gruppen som helhet. Den starka betoningen på individer och egen företagsamhet grumlar översikten vare sig man betraktar författare från ett utanför- eller innanförperspektiv. Förlagen å sin sida framtonar som allt mer strategiska och konkurrensinriktade på en hård marknad stadd i förändring och ekonomisk osäkerhet. Därför framstår även denna grupp som differentierad och svår att greppa. Detta i kombination med ett förhållandevis lågt intresse, och framförallt stor försiktighet, i samhället som helhet att ifrågasätta och undersöka villkor för kulturproduktion och så kallad fri företagsamhet gör att inblicken i dagens bokbransch är begränsad. Och när det gäller framtiden möter man oftast subjektiva scenarier som uppmålas i alla tänkbara riktningar, dock utan att grundas på särskilt väl understödda fakta eller undersökningar. Så är det också vad gäller fenomenet elektronisk publicering av skönlitteratur, en fråga som företrädesvis avhandlas i dagspressens eller facktidskrifternas krönikor, alternativt som enstaka artiklar baserade på någon uppmärksam bokpublikation eller författarsatsning. Djupgående och analyserande efterforskningar i ämnet elektronisk publicering och skönlitteratur är ännu relativt fåtaliga.

1.5 Problemformulering

Som följd av beskrivningen av bakgrund och problemområde samt efter val av avgränsningar uttrycks problemformuleringen som: vilka attityder uppvisar författare och förlag gentemot elektronisk publicering av skönlitteratur samt vilka spänningar finns det mellan dessa två grupper?

1.6 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka attityder till elektronisk publicering av skönlitteratur bland svenska skönlitterära förlag och författare och anlägga en komparativ ansats grupperna emellan för att försöka förstå sådana spänningar och motsättningar som kommit till uttryck i avtalsproblematiken. För att kunna upprätta en enkätstudie har jag också i detta arbete syftat att göra en grundlig genomgång av de olika arbetsförhållanden och initiativ som i dagsläget kan identifieras för de båda grupperna – både generellt och mer specifikt i samband med framväxten av elektronisk publicering.

Frågeställningarna är:

- Vilka arbetsförhållanden och initiativ kan identifieras för författare och förlag generellt och mer specifikt i samband med framväxten av elektronisk publicering?
- Vilka attityder uppvisar författare och förlag gentemot elektronisk publicering av skönlitteratur?
- Vilka fördelar respektive nackdelar upplever författare och förlag som förknippade med elektronisk publicering av skönlitteratur?
- Finns det några skillnader i attityder till elektronisk publicering av skönlitteratur mellan de båda grupperna förlag och författare?
- Vilken roll spelar dessa attityder för författares och förlags förhållande gentemot elektronisk publicering av skönlitteratur och varandra?
- Hur ser förlag och författare på framtiden för elektronisk publicering av skönlitteratur i relation till de traditionella förlagen?

Den teoretiska basen för denna undersökning är Everett M. Rogers *Diffusion of innovations*.²³ I det följande kommer termen ”diffusion of innovations” samt andra centrala begrepp inom denna teori att återkomma ofta. Jag har därför redan från början funnit för gott att översätta alla engelska termer till svenska. ”Diffusion of innovations theory” översätts till ”teori om spridning av innovationer” och förkortas i den löpande texten till SAI-teori.²⁴ Med grund i detta teoretiska arbete karakteriserar jag elektronisk publicering som ett innovationskluster och postulerar att spridningen och acceptansen av en sådan innovation kan vara avhängig av aktörernas – i detta fall författarnas och förlagens – attityder till och bedömningar av vissa element som hör till innovationen. En ingående beskrivning av Rogers SAI-teori samt redogörelse för hur denna används i min undersökning ges i kapitel 3 nedan. Frågeställningarna har utformats med hjälp av SAI-teori och de har även legat till grund för de enkätfrågor som använts vid datainsamling.

1.7 Specialbegrepp inom elektronisk publicering

Backlist

- Böcker som är äldre än ett år.

Egenpublicering på Internet

- En författare eller annan upphovsman kan genom egenpublicering på Internet kringgå mellanled som förlag. Oftast lägger man då ut reklam för de verk man vill distribuera på en egen hemsida, samtidigt som andra marknadsföringsåtgärder vidtas, alternativt en direkt fulltextpublicering av verk i sin helhet på Internet. Kan kopplas till teknik för print-

---

²³ Rogers, Everett M. 1983. *Diffusion of innovations*.

²⁴ Eftersom de svenska översättningar som används i texten är mina egna bifogas till hjälp för läsaren en lista med översättningarna samt deras motsvarighet på engelska i Rogers *Diffusion of innovations* i bilaga 1. Det bör tilläggas att det inte finns någon svensk översättning eller utgåva av Rogers verk, men att teorin ibland går under den svenska benämningen ”diffusionsteori”. Denna term kan emellertid anses som vag i den bemärkelsen att innovationsaspekten ej uppmärksammas. Rogers teoretiska verk har dessutom bred relevans för många olika discipliner, men då tidigare använda svenska översättningar av dessa termer riskerar att representera olika tolkningar och betydelser mellan olika forskningssammanhang och vetenskapliga traditioner fattades beslutet att i detta arbete använda egna översättningar med direkta referenser till det engelska ursprungsverket. Valet att använda svenska översättningar snarare än de engelska ursprungstermerna betingades även av ett grundläggande praktiskt övervägande i och med att det skulle underlätta den språkliga behandlingen av termerna i löpande svensk text. Rogers själv presenteras mer ingående i samband med redogörelsen för teorin i kapitel 3.

on-demand och distribution av texter i form av elektroniska filer som e-postbilaga eller annat. Karl-Erik Tallmo²⁵ definition vilken observerar svårigheten att översätta det engelska "self-publishing" till svenska skiljer på de två vanligaste uttrycken "självpublicering" och "egenpublicering". Självpublishing kan då enligt Tallmo uppfattas som "publicera sig själv" (till exempel att någon presenterar sig själv som person på en egen hemsida), medan egenpublicering bättre beskriver innebörden i "publicera själv".²⁶ Det är denna distinktion som ligger till grund för mitt val av termen egenpublicering för att syfta på en publicering av verk som ombesörjs av författaren själv.

Elektronisk distribution

- Överföring eller spridning av dokument med hjälp av elektroniskt medium. Exempelvis nedladdning till PC eller annan hårdvara via Internet (alternativt med påföljande utskrift), som bilaga till e-post och cd-romutgåvor.

Nätbokhandel/Internetbokhandel/e-bokhandel

- Bokhandel som helt eller delvis bedriver sin försäljnings- och distributionsverksamhet på Internet.

Print-on-demand

- Översätts ibland till "tryck-på-begäran". Via ett mellanled trycks en elektroniskt lagrad text på papper och binds in som pocketbok på specifik begäran av kund. Det tryckta exemplaret kan sedan skickas per post eller hämtas ut av beställaren i ansluten bokhandel eller annat avhämtningsställe. Vid varje tryckning utgår oftast royaltysättning till författaren.

Publish-on-demand

- Syftar på möjligheten för författare att ge ut producerade verk "på egen begäran". Det vill säga utan att behöva godkännas av ett förlag eller annan mellanhand.

Reprint

- Nya utgåvor av äldre titlar med endast smärre förändringar av främst format, omslag och eventuellt pris.

Textarkiv/webbarkiv

- Samling av texter eller andra dokument i fulltext på Internet. Genom uppkoppling kan läsaren läsa texter direkt på skärmen och ofta är det också möjligt att ladda ner till egen hårddisk eller skriva ut på papper. Upphovsskydd och betalning för texter är aspekter som är mycket svåra att kontrollera vid publicering på detta sätt. De vanligaste uppläggen för sådana arkiv är: publicering av nya, kortare alster (till exempel noveller och dikter) av i förekommande fall amatörförfattare (ett svenskt exempel på denna form är Novell på nätet²⁷) eller publicering av äldre material där upphovsrätten utgått (så gör exempelvis svenska Projekt Runeberg²⁸).

---

²⁵ Karl-Erik Tallmo är författare, journalist och designer.

²⁶ Tallmo, Karl-Erik 1999. Self-publishing: Publicera själv eller publicera sig själv?. *Human IT*, vol. 3, s. 185.

²⁷ Novell på nätet. <http://www.novell.nu> [2002-02-04]

²⁸ Projekt Runeberg. <http://www.lysator.liu.se/runeberg> [2002-02-04]

1.8 Disposition

I kapitel 2 ges en översikt över relevant forskning i ämnet elektronisk publicering och bokbranschen i allmänhet. Svenska statliga åtgärder, projekt och undersökningar berörs liksom annan forskning, olika intresseinlagor och exempel på befintliga manifestationer av nyttjande av tekniken för skönlitterär produktion och distribution. I kapitel tre presenteras den teoretiska basen för denna undersökning, SAI-teori. Eftersom detta är ett tvärvetenskapligt och mycket brett teoribygge har en relativt utförlig beskrivning av de valda och delvis modifierade delar av teorin som undersökningen vilar på infogats. I samband härmed diskuteras också problem med teorin samt de åtgärder som vidtagits för att försöka ”styra runt” dem. Det fjärde kapitlet beskriver och motiverar valda metoder och tillvägagångssätt. Enkäternas utformning, urvalsprocedurer och tillvägagångssätt inför och under datainsamling beskrivs likaså. I kapitel 5 presenteras de erhållna resultaten tillsammans med analysen, fråga för fråga. Resultat och analys sammanfördes av två anledningar. Dels för att undvika onödiga upprepningar av resultaten, dels för att lätta upp vad som annars skulle blivit ett tungläst, kompakt statistikkapitel som läsaren svårligen skulle kunna bära med sig och relatera till en efterföljande analys. Därefter följer slutsatser och en mer allmän diskussion i kapitel 6 och här lyfts de tidigare presenterade resultaten och analysen till en friare och mer övergripande nivå. Förslag till vidare forskning återfinns också här. I kapitel sju, slutligen, sammanfattas uppsatsen som helhet.

2 Litteraturstudie

I detta kapitel tecknas en så bred bild som möjligt av de områden som ska undersökas. Här samlas således allt från tidigare forskning via statliga undersökningar och rapporter till tidskriftsartiklar och rena partsinlagor. Motiveringen till denna utförliga presentation följer av undersökningens syfte: för att kunna upprätta en enkätstudie behövs en grundlig genomgång av de olika arbetsförhållanden och initiativ som i dagsläget kan identifieras för de båda grupperna författare och förlag – både generellt och mer specifikt i samband med framväxten av elektronisk publicering. Den blandade litteraturflora som följer har även valts ut för att redan här belysa problemformuleringen ”vilka attityder uppvisar författare och förlag gentemot elektronisk publicering av skönlitteratur samt vilka spänningar finns det mellan dessa två grupper?”. Den komparativa ansatsen i synnerhet kräver en litteraturgenomgång som noggrant beskriver förhållanden för dessa aktörer i dagsläget så att dynamiken dem emellan lättare kan förstås. Därutöver kan det vara av värde att kunna återknyta och relatera denna undersökningens resultat till övrig kunskap i ämnet vid analys och diskussion så att de kan inordnas i en större kontext.

2.1 Vad är elektronisk publicering?

Elektronisk publicering som teknologi kan inordnas i den mer samhällsomvälvande utveckling som många talar om i form av IT-samhället. IT (informationsteknik) är emellertid inte heller det ett helt oproblematiskt begrepp. Emin Tengström, akademiker som bland annat är filosofie doktor i latin och professor emeritus i humanekologi, ger två definitioner av IT – i en bred mening innebär det ”all teknik varmed man kan lagra, återvinna, bearbeta, överföra, mångfaldiga och distribuera information” och en snävare definition står för ”sammankopplingen av datorer och teleteknik”.²⁹ Vissa aspekter av elektronisk publicering, som Internetpublicering, hör mer uttalat till den snävare definitionen, medan andra former, till exempel cd-romutgåvor, faller under den bredare.

Om man sedan gör en klarare fokusering på begreppet elektronisk publicering finner man att det är en samlingsbeteckning som innefattar flera relativt åtskilda publiceringsalternativ. Distinktionerna dem emellan påminner ofta om de som Tengström använder för att skilja mellan olika definitioner av IT. F. W. Lancaster vid institutionen för biblioteks- och informationsvetenskap, Illinois universitet, beskriver området utifrån både ett brett och ett smalt perspektiv:

The scope of the term ”electronic publishing” can be interpreted in many different ways. For example, it could be considered to include all forms of electronic aids to authors, from simple word processing capabilities to actual typesetting and/or mark-up tools ... as well as networking support to collaborative authorship and electronic communication among authors, editors, referees, and other participants in the publishing process.

Since ”publishing” implies production and distribution, however, the term refers most obviously to the generation of publications in electronic form or, at least, with the aid of electronics. In this more restricted sense, electronic publishing can be considered to have evolved gradually over a period of about thirty years ... .³⁰

²⁹ Tengström, Emin 1998. *Hur förändras våra livsvillkor? En kritisk betraktelse av K-samhället, IT-samhället och kunskapssamhället*, s. 52.

³⁰ Lancaster, F. W. 1995. The evolution of electronic publishing. *Library Trends*, vol. 43, no. 4, Spring 1995, s. 518.

Det är denna senare, smalare definition av begreppet elektronisk publicering som jag kommer att åsyfta i det följande. Matthew Wills, verksam inom utvecklingsfrågor för elektronisk publicering, och Gordon Wills, professor och managementforskare, grundar sin definition på ungefär samma basis:

So what is electronic publishing? It is readily defined as using computers in the processes of capturing and disseminating knowledge and information. It implies that the parties at each end of the process, and as may be required in the middle, have computers that can converse with one another. The conversations can be either interactive online or static via either disk or fixed time data interchange (EDI).³¹

Alla sådana övergripande definitioner kan och bör sedan indelas i ytterligare subkategorier för de aktuella områdena skapande, lagring och distribution.

Riitta Alkula, tidigare verksam vid det av NORDINFO³² upprättade Nordiska kompetenscentret för elektronisk publicering (NordEP), ger en beskrivning av vad den elektroniska publiceringens subteknologier innefattar. Skapandet av elektroniska publikationer kan enligt Alkula ske på två sätt: dokumentet skapas ”ur ’intet’” av en författare/upphovsman med hjälp av ord- eller bildbehandlingsprogram, alternativt att ett ”redan existerande tryckt dokument digitaliseras” genom inläsning med bildläsare eller optiskt teckenigenkänningsprogram.³³ Lagring och distribution av elektroniska publikationer kräver andra medier, vilka Alkula delar in i tre huvudkategorier: magnetiska minnesmedier som disketter, optiska minnesmedier, av vilka den vanligaste formen utgörs av cd-romskivor, och slutligen datanät, med vilket avses Internet och särskilt då www. Diskettens begränsade lagringskapacitet har emellertid inneburit att dess roll som medium för elektronisk publicering alltmer försvagats.³⁴ Alkulas sortering av begreppen utgör en utmärkt grund för hantering av ett undflyende och svårtolkat kluster av teknologier som elektronisk publicering, och det har därför legat till grund för den huvudsakliga indelning av klustret i skapande, lagring och distribution på vilken denna undersökning vilar.

Om man går ett steg vidare måste oundvikligen dokumentens utformning och funktioner bli avgörande. Lancaster gör en sådan indelning när han beskriver hur utvecklingen av elektronisk publicering följt fyra steg sedan det tidiga 60-talet. Den första manifestationen av tekniken var enligt författaren användningen av datorer för att skapa konventionella papperstryckta publikationer. Nästa steg innebar distribution av text i elektronisk form, där den elektroniska texten exakt överensstämde med den tryckta pappersformen, och kanske även använts för att framställa den tryckta upplagan. Den tredje fasen innebar publicering av en text i uteslutande elektronisk form, men utformad som ett traditionellt tryckt verk. Inte desto mindre kan sådana publikationer innehålla vissa additiva effekter som sökbarhet och manipuleringsmöjligheter. Den fjärde generationen innefattar helt nya publikationer som utnyttjar elektronikens sanna möjligheter som hypertext, ljud och rörelse. Denna kategori indelar Lancaster i två underavdelningar: a) presentation av existerande text och grafik på innovativa sätt och b) produktion av publikationer som redan från början är avsedda att till fullo utnyttja specifika möjligheter.³⁵

³¹ Wills, Matthew & Wills, Gordon 1996. The ins and the outs of electronic publishing. *Internet research: Electronic networking applications and policy*, vol. 6, no. 1, s. 10.

³² NORDINFO står för Nordiska samarbetsorganet för vetenskaplig information, en institution som sorterar under Nordiska ministerrådet. NORDINFO. <http://www.nordinfo.helsinki.fi> [2002-02-09].

³³ Alkula, Riitta 1997. Elektronisk publicering. *Nordinfo*, vol. 1-2.

http://www.nordinfo.helsinki.fi/publications/nordnytt/nnytt1-2_97/alkula.htm [2001-04-02].

³⁴ Alkula 1997.

³⁵ Lancaster 1995, s. 519.

Lancaster medger dock att emedan dessa fyra steg kan uppfattas som logiska i en utvecklingsprocess, så är den faktiska evolutionen svår att beskriva eftersom alla dessa varianter nu samexisterar utan att någon senare variant har ersatt eller efterträtt en tidigare. Därutöver menar han att det fjärde skedet ännu ej realiserats, eftersom medan några författare redan från början producerar verk som är ämnade för elektronisk publicering (till exempel hypertext), så är detta långt ifrån en norm. Vid en sådan jämförelse framgår hur Alkulas hantering av begreppen bättre lämpar sig för denna uppsats syfte att undersöka attityder och handlingar i relation till elektronisk publicering som en *process*; hur det publicerade materialet utformas är inte intressant i detta perspektiv. Fokus riktas istället in på de processer och teknologier som ligger till grund för skapande, lagring och distribution vid elektronisk publicering.

2.2 Tidigare forskning om elektronisk publicering

Det har inte forskats mycket om attityder till elektronisk publicering av skönlitteratur, men en magisteruppsats från 2000 av Camilla Smith och Annika Zachrisson vid Högskolan i Borås, *Skönlitteraturens nya kläder? Elektronisk publicering av skönlitteratur: En kvalitativ intervjustudie med nio svenska förlag och fyra övriga aktörer på det litterära fältet*,³⁶ anlägger detta perspektiv. Den teoretiska basen för undersökningen är Pierre Bourdieus fältbegrepp och författarna kommer fram till att boken alltså har en stark ställning i det litterära samhället och att elektronisk publicering enbart ses som ett komplement. Genomgående märker de en balansgång mellan kulturella och ekonomiska aspekter som genomsyrar hela förlagsbranschen. Förlagens strategier vad gäller elektronisk publicering sägs följa endera av två linjer: horisontell integration, vilket innebär att de köper nya företag för att förvärva nödvändig, ny kompetens och alternativa kanaler, eller parallella publiceringsprocesser, en strategi som innebär att man låter de nya nischerna fyllas av helt nya aktörer inom elektronisk publicering. Det senare kan leda till nya samarbetsprojekt, alternativt att de olika aktörerna håller sig på var sin kant även framgent.

De traditionella förlagen i studien ser de största möjligheterna med elektronisk publicering av skönlitteratur vara marknadsföring för den tryckta utgivningen via webben. En annan handlar om Internets potential som "plantskola" för aspirerande författare som förlagen sedan kan rekrytera. Att publiceringsprocessen skulle förbilligas ses som ett alltför förenklat synsätt då redigering och marknadsföring kvarstår som utgiftsposter (och antagligen även ökar i omfattning) även om tryckkostnaden försvinner. De märker heller ingen tro bland förlagen på möjligheterna med att upprätta digitala fulltextarkiv för förlagens samlade utgivning eftersom det mediala exponeringsutrymmet anses begränsat. Om förlagen ändå skulle satsa på elektronisk publicering av skönlitteratur anser de flesta som intervjuats att det är bästsäljarna man vill satsa på i stället för att bredda utgivningen med debutanter eller fler titlar. De nya publiceringssätt som vunnit gehör bland förlagen är nätpublicering och print-on-demand. Det första i marknadsföringssyfte och det senare som digital tryckteknik. Den centrala problematiken kretsar enligt Smith och Zachrisson kring det avtalslösa tillståndet mellan författare och förlag, en diskussion som än så länge är ideologisk enligt förlagen, men som kommer att kräva en lösning den dag då marknads efterfrågan tar fart. Ytterligare problem som framkommer i uppsatsen rör det framtida lagringsproblemet, en befarad följd av bristande kompatibilitet mellan äldre och nyare mjuk- och hårdvaror, samt att förlagen över huvud taget inte ser en marknad för den elektroniska litteraturen än. Förlagen uppvisar i

---

³⁶ Smith, Camilla & Zachrisson, Annika 2000. *Skönlitteraturens nya kläder? Elektronisk publicering av skönlitteratur: En kvalitativ intervjustudie med nio svenska förlag och fyra övriga aktörer på det litterära fältet*.

undersökningen gott självförtroende inför framtiden eftersom de alla anser att deras roll som kvalitetssäkrare och konsekutionsinstans är absolut nödvändig och saknar motsvarighet inom den egenpublicerade skönlitteraturen på nätet. Samtliga förlag ansåg också att traditionellt lineär skönlitteratur passar bäst i den tryckta bokens form.³⁷

Förra året kom även en annan magisteruppsats med anknytning till ämnet, *Förlagsbranschen i en dynamisk förändringsprocess: En kvalitativ undersökning av tendenser till utveckling inom förlagsbranschen*, av Jessica Johansson.³⁸ Johansson använder sig bland annat av litteratursociologi och framtidsforskning i sin undersökning och urskiljer härigenom tre huvudområden för förändring inom svensk förlagsbransch vilka representeras av Piratförlaget, litterära agenter och den tekniska utvecklingen. Hennes slutsatser är att den avreglerade marknaden och en hårdnande konkurrens leder till bestsellerism och kortsiktigt tänkande inom förlagsbranschen, eftersom förlagen inte har tid eller råd att odla författare varsamt utan riktar in sig på snabb behovstillfredsställelse. Författarna å sin sida demonstrerar ökat missnöje med ersättning och marknadsföringsstrategier vilket uttrycks genom att de kräver mer av förlagen och inte är så förlagstroga som förr. Tecken visar på att individualism ersätter solidaritet i hela branschen. De små förlagen däremot, anser Johansson, drar nytta av sin snabbhet och flexibilitet vilket parat med ett mer genuint intresse för kvalitet istället för kvantitet säkrar en bred utgivning. De litterära agenterna och den ökande individualiseringen ser hon som ett tecken på amerikanisering inom branschen. De tendenser författaren urskiljer bedöms ändå vara positiva eftersom stabiliteten ruckas och förlagsbranschen är i behov av förändring.³⁹

Ett stort svenskt projekt ägde rum mellan den 1 mars 1998 och den 29 februari 2000 under titeln *Nya vägar för boken*.⁴⁰ Som initiativtagare och delfinansiär står Europarådets projekt New Book Economy (NBE) och dess fortsättning New Book Economy – Building the Information Society (NBE-BIS) och det är detta senare initiativ som *Nya vägar för boken* sorterar under.⁴¹ Länder som anslutits till NBE:s undersökningar är Italien, Nederländerna och Tyskland, och förutom Sverige deltog Finland, Frankrike, Nederländerna, Tyskland och Österrike i NBE-BIS.⁴² Kungliga biblioteket i Sverige har haft huvudansvaret för projektet, vilket har resulterat i ett flertal rapporter och undersökningar kring frågan elektronisk publicering.

Johan Svedjedal, professor i litteratursociologi vid Uppsala universitet, ansvarade för delprojekt 2, "IT och Boksveriges struktur" vilket publicerades i sin helhet som *The literary web: Literature and publishing in the age of digital production. A study in the sociology of literature*.⁴³ Svedjedal poängterar här förtjänsten i att nu, i inledningsskedet av elektronisk publicering, diskutera och analysera eftersom vi kan se allra klarast i början av en utveckling. De nya medierna penetrerar hemmen med ökande hastighet men han hävdar att den tryckta boken ändå lyckats använda de nya medierna för att stärka sin position, kulturellt och kommersiellt, vad han kallar för "Gutenberg capacity". Han uppehåller sig vid diskussioner om förändrade funktioner inom bokbranschen snarare än individer och institutioner och menar

³⁷ Smith & Zachrisson 2000, s. 83-87.

³⁸ Johansson, Jessica 2001. *Förlagsbranschen i en dynamisk förändringsprocess: En kvalitativ undersökning av tendenser till utveckling inom förlagsbranschen*.

³⁹ Johansson 2001, s. 56-61.

⁴⁰ Almerud, Peter 2000. *Nya vägar för boken*.

⁴¹ Europarådet beskriver projekten inom NBE-BIS med länkar till specifika nationella projekt på webbplatsen <http://culture.coe.fr/epba/eng/ecubook1.2htm> [2002-03-22].

⁴² Almerud 2000, s. 5.

⁴³ Svedjedal, Johan 2000. *The Literary Web: Literature and Publishing in the Age of Digital Production. A Study in the Sociology of Literature*.

att även om yrkeskategorierna kanske förändras så hotas de inte eftersom Internetpublicering är i skriande behov av förläggarvärderingar och kvalitetskontroll.

Delprojekt 3 koncentrerades på frågan om uppföljning och utvärdering av försök med elektronisk publicering och distribution av litteratur. Statens kulturråd ansvarade för denna del i projektet och Erik Peurell, litteratursociolog, sammanställde rapporten. Resultatet presenteras i *Users and producers on line: Producing, marketing and reading Swedish literature using digital technology*.⁴⁴ Här avhandlar Peurell fem olika aspekter: publicering på world wide web, textkvalitet på webben, vilka som besöker litterära webbplatser, svensk akademisk fulltextpublicering på webben samt den aktuella situationen för print-on-demand i Sverige. Undersökningarna baseras dels på studier och analys av olika webbplatser, textarkiv och annat som rör publicering på webben, dels på intervjuer med författare som publicerar sitt material on line. Förläggarna använder webben till övervägande del för marknadsföring, enligt Peurell, och i mindre utsträckning till försäljning, något som är vanligast hos små förlag. Webbarkiv med texter av amatörförfattare har snabbt ökat i antal och han anser vidare att den framtida utvecklingen av försäljning och distribution av verk som publiceras av förlag via webben kommer att vara avhängigt av betalningssäkerhet och författarsättningar. Främst är det frågan om copyright som upplevs som ett stort problem. Det vanligaste är fortfarande att använda webben för informationssökning.

Peurells slutsats är att både skönlitteratur och vetenskapliga publikationer på webben kräver fler aktörer för att kunna erbjuda de urvalsfunktioner som fylls av förlag och vetenskapliga tidskrifter för de traditionellt tryckta alstren. Print-on-demandverksamheten å sin sida uppvisar enligt Peurells undersökningar stora variationer mellan olika aktörer på arenan. Det varierar enligt honom mellan icke-kommersiella, statligt finansierade aktörer som publicerar ”smal” litteratur under beaktande av kvalitetsmässig och kulturpolitisk hänsyn, och kommersiella motsvarigheter som säljer sina tjänster till alla som är villiga att betala för dem – såväl författare och förlag som institutioner. De har dock det gemensamt att de täcker upp sådan utgivning som traditionella förlag undviker på grund av dåliga förtjänstmöjligheter. Rent generellt menar dock Peurell att de etablerade svenska förlagen hittills visat ett svagt intresse för print-on-demand, och att denna teknik därför under de närmaste åren kan komma att bli av större betydelse för privatpersoners, föreningars och institutioners egenpublicering.

En rikare forskningsflora återfinns, som tidigare nämnts, om det akademiska forskningsfältet och vetenskapliga elektroniska tidskrifter och publikationer. Ansatsen är emellertid så pass likartad att studier av detta slag kan utgöra en intressant bakgrund och tjäna som referenspunkt för den undersökning som jag utför. Inspiration för utformning, metodik och analys samt ledning för intressanta undersökningsområden vad gäller attityder har också till viss del hämtats från sådana studier. Särskilt inflytande och influenser kan hänföras till Cliff McKnight och Sheila Prices studie om författares attityder till vetenskaplig publicering i elektroniska tidskrifter.⁴⁵ McKnight och Price, avdelningen för informationsvetenskap vid Loughboroughs universitet, har utfört en omfattande undersökning av författares kunskaper, erfarenheter, attityder och uppfattningar av att publicera vetenskapliga artiklar i pappers- respektive elektroniska tidskrifter. Undersökningens resultat visar att endast 15,8 % av de svarande hade publicerat något i en elektronisk tidskrift. På frågan om vilka skäl respondenterna har för att ej publicera i detta medium var de vanligaste svaren i fallande

---

⁴⁴ Peurell, Erik 2000. *Users and producers on line: Producing, marketing and reading Swedish literature using digital technology*.

⁴⁵ McKnight, Cliff & Price, Sheila 1999. A survey of author attitudes and skills in relation to article publishing in paper and electronic journals. *Journal of Documentation*, vol. 55, no. 5, December 1999.

ordning: ingen kunskap om elektroniska tidskrifter inom deras område, uppfattningen att elektroniska tidskrifter har låg status, att man ej ser någon anledning att byta från publicering i pappersformat samt att de elektroniska tidskrifterna är för nya eller icke-permanenta.⁴⁶ Kännedomen bedömdes däremot vara relativt god, då nära hälften av urvalet svarade att de kände till elektroniska tidskrifter. Författarna fann inget uppenbart samband mellan ålder och sådan kunskap. Mer är tre fjärdedelar (77 %) ansåg dessutom att elektroniska tidskrifter var en permanent del av det akademiska livet.⁴⁷ McKnight och Price drar slutsatsen att det finns en liten men ökande villighet att skicka in artiklar till elektroniska tidskrifter, men också att oron över permanensen för detta medium alltså kvarstår. Forskarna anser också att författarna bör involveras mera i framtida forskning och debatt vad gäller elektroniska seriella publikationer.

2.3 Statens hållning gentemot elektronisk publicering

På statlig nivå har man i Sverige inte yttrat sig alltför mycket i fråga om elektronisk publicering, och särskilt inte vad gäller skönlitteratur. Kulturdepartementet och Statens kulturråd har visserligen utfört utredningar, men kulturens angelägenheter överläts ofta gärna till branschen själv, deras respektive föreningar och organisationer. Vissa ställningstaganden får dock effekter som märks ut till näringslivets periferi. 1994, under den borgerliga regeringen, publicerades IT-kommissionens rapport *Informationsteknologin: Vingar åt människans förmåga*,⁴⁸ ett betänkande som fick stor uppmärksamhet och i praktiken fungerade som ett startskott för kommande års satsningar på svensk utveckling inom IT-området.

I rapporten är det främst områden som utbildning och forskning, rättsordning, förvaltning, hälso- och sjukvård samt kommunikationsnätverk som avhandlas. Stora visioner av samhälls-omvälvande karaktär skisseras upp, men inga områden kommer att lämnas opåverkade, tvärtom ”berör teknologin varje del av tillvaron på ett ofta genomgripande sätt”.⁴⁹ Svensk kulturpolitik kommer enligt IT-kommissionen också att kunna skörda frukterna av de teknologiska framstegen genom att IT underlättar för kulturskapare och kulturinstitutioner att nå publiken, samtidigt som det ger ”upphov till helt nya möjligheter för konstnärligt skapande”.⁵⁰ Rapporten medger emellertid att vissa risker också är kopplade till IT:s spridning inom kulturområdet, till exempel att de världsomspännande informationsnätverken kan komma att ytterligare förstärka ”den multinationella kulturindustrins dominans”.⁵¹ Kommissionen erbjuder dock ingen handfast lösning på problemet, bara den vaga rekommendationen att man bör anpassa de kulturpolitiska åtgärderna till dessa förutsättningar. Litteraturen nämns inte alls och det väcker en del funderingar kring hur de traditionella kulturyttringarna är menade att hålla sina positioner i en utveckling som denna. Detta är ett tvehövdat fenomen som debatterats alltsedan 1960-talet i medieforskningen. Hans Hertel, professor i nordisk litteratur, menar att det länge funnits två läger i denna forskning, där pessimisterna talar om amerikanisering, masskultur, transnationella kulturindustrier och horisontellt identitetsskapande. Optimisterna ser däremot en utveckling som går mot en

⁴⁶ McKnight & Price 1999, s. 566.

⁴⁷ McKnight & Price 1999, s. 568.

⁴⁸ Informationsteknologikommissionen 1994. *Informationsteknologin: Vingar åt människans förmåga*. (SOU 1994:118).

⁴⁹ Informationsteknologikommissionen 1994, s. 21.

⁵⁰ Informationsteknologikommissionen 1994, s. 21.

⁵¹ Informationsteknologikommissionen 1994, s. 21.

detronisering av auktoritär skriftkultur genom en sant postmodernistisk multikultur vilket innebär frigörelse och kulturdemokratisering.⁵² Hertel själv säger att olika medier ”kan bruges til økonomisk og politisk udbytning, men de rummer også muligheder for kulturel mangfoldighed, nye samarbejdsformer og en ny æstetik der overskrider den ældre teknologis begrænsninger.”⁵³

2.3.1 Rapporter och utredningar

Märkligt nog är det flera år sedan den senaste SOU-rapporten som behandlar bokbranschen gavs ut. *Boken i tiden*⁵⁴ kom 1997 och i denna utredning bereds varken bredd eller djup åt frågan om Internet och den nya elektroniska teknikens eventuella inverkan på litteraturens aktörer och institutioner. Även print-on-demandtekniken ägnas minimalt med uppmärksamhet och man nämner den enbart som en möjlighet till förbättrad eller utökad kundservice för bokhandlare.⁵⁵ En hantering som verkar något snäv med tanke på de möjliga konsekvenser som denna teknik kan föra med sig också för förlag och författare. En orsak till denna brist kan vara att utredningen utfördes under tidspress.

Det är i den avslutande delen av *Boken i tiden*, ”Överväganden och förslag”,⁵⁶ som den nya tekniken inom bokbranschen ges något större utrymme. Frågor väcks som rör beställning, försäljning, publicering, läsning och köp av litteratur via nätet och print-on-demand. Det mest centrala anges vara hotbilden mot i synnerhet bokklubbar och små boklådor, samt risken för att förlagen slopar mellanhänderna och börjar sälja sin litteratur direkt via Internet. Slutsatsen blir att ”den korta utredningstiden har inte tillåtit en djupare analys av den växande användningen av Internet. Jag [Anna-Greta Leijon; min anm.] vill dock peka på behovet av såväl forskning som statistik för att belysa denna utveckling”.⁵⁷ Utredaren hemställer också till regeringen att utreda frågan om införseloms och skatt på böcker som köps via Internet från utlandet, samt den momsbeläggning som enligt Riksskatteverket ska utgå för nedladdning, privat utskrift och print-on-demandtryckning av litterära verk som distribueras elektroniskt.⁵⁸ Frågor som med all säkerhet kommer att vara mycket svårhanterliga för framtida utredare med tanke på den svårkontrollerbarhet som privatpersoners Internethandel uppvisar.

Som följd av en uppmaning i *Boken i tiden* att från statligt håll presentera en heltäckande bild av den svenska förlagsstatistiken för att komplettera Förläggareföreningens egna siffror, har även Statens kulturråd genomfört undersökningar vilka publicerats i *Böcker och kulturtidskrifter 1999*.⁵⁹ Den redovisade förlagsstatistiken i denna utgåva bygger på uppgifter från 108 allmänlitteraturutgivande bokförlag som samlades in av Statens kulturråd våren 2000. Här behandlas även den totala utgivningen av böcker, broschyrer, årsböcker och elektroniska resurser i Sverige 1990-1999. Siffrorna baseras på registrerade publikationer i Nationalbibliografen, men man drar inga slutsatser utan presenterar enbart statistik.

⁵² Hertel, Hans 1995. Bogen på mediernes supermarked: Kulturdemokratisering, polarisering og mediesymbiose 1945 – 95. I *Litteratursociologi*, s. 11.

⁵³ Hertel 1995, s. 11-12.

⁵⁴ Kulturdepartementet 1997. *Boken i tiden: Betänkande av utredningen om boken och kulturtidskriften*. (SOU 1997:141).

⁵⁵ Kulturdepartementet 1997, s. 122.

⁵⁶ Kulturdepartementet 1997, s. 257 ff.

⁵⁷ Kulturdepartementet 1997, s. 261.

⁵⁸ Kulturdepartementet 1997, s. 264.

⁵⁹ Statens kulturråd 2000a. *Böcker och kulturtidskrifter 1999*.

2.3.2 Statligt stöd och subventionering

Statligt litteraturstöd utgår till vissa titlar efter prövning av ansökningar till Statens kulturråd. I den äldre förordningen från 1993 anges syftet vara att ”främja mångsidighet och kvalitet i bokutgivning” och stöd kan lämnas till förlag med verksamhet i Sverige.⁶⁰ Den skönlitteratur för vuxna som kan få stöd är ny svensk, svenska översättningar, verk på invandrar- och minoritetsspråk samt klassisk litteratur – både originalsvensk och i svensk översättning. Stödformernas huvudbetoning ligger på tryckta, utgivna verk i form av arkersättning och särskilt stödbelopp. Arkersättningen kräver en viss av Statens kulturråd fastslagen minimi-upplaga och består av en fast och en rörlig del. Den rörliga delen relateras till det antal ark bokiteln omfattar. Dessutom kräver förordningen att F-priset (förlagsnettopriset, det vill säga det pris som förlagen säljer titlarna till återförsäljare för) ej överskrider, i annat fall följer lägre eller indragen arkersättning. Det särskilda stödbeloppet får lämnas om utgivningen är särskilt kostsam. Detsamma gäller produktionsstöd med tillägget att titlarna här också måste anses vara särskilt angelägna. Klassisk litteratur kan även få lagerstöd för ett år i taget, förutsatt att titeln ges ut i mellan 100 och 2000 exemplar. Stöd till litteratur på invandrar- och minoritetsspråk får lämnas i form av projektbidrag och som särskilt produktionsstöd.

Stödet är alltså i denna form ämnat att stödja produktionen av böcker, något som ifrågasätts i *Boken i tiden*, då ny teknik anses ha sänkt kostnaden för produktion avsevärt. Däremot har andra kostnader ökat, något som också uppmärksammas. Man drar här slutsatsen att förlagens kostnader vad gäller administration, marknadsföring och distribution blivit alltmer kännbara. Huruvida det gamla slopade distributionsstödet⁶¹ kanske åter borde dammas av diskuteras däremot inte. I stället antyds ett intresse för nya produktionsstöddordningar för att främja tillkomsten av cd-rom och print-on-demand. Dessa tekniker i sin tur förväntas möjliggöra nya spridningsvägar också internationellt, något som bedöms vara av stor vikt särskilt för litteratur på invandrar- och minoritetsspråk. Och vissa tillägg infördes också i ändringen av förordningen. I 1998 års förordning om statligt litteraturstöd inkluderas elektroniskt publicerad litteratur: ”Stöd till elektroniskt publicerad litteratur ... får lämnas i förhand i form av produktionsstöd. Sådant stöd får även lämnas i efterhand till elektroniskt publicerad litteratur.”⁶²

Staten stöder också alternativ utgivning av refuserade författare genom ett statsbidrag till Författares Bokmaskin. Här kan man producera sina egna verk till låga kostnader och 1997 utgick ett statsbidrag på 350 000 kronor samt ett mindre verksamhetsbidrag till denna ekonomiska förening. Kulturrådet har också bidragit finansiellt till införskaffande av teknik som möjliggör tryckning på andra alfabet än det latinska, och för sådana utländska titlar ger Författares Bokmaskin 40 % i rabatt på produktionskostnaderna.⁶³

Vidare lämnar *Boken i tidens* huvudansvariga utredare, Anna-Greta Leijon, ett förslag om reformer som totalt omfattar 30 miljoner kronor, varav en av utökningarna formuleras som följer:

Jag föreslår att litteraturstödet utökas med 2 miljoner kronor genom att det inrättas en särskild öppen stödordning avsedd för litterär verksamhet utanför gängse stödordningar; exempelvis produktion av kassettböcker och cd-rom, Print-on-demand, Författares

⁶⁰ Förordning om statligt litteraturstöd. (SFS 1993:449).

⁶¹ Förordning om statligt stöd till distribution av böcker (SFS 1981:445) upphävdes den 1 juli 1992.

⁶² Förordning om statligt litteraturstöd. (SFS 1998:1469), 9 §.

⁶³ Kulturdepartementet 1997, s. 159. En mer utförlig beskrivning av Författares Bokmaskin presenteras under 2.5.1 nedan.

Bokmaskin samt för såväl poesifestivaler som andra läsfrämjande projekt, Världsbokdagen, Författarcentrums verksamhet m.m. och för projekt som främjar spridningen av finlandssvensk litteratur i Sverige.⁶⁴

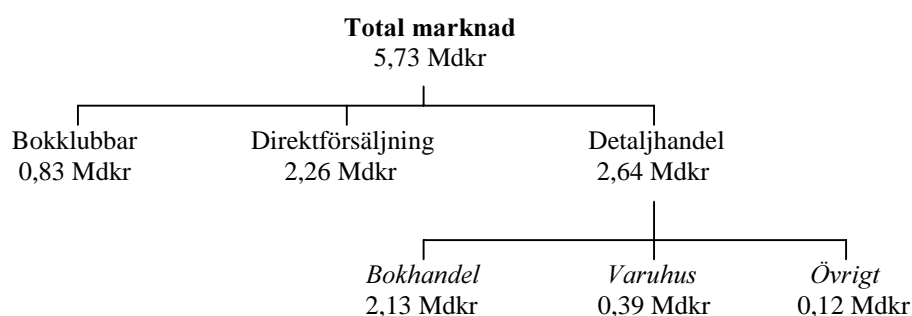
Genom denna nya stödordning vill man möjliggöra för organisationer och föreningar som till exempel Författares Bokmaskin och invandrarorganisationer att ansöka om medel för experimentell verksamhet med print-on-demand, cd-rom och Internet.

2.3.3 Bokmomsen

Den första januari 2002 genomfördes den länge omtalade sänkningen av bokmomsen i Sverige från 25 % till 6 %. Detta beslut föregicks av långdragna diskussioner. Statens största bekymmer var naturligtvis hur det oundvikliga inkomstbortfallet skulle kunna kompenseras medan bokbranschaktörerna förespråkade en momssänkning utifrån framtida scenarier med ökade vinster, lägre bokpriser och en breddad läsande allmänhet. För att bedöma konsekvenserna av en eventuell bokmomssänkning genomförde Statens kulturråd en undersökning, *Sänkt bokmoms: Undersökning och analys*.⁶⁵ De argument som framkommer i undersökningen bland bokbranschföreträdare är att Bokhandlareföreningen och Förläggareföreningen enbart ser positiva följder av en bokmomssänkning, medan Sveriges Författarförbund är mer återhållsamma och hellre vill lyfta fram större problem av strukturell art som existerar inom bokbranschen och som de ej anser kan lösas genom en sådan momssänkning, även om också de i grunden har en positiv inställning till en sådan åtgärd.⁶⁶ Även här ser man uttryck för de spänningar som finns mellan å ena sidan författarna och å andra sidan förlagen och bokhandeln.

Före den nu genomförda sänkningen stod Sverige och Danmark för den högsta bokmomsen i Europa med våra 25 %, medan flera andra länder tillämpar lägre momssatser än den allmänna och ytterligare några, till exempel Storbritannien och Norge, helt har befriat böcker från moms.⁶⁷ Statens intäkter från bokmoms uppgick 1998 till 1300 mkr,⁶⁸ och ett försök att uppskatta den svenska bokmarknadens totala försäljning gav siffror som Kulturrådet bedömer vara tillfredsställande rättvisa:

Figur 1: Den svenska bokmarknadens totala försäljning 1998*

*Källa: Statens kulturråd 2000b. *Sänkt bokmoms: Undersökning och analys*, s. 13.

⁶⁴ Kulturdepartementet 1997, s. 286.

⁶⁵ Statens kulturråd 2000b. *Sänkt bokmoms: Undersökning och analys*.

⁶⁶ Statens kulturråd 2000b, s. 7 och 19.

⁶⁷ Statens kulturråd 2000b, s. 16-17.

⁶⁸ Statens kulturråd 2000b, s. 20.

Med anledning av Kulturrådets undersökning har synpunkter från branschföreträdare inhämtats. Svenska Bokhandlareföreningen uppmärksammar i sin inlägga samma problematik som tas upp i den statliga utredningen *Boken i tiden*:

Ett specialproblem för handeln med böcker gäller *införselmoms på böcker* köpta för eget bruk av privatpersoner från utländska bokhandlar, förlag, grossister och via Internet. En nationell skattesats som väsentligt avviker från omvärlden leder till ökad nätförsäljning. Bokhandeln får en konkurrensnackdel och blir en utställningsplats, ”skyltfönster”, för böcker som sedan förvärvas via näthandel från utlandet”.⁶⁹

Svenska Förläggareföreningen ser på samma sätt den höga svenska bokmomsen som skyldig till ett ökande hot från Internethandel med böcker:

Mot bakgrund av den ökande internationaliseringen, det fördjupade samarbetet på snart sagt alla plan inom EU, är en kraftigt avvikande bokmoms gentemot övriga länder i världen och inom EU ett växande problem. Också mot bakgrund av den tilltagande handeln via Internet ter sig den höga, starkt avvikande svenska bokmomsen som ohållbar.⁷⁰

Sveriges Författarförbund anger sin ståndpunkt i bokmomsfrågan till att vara positiv till en sänkning, men understryker samtidigt desto mer kraftfullt att detta ej är lösningen på flera strukturella problem inom bokbranschen idag. Missnöjet verkar främst handla om just bokpriser men också om försämrade utgivningsmöjligheter. Man skriver att:

... allt färre förlag står för en allt större del av utgivningen och en än större del av den faktiska försäljningen. Författarna får allt färre självständiga förlag att gå till med sina manuskript. Den oligopoliseringstendens på förlagssidan som bokutredningen pekade på för ett par år sedan har fortsatt. ... Utgivningen av allmänlitteratur domineras nu helt av Bonniergruppen och KF.⁷¹

Man ser också problem kopplade till att bokhandeln som fullsortimentsalternativ upplever allt större svårigheter, vilket skylls på att de stora förlagen etablerat sig som priskonkurrerande bokklubbsägare samt att fackbokhandelsavtalet mellan Förläggareföreningen och Bokhandlareföreningen upphört. Andra problem med den svenska bokhandeln anges vara att den är Europas minsta med mindre än 40 % av försäljningen mätt i konsumentvärde, långtgående tendenser till kedjebildning i bokhandelsledet samt att det saknas fackbokhandel i hälften av våra kommuner. En stor misstro riktas också mot förlagen, och det påpekas att några garantier för sänkta bokpriser och ökad tillgänglighet ej kan lämnas vare sig från förlag eller bokhandel:

Förlagens omsättning i reala kronor räknat, har ökat kraftigt under en lång följd av år samtidigt som antalet sålda böcker varit stabilt eller oförändrat. ”Rabatteringar” av bokpriset sker från en allt högre, fiktiv ”högriskuliss” på boken. Det kan nämnas att trots den höga bokmomsen ökade förlagens omsättning 1998 med närmare 9 procent enligt Förläggareföreningens statistik. Samtidigt var inflationen mycket låg och försäljningen mätt i antalet sålda böcker i princip oförändrad. Den svenska friprissättningen på böcker är motorn i ”priskriget” på ett urval titlar samtidigt som bokpriserna således generellt stiger enligt Förläggareföreningens statistik. De facto tar branschen ut allt högre priser på böckerna exklusive moms.⁷²

Den centrala problematiken för förlag och bokhandel däremot handlar alltså om att moms-sänkningen ska minska konkurrensfördelarna för litteratur via nätet gentemot tryckta och/eller svenska böcker och det blev också så att momssänkningen inte kom att omfatta e-böcker.

⁶⁹ Statens kulturråd 2000b, Bilaga 1.

⁷⁰ Statens kulturråd 2000b, Bilaga 2.

⁷¹ Statens kulturråd 2000b, Bilaga 3.

⁷² Statens kulturråd 2000b, Bilaga 3.

Enligt regeringens proposition⁷³ beror uteslutningen av e-böcker på att mervärdesskattelagen definierar varor som liktydigt med materiella ting och allt som inte är varor anses som tjänster.⁷⁴ Den elektroniska leveransen av e-böcker reducerar dem därför till tjänster även om de normalt benämns digitaliserade eller virtuella produkter. Print-on-demand utgör här ett specialfall där den elektroniska överföringen till återförsäljaren beläggs med 25 procents skattesats medan varan efter tryckning hamnar under den nya 6-procentiga satsen. Vid beställning av tryckt verk via Internet gäller också den lägre skatten.⁷⁵ Magnus Dimert, vd för e-bokhandeln eLib⁷⁶ tror emellertid inte att detta kommer att utgöra ett problem för e-boksförsäljare. Till tidskriften *Svensk Bokhandel* säger han att även om momssatsen borde vara densamma så kan e-böcker produceras så pass rationellt när de väl ökar lite i volym att prissättningen ändå kan vara fördelaktig gentemot kunden samtidigt som producenten skyddar sina intäkter.⁷⁷

2.3.4 Upphovsrätt

Den svenska staten har även en viktig uppgift inom det upphovsrättsliga området, särskilt i internationella sammanhang. Om en författare väljer att publicera ett litterärt verk på Internet innebär det en omedelbar och i det närmaste total internationell tillgänglighet, oaktat om verket är skrivet på svenska eller något mer internationellt gångbart språk som engelska. Den upphovsrättsliga lagstiftningen är minst sagt oklar i elektroniska sammanhang. De existerande internationella förhållningsreglerna faller tillbaka på två mellanstatliga avtal: Bernkonventionen (BK) och Världskonventionen (VK). BK administreras av World Intellectual Property Organisation (WIPO),⁷⁸ en organisation under FN, och UNESCO⁷⁹ står bakom VK. Sedan också USA ratificerat BK täcker den in praktiskt taget alla länder Sverige har kulturutbyte med och utgör också den viktigaste referenspunkten i de flesta sammanhang. Tre punkter är särskilt viktiga i BK. Den första innebär att upphovsrätten inträder omedelbart ett verk skapas utan några krav på registrering eller särskilda formmarkeringar. Den andra föreskriver att vid publicering i andra länder ska upphovsmannen skyddas av samma nationella lagstiftning i det aktuella konventionsanslutna landet som detta lands egna medborgare. Den tredje är att anslutna länder ska uppfylla det minimiskydd som anges i konventionen.⁸⁰ Svenska författare bär således inte med sig det svenska upphovsrättsskyddet utomlands. VK var som nämnts mer intressant innan USA ratificerat BK, men i de länder som endast tillhör detta avtal gäller att verket måste förses med en copyrightmarkering för att omfattas av skyddet.⁸¹ Mellan länder som tillträtt båda konventionerna gäller BK. Sverige skrev under BK 1904, USA så sent som 1989, och i januari 2002 omfattar avtalet 148 stater.⁸²

⁷³ *Sänkt mervärdesskatt på böcker och tidskrifter, m.m.* (Prop. 2001/02:45). Rixlex. <http://www.riksdagen.se/debatt/propositioner/index.asp> [2002-02-10].

⁷⁴ *Mervärdesskattelag* (SFS 1994:200), 1 kap., 6 §.

⁷⁵ *Sänkt mervärdesskatt på böcker och tidskrifter, m.m.* (Prop. 2001/02:45).

⁷⁶ eLib ägs av Piratförlaget, Natur och Kultur och nätbokhandeln Adlibris. <http://www.elib.se> [2002-02-07].

⁷⁷ Nylund, Lennart 2001b. Utebliven momssänkning för e-böcker inget problem. *Svensk Bokhandel*, nr. 18, s. 9.

⁷⁸ WIPO. <http://www.wipo.int> [2002-01-24]

⁷⁹ UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation). <http://www.unesco.org> [2002-01-24].

⁸⁰ WIPO. *Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works*. <http://clea.wipo.int/PDFFILES/English/WO001EN.PDF> [2002-01-24].

⁸¹ UNESCO. *Universal Copyright Convention*. http://www.unesco.org/culture/laws/copyright/html_eng/page1.shtml [2002-01-24].

⁸² WIPO. *Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works. /Contracting Parties/*. [http://www.wipo.int/About WIPO/Treatises and Contracting Parties/Intellectual Property Protection/Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works/Contracting Parties/](http://www.wipo.int/About%20WIPO/Treatises%20and%20Contracting%20Parties/Intellectual%20Property%20Protection/Berne%20Convention%20for%20the%20Protection%20of%20Literary%20and%20Artistic%20Works/Contracting%20Parties/) [2002-01-24].

BK har inte uppdaterats sedan 1971, något som Katarina Renman Claesson hävdar att det funnits behov av ända sedan dess, främst på grund av den digitala utvecklingen.⁸³ I slutet av 1996 lyckades dock medlemsländerna enas om ett tillägg till konventionen som berör litterära verk, WIPO Copyright Treaty (WTC). I januari 2002 hade 30 länder skrivit under tillägget.⁸⁴ Det viktigaste beslutet i WTC är att upphovsmännens ensamrätt till verket ska omfatta överföring till allmänheten på trådbunden eller trådlös väg, även när överföringen sker på sätt som ger individen tillgång till verket på fritt valda platser och tidpunkter.⁸⁵ Detta innebär att överföring av verk på nätet tolkas som offentligt framförande och inte som distribution. Den stora tvistefrågan rör emellertid när ett verk kan sägas reproduceras. Räcker det med att texten visas på skärmen, eller måste det skrivas ut eller sparas på hårddisk eller annat lagringsmedium? STIM⁸⁶ bevakar utvecklingen och beskriver procedurerna utifrån ett generellt konstnärligt upphovsmannaperspektiv:

Enligt de förslag som konferensen utgick från föreslogs ett klarläggande av innebörd att reproduktionsrätten innefattar direkt och indirekt reproduktion av verk oavsett om denna reproduktion är temporär eller permanent. Det föreslogs att denna rätt skulle kunna begränsas på det nationella planet i de fall en temporär reproduktion har det enda syftet göra [sic!] verk uppfattbara eller när reproduktionen är av flyktig (övergående) eller tillfällig natur. ... Under konferensen lanserades av Norge (stött av bl a Sverige) ett förslag av innebörd att temporära lagringar utförda med det enda syftet att göra verk uppfattbara eller av flyktig (övergående) eller tillfällig natur som en del av en teknisk process, inte skall anses utgöra mångfaldigande (en i sig mycket långtgående inskränkning). Resultatet blev att fördraget saknar reglering av hur bildskärmläsning upphovsrättsligt ska betraktas.⁸⁷

Ett stort problem är tekniskt betingat genom att datorn lagrar de sidor man besöker på Internet i ett korttidsminne så att ett verk faktiskt kan finnas sparad även om individen inte uttryckligen genomfört en sådan handling. Mycket återstår alltså att lösa på det här området, och hur Sverige påverkas av WTC är avhängigt av EU:s agerande, vilken redan som individuell part tillträtt protokollet.

2.4 Förlagens situation idag

Den svenska förlagsbranschen dominerades 1997, enligt *Boken i tiden*, av ett oligopol bestående av fem stora förlagsgrupper: Bonnierförlagen, Natur och Kultur, Rabén, Liber och Verbum, vilka uppskattas stå för cirka 66 % av den totala svenska bokförsäljningen.⁸⁸ I äldre källor påstås ”jättarna” stadigt svara för ungefär tre fjärdedelar av den totala bokförsäljningen i Sverige,⁸⁹ trots att koncernernas namn, sammansättning och dotterbolag ofta ändrats. De resterande små och medelstora förlagen skulle alltså ha att dela på uppskattningsvis mellan 1/3 och 1/4 av marknadsomsättningen, vilket betyder att maktstrukturen i Sverige visar en ojämn fördelning och stora klyftor mellan stora och små aktörer. Förlagsjättarna i denna

⁸³ Renman Claesson, Katarina 2001. Digitala påfrestningar på upphovsrätten. <http://www.kb.se/Nvb/Upphov/Digital/digital3.htm> [2002-01-24]. Renman Claesson är doktorand i upphovsrätt/IT-rätt vid Juridiska institutionen, Stockholms universitet.

⁸⁴ WIPO. *WIPO Copyright Treaty. /Contracting Parties/*. [http://www.wipo.int/About/WIPO/Treatises and Contracting Parties/Intellectual Property Protection/WIPO Copyright Treaty/Contracting Parties/](http://www.wipo.int/About/WIPO/Treatises%20and%20Contracting%20Parties/Intellectual%20Property%20Protection/WIPO%20Copyright%20Treaty/Contracting%20Parties/) [2002-01-24].

⁸⁵ WIPO. *WIPO Copyright Treaty*. <http://clea.wipo.int/PDFFILES/English/WO/WO033EN.PDF> [2002-01-24].

⁸⁶ STIM (Svenska Tonsättares Internationella Musikbyrå). <http://www.stim.se> [2002-01-24].

⁸⁷ STIM 2002. WIPOs nya fördrag. <http://www.stim.se/juridik/jurwipo.htm> [2002-01-24].

⁸⁸ Kulturdepartementet 1997, s. 67.

⁸⁹ Så hävdar Trond Andreassen 1995. Hovedkomponentene i de litterære system i Norge, Danmark og Sverige – og konsekvensene av en EU-tilpasning. I *Litteratursociologi*, s.64, och Rolf Yrlid 1994. *Litteraturens villkor*, s. 43.

församling befinner sig inte heller i en direkt konkurrenssituation med varandra, eftersom till exempel Liber huvudsakligen befattar sig med facklitteratur medan Bonnierförlagens tyngdpunkt ligger på allmänlitteratur och i synnerhet skönlitteratur.⁹⁰ Ett annat sätt att se på saken är att utgå från omsättningen per år, vilket *Svensk Bokhandel* gjort. Deras branschanalys från 2000 visar att KF Media har den största omsättningen, följt av i tur och ordning Bonnierförlagen, Liber, Natur och Kultur samt Studentlitteratur. Men man fann också att det i praktiken är de små förlagen som är de mest lönsamma – av de tio högst rankade på denna lista är antalet anställda lägst två och högst sex.⁹¹

2.4.1 Utgivning och försäljning

I Förläggareföreningens statistik är 1996 det första år då ”elektronisk utgivning” dyker upp som en post vid sidan av övriga litteraturkategorier. Summan av den elektroniska utgivningen under detta pionjärår uppgår till 55 ”titlar” eller ”upplagor”, och till och med 1999 ligger antalet runt 40 – 50 stycken. Men år 2000 var antalet titlar inom denna kategori endast 19.⁹² Med elektroniska utgåvor menar man här ”CD-rom, diskett etc, t ex ordböcker, lexikon, spel etc i egen produktion eller lokaliserade, dvs översatta och anpassade utländska utgåvor. Ej online-publicering”.⁹³ Denna form av publicering uppmärksammas ännu så länge inte i sin egen rätt. I Statens kulturråds egen undersökning över 1999 finner man att av förlagens totala försäljning fördelat på litteraturkategorier utgör elektronisk utgivning (här definierat som publikationer i form av cd-rom, disketter et cetera med fast text och bild samt utan ljud) 2 %.⁹⁴

Förläggareföreningens siffror visar vidare att av den totala utgivningen minskar andelen skönlitteratur med 7 % mellan åren 1985/86 till 1996 (från 38 % till 31 %). Utgivningen av 1117 skönlitterära titlar 1996 är den lägsta siffran på 10 år, medan facklitteraturen demonstrerar en motsatt utveckling, och i *Boken i tiden* dras slutsatsen att det förefaller vara en ”tydlig tendens till att skönlitteraturen går tillbaka medan facklitteraturen ökar”.⁹⁵ Även i Statens kulturråds undersökning visar siffrorna för utgivna publikationer under åren 1990-1999 en viss tillbakagång för skönlitteraturen, där siffran för 1999 även här är den lägsta under hela den tioårsperioden.⁹⁶

I *Boken i tiden* anges också att under tioårsperioden 1985/86 till 1996 har antalet tryckta volymer minskat med 12 %, och siffran för sålda volymer har gått ned med 15 %. Det genomsnittliga antalet tryckta volymer per titel har minskat, liksom antalet sålda volymer per titel. Antalet titlar däremot visar en ökning, vilket här uppfattas som en positiv breddning av det litterära utbudet och en ökad mångfald. Men man befarar också att då de genomsnittliga upplagorna och antalet sålda volymer per titel samtidigt minskar, kan detta innebära en försämring av förlagens ekonomi då kostnadstäckningen blir sämre på grund av ökade produktionskostnader vid lågskalig produktion.⁹⁷ En sådan tolkning gör emellertid inte

---

⁹⁰ Yrlid 1994, s. 46.

⁹¹ Olsson, Leif 2001. I förlagsbranschen är det de minsta som är störst. *Svensk Bokhandel*, nr. 21, s. 28-31.

⁹² Svenska Förläggareföreningen 2001a. *Branschstatistik 2000*, s. 11.

⁹³ Svenska Förläggareföreningen 2001a, s. 19.

⁹⁴ Statens kulturråd 2000a, s. 9.

⁹⁵ Kulturdepartementet 1997, s. 88.

⁹⁶ Statens kulturråd 2000a, s. 12, tabell 2.

⁹⁷ Kulturdepartementet 1997, s. 90.

Svedjedal, som hävdar att den digitala tekniken medfört sänkta produktionskostnader vilket istället möjliggjort för förlagen att göra medvetna satsningar på ökad bredd i utbudet.⁹⁸

Den allmänna tendens till sjunkande siffror för andelen skönlitteratur i utgivningen och antal tryckta volymer generellt som vi sett ovan bör också kopplas till en reflektion över antalet refuserade verk. Rolf Yrlid, docent i litteraturvetenskap vid Lunds universitet, hävdar att denna del i förlagens verksamhet är i det närmaste utforskad, men att siffror från 1981 visar att antagningssiffran för skönlitterära debutmanuskript, varav hälften utgjordes av prosa och hälften lyrik, hamnar på ungefär en procent.⁹⁹ Naturligtvis får man förutsätta att aspirerande författare sänder sina manuskript till så många förlag som möjligt, att samma manuskript säkerligen kan sändas in flera gånger efter omarbetning och att siffran för samtliga förlag därför bygger på ett stort antal cirkulerande ”böcker i vardande”, men en refusering på 99 % är alltså mycket hög och torde lämna ett stort antal författare frustrerade och besvikna över att inte nå ut till läsare genom publicering den ”traditionella” vägen. Bedömningen av ett verks lönsamhetspotential är självfallet ofta av avgörande betydelse, förlagen måste ju trots allt överleva, och utgiftsposterna är många och stora. Yrlid räknar upp fyra kostnadsområden: teknisk framställning, lagerhållning och distribution, reklam samt allmänna driftskostnader.¹⁰⁰

I *Boken i tiden* framkommer dessutom att av förlagens fördelning på olika distributionskanaler av allmänlitteratur ligger en dryg fjärdedel, 28 %, på direktförsäljning. Resten fördelar sig med 31 % på bokhandel, 21 % på bokklubb, annan detaljhandel 16 % samt bibliotek, 4 %.¹⁰¹ Siffrorna blir något annorlunda i Statens kulturråds egen undersökning, där man efter en omräkning till procent finner att direktförsäljningen står för hela 40 % av förlagens försäljning. Detta trots att inte bokklubbar eller andra ”svårplacerade” försäljningsalternativ inräknats i begreppet direktförsäljning.¹⁰² Återförsäljare står för 54 % (vari inräknas bokhandel, bokklubb, varuhus, bibliotek och övriga återförsäljare) och utlandsförsäljning 6 %.¹⁰³ Johan Svedjedal gör vissa antaganden om att utvecklingen med Internetdistribution kan medföra att det främst är förlagens bokklubbar som kan komma att slås ut av den framväxande Internetbokhandeln.¹⁰⁴ Han tror också att det finns en anledning till att förlagen hittills visat så pass svagt intresse för elektronisk publicering:

Att förlagen har hållit sig undan beror inte minst på svårigheten att ta betalt för läsning. När den möjligheten öppnas kommer första bästa smarta förlag att göra en reklamkupp genom att publicera en nyskriven bok på nätet. Vad sägs om att läsa Henning Mankells nya roman som Internet-följetong? Ett kapitel om dagen, med osynlig exklusivitetsprägel.¹⁰⁵

Hertel ser en utveckling på bokmarknaden från en backlistförsäljning av ett rikt och varierat utbud till en massförsäljning av färre titlar som inleddes redan på 50-talet. I denna utveckling

⁹⁸ Svedjedal 2000, s. 27.

⁹⁹ Yrlid 1994, s. 52.

¹⁰⁰ Yrlid 1994, s. 54.

¹⁰¹ Kulturdepartementet 1997, s. 94.

¹⁰² Det är svårt att förklara denna stora skillnad mellan de båda källorna. Kanske kan det kopplas till att siffrorna i *Boken i tiden* går tillbaka till 1996, medan Kulturrådets undersökning genomfördes våren 2000, alternativt att urvalet av förlag i de båda undersökningarna leder till sådana skillnader. Förläggareföreningens siffror gäller enbart förlag som är medlemmar i föreningen, medan Kulturrådet medvetet försökt åstadkomma ett bredare urval för att komplettera eventuella missvisningar i Förläggareföreningens statistik. Om tidsaspekten skulle visa sig spela in, innebär dock det en markant förändring i förlagens försäljnings- och distributionsled över tid, vilket vore intressant att se närmare på. Troligast är emellertid att det är en kombination av båda.

¹⁰³ Statens kulturråd 2000a, s. 8, tabell 1.

¹⁰⁴ Svedjedal, Johan 1997. *Det skönlitterära nätet: Internet och svensk skönlitteratur*.

<http://www.littvet.uu.se/lsoc/material/detskonlitteraranatet.htm> [2001-11-27].

¹⁰⁵ Svedjedal 1997.

har särskilt billigtgåvor och bokklubbar varit redskap för förlagsbranschens stordrifts- och marknadsstyrningsambitioner.¹⁰⁶ Bokklubbar och Internet återkommer således ofta i diskussionerna. Vad skulle det då innebära om sådana profetior som redogjorts för ovan angående den elektroniska publiceringen som ett hot mot vissa försäljnings- och distributionskanaler visade sig slå in? Om man adderar *Boken i tidens* siffror för förlagens direktförsäljning med bokklubbarnas andel blir det 49 % av den totala distributionen. Räknar man även med den enligt vissa hotade ställningen för den reguljära bokhandeln kan den hypotetiska siffran för elektronisk handel med böcker bli mycket hög. En matematik som denna saknar naturligtvis helt och hållet belägg, men demonstrerar vikten av fortsatt forskning inom ett område som åtminstone teoretiskt kan komma att påverkas i omfattande grad.

Vad gäller förlagens försäljning fördelat på original och reprint så är det skönlitteraturen som består av högst andel reprint med drygt 30 %. Barn- och ungdomslitteraturen består av drygt 10 % reprint, medan facklitteraturen hamnar på cirka 5 %.¹⁰⁷ När det gäller förlagens utgivning av nya titlar och nya upplagor lägger sig facklitteraturen däremot i topp med 38 %, följt av skönlitteratur 33 %, barn- och ungdomsböcker 26 % samt elektronisk utgivning, kassettböcker och uppslagsverk med 1 % vardera.¹⁰⁸ Intresset för pocketutgivning är precis som för reprint störst inom skönlitteraturkategorin. 20 % av utgivningen av nya titlar och nya upplagor inom denna kategori består av pocketupplagor, att jämföra med 3 % för barn- och ungdomslitteratur och 2 % för facklitteratur.¹⁰⁹ Om man ser till produktions- i stället för användaraspekten är det alltså skönlitteraturen som borde ligga närmast till hands att tjäna på elektronisk publicering. I synnerhet print-on-demand är särskilt väl lämpat för just pocketböcker och reprint, utgåvor som domineras av skönlitteraturen. Men ofta talas det i stället om användaren, hur alla ”specialeffekter” som facklitterära e-böcker och Internet kan erbjuda svarar mot forskarens och studentens specifika krav. Produktionsprocessen verkar ha tilldragit sig mindre intresse än läsekretsen när det handlar om elektronisk publicering.

2.4.2 Förlagen och elektronisk publicering

Hans Hertel hävdar att förlags- och medieindustrin genomgått tre stora fusionsvågor med början redan i mitten av 60-talet och att detta skapat stora mediekonglomerat vilkas grundidé är att få ut sina produkter i så många olika medieformer som möjligt (böcker, film, video, cd och så vidare) och på en så bred marknad som möjligt.¹¹⁰ Genom samproduktion och internationella rättigheter till royalty för översättning, uppförande och återanvändning genom bokklubbar, pocketupplagor, ljud- och bildform har dessa koncerner tillskansat sig betydande maktpositioner som enbart kommer att förstärkas i och med elektronisk publicering enligt Hertel.

Eftersom Hertel endast behandlar samproduktion mellan utgivare som ett uttryck för stordriftsintressen och ett medel för marknadsdominans, vill jag också belysa att sådana åtgärder kan tjäna även andra syften. Samproduktion – eller co-editions – kan användas för att stödja publikationer inom marginaliserade och låginkomstbringande (eller rent förlustdrabbade) områden. Samproduktion innebär enkelt uttryckt att flera förlag eller utgivare går samman vid produktion av en utgåva och trycker exemplar till alla utgivare vid ett tillfälle,

¹⁰⁶ Hertel 1995, s. 16.

¹⁰⁷ Statens kulturråd 2000a, s. 10, diagram 4.

¹⁰⁸ Statens kulturråd 2000a, s. 10, diagram 5.

¹⁰⁹ Statens kulturråd 2000a, s. 10, tabell 8.

¹¹⁰ Hertel 1995, s. 20-21.

vilket gör att man kan dela på de fasta kostnaderna. De böcker som har allra mest att tjäna på ett sådant förfarande är otvivelaktigt illustrerade barnböcker, som ofta innehåller kostnadskrävande färgillustrationer och sensoriska och/eller audiovisuella inslag. Men även språkliga minoriteter i allmänhet, med ett svagt marknadsunderlag nationellt eller internationellt kan ha mycket att hämta i denna praktik. Gwilym Huws, avdelningen för biblioteks- och informationsvetenskap vid universitet i Wales, berättar i ett bidrag till den 64:e IFLA-konferensen (International Federation of Library Associations and Institutions) om samproduktionens positiva inverkan på walesisk barnboksutgivning under de senaste tjugo åren, och att uppskattningsvis drygt 66 % av nya barnböcker är resultat av sådan produktion.¹¹¹ Hon är dock också öppen för de problem som detta innebär för den ”inhemska” författar- och illustratörskåren som blir lidande. The British Library uppmärksammar en trend inom franskt-kanadensiskt skrivande som går mot en ökande frekvens samproduktioner mellan franska och kanadensiska förläggare i allmänhet.¹¹² Rick Wilks vid Annick Press Ltd berömmar sina barnboksutgivande kanadensiska kollegor för att de undvikit ekonomiska fallgropar genom samproduktion.¹¹³

Men det är inte bara marginaliserade språkgrupper och barnböcker som har något att hämta inom samproduktionen. Det har också öppnat till bredare, kulturellt motiverade samarbeten och satsningar mellan stater och världsdelar. År 2000 hölls ett möte med drygt 150 delegater från över trettio europeiska länder under temat samarbete mellan öst-väst för utveckling av interaktiva medier, sponsrat av OSI¹¹⁴ Electronic Publishing Development Program och europeiska kommissionens generaldirektorat för informationssamhället.¹¹⁵ De sydöst-europeiska deltagarna diskuterade långsiktiga samarbeten mellan förläggare som samproduktion och distributionsöverenskommelser. Ett storskaligt projekt för att stödja cirkulationen av böcker mellan dessa länder under namnet ”Books Across Borders” diskuterades också. På liknande sätt försöker Asialink Centre vid universitet i Melbourne främja samarbete, samproduktion och kulturellt och professionellt utbyte i allmänhet mellan Australien och Asien,¹¹⁶ och African Books Collective (ABC) i Afrika vill sprida den inhemska förlagsverksamhetens produktioner utanför Afrika och öka inomafrikansk bokhandel med särskild förhoppning om att kunna återuppta samproduktion inom eller utom Afrikas gränser för att kostnadseffektivt kunna producera högkvalitativa färgillustrerade verk.¹¹⁷ Även om man oftast talar om samproduktion i samband med barnböcker är det alltså användbart även för annan litteratur, i synnerhet om den är illustrerad eller allmänt påkostad. Den digitala tekniken gör att man också kan byta språk vid sättningen ganska enkelt och därigenom framställa samma verk i olika nationella upplagor vid en följd. Det man måste ha i åtanke är att den inhemska produktionen kan bli lidande om större förlags eller länders författare och illustratörer används till hög grad, samt att det även ligger en kulturell och

---

¹¹¹ Huws, Gwilym 1998. Producing and promoting children’s books in a minority language: The Welsh experience 1950-1998. *IFLANET*. <http://www.ifla.org/IV/ifla64/074-153e.htm> [2001-06-27].

¹¹² British Library, the. French-Canadian collections. British Library French section. <http://www.bl.uk/collections/westeuropean/canada.html> [2002-03-18].

¹¹³ Wilks, Rick 1985. The economics of Canadian children’s book publishing. *cm archive*, vol. 13, no. 6. <http://www.umanitoba.ca/cm/cmarchive/vol13no6/economicsofchildrenspublis.html> [2001-06-27].

¹¹⁴ OSI står för The Open Society Institute, en privatdriven stiftelse med bas i Budapest som bland annat delar ut stipendier. The Open Society Institute. <http://www.osi.hu> [2002-01-23].

¹¹⁵ Open Society Institute, the 2000. Open Society Information Programs Forum. OSI Center for Publishing Development. http://www.osi.hu/cpd/spf/51_’00.html [2001-06-27].

¹¹⁶ Borghino, Jose. Asialink Arts Forum: New directions for Australia/Asia arts programs. <http://www.Asialink.unimelb.edu.au/arts/projects/borghino.html> [2001-06-27].

¹¹⁷ African Books Collective. About African Books Collective. <http://www.africanbookscollective.com/about.html> [2001-06-27].

lingvistisk problematik i bakgrunden. Kan till exempel skämt och nationella särdrag översättas utan att något går förlorat i processen?

När det gäller utgifter finns det främst två områden där förlagen kan tänkas spara pengar genom elektronisk publicering och det är de två förstnämnda av Yrlids ovan presenterade fyra utgiftsposter, teknisk framställning samt lagerhållning och distribution. Den tekniska framställningen innefattar kostnader för material, sättning, tryckning, inbindning, illustrationer och omslag, de flesta av vilka har att göra med materiella, fysiska aspekter av böcker som inte har någon motsvarighet i de flesta former av elektronisk publicering. Lagerhållning handlar om förväntningar på försäljningsresultat och backlistberedskap, också detta av fysisk art eftersom det handlar om tryckta verk som kräver både förvaringsutrymmen och lagerpersonal. Överproduktion är också kopplat till lagerhållning, och Yrlid talar skämtsamt om det svenska ”bokberget”, som statistiskt visar en skillnad mellan produktion och försäljning som sedan 1975/76 legat runt 10 miljoner volymer per år.¹¹⁸ Naturligtvis följer sedan en fortsatt försäljning av de äldre titlarna, men stora mängder böcker går också enligt Yrlid till makulering, en nödvändighet för att inte lagerhållningskostnaderna ska skjuta i taket. Också denna aspekt minskar i betydelse vid elektronisk publicering, eftersom verken antingen kan lagras direkt i hårddiskar eller på små minnesmedier som cd-rom och diskett. Det lilla, lätta format som kännetecknar sådana lagringsenheter underlättar naturligtvis all form av geografisk distribution i materiell form, och genom direkt nätverksöverföring mellan datorer skulle slutligen det mesta av utgifterna för denna post kunna försvinna. Vad gäller de övriga två kostnadssektorerna finns det hittills inget som pekar på kostnadssänkningar, för reklam borde fallet snarare vara det motsatta – Internet är ett helt nytt område att bedriva marknadsföring på, samtidigt som de övriga områdena inte får eftersättas – och lokalhyra och personal-kostnader som faller under driftsutgifter är det också svårt att i dagsläget se någon effekt på.

2.4.3 Förlag och utgivare på Internet

Elektronisk publicering är som tidigare nämnts ett mycket svårgripbart område, ett fenomen man talar om både i form av framtida möjliga utvecklingsscenarioer och på basis av existerande satsningar. Peurell har sett närmare på de utgivare som finns på nätet idag och kommit fram till att förläggare använder webben till främst marknadsföring, att det är vanligare att små förlag bedriver nätförsäljning och att intresset för print-on-demand bland etablerade svenska förlag är svagt. Han menar också att det krävs fler aktörer på den elektroniska arenan för att uppnå urvalsfunktioner på samma nivå som den tryckta världens och att print-on-demandförlagen uppvisar stora variationer sinsemellan, men att de alla täcker upp sådan utgivning som de traditionella förlagen undviker på grund av dåliga förtjänstmöjligheter.¹¹⁹ Det kan här inflikas att under 1999 och 2000 hade endast 1 % av de som läst någon bok under den senaste veckan vid Nordicom's undersökning anskaffat den genom internetbokhandel.¹²⁰

Några av de tyngsta förlagsaktörerna på den internationella marknaden är iUniverse och Online Originals. I Sverige finner vi till exempel Podium och Books-on-Demand. En närmare beskrivning av dessa kan förhoppningsvis ge en fingervisning om dagens, och eventuellt framtidens, förutsättningar för författare, förlag och bokhandel. Gemensamt för dem alla är att

---

¹¹⁸ Yrlid 1994, s. 60.

¹¹⁹ Peurell 2000.

¹²⁰ Nordicom 2001. *Nordicom: Sveriges mediebarometer*, s. 96.

de erbjuder författare möjligheter till marknadsföring, försäljning och publicering utan att behöva gå via ett traditionellt förlag.

iUniverse beskriver sig själva som "the leading digital publishing infrastructure provider".¹²¹ Företaget har sin bas i USA men har även en avdelning i Shanghai och har också påbörjat steg mot den brittiska marknaden. De har en bas av omkring 8 500 författare och har hittills sålt över 750 000 verk.¹²² Avgiften för att ge ut en e-bok här är som lägst 99 dollar, en verksamhet som ännu ej startat men planeras göra det under första kvartalet 2002. Alla e-böcker ska kosta 6 dollar och författarens royaltys blir 50 % om den säljs direkt via iUniverse, lägre om den går via någon av deras andra tiotusentals anslutna distributörer och återförsäljare. Förlaget övertar i kontraktet ensamrätten till publiceringen av både tryckta och elektroniska böcker och köparen ska ha tillgång till boken inom ett dygn efter att betalningen med kreditkort godkänts.¹²³ Att ge ut en titel som gått ur tryck kostar 299 dollar och royaltysatsen för tryckta böcker ligger på 20 %. Publiceringen räknas ta mellan 60 – 90 dagar.¹²⁴ I november 2001 hade företaget över 10 000 titlar tillgängliga (att jämföra med de 600 böcker företaget publicerade under sitt första år).¹²⁵ Det är alltså ganska många som delar på försäljningsvolymen 750 000. Men man har även frambringat några succéer. *Love and Liberation: When the Jews Tore Down the Ghetto Walls* av Ralph Fertig hamnade fyra på Los Angeles Times bestsellerlista, för att nämna ett exempel.¹²⁶

Vid mitt första besök på deras hemsida (mars, 2001) framgick tydligt ett fokus på författare. Här fanns handböcker och "självhjälpsartiklar" för aspirerande författare, intervjuer med författare, recensioner av böcker, länkar till chattar och en anslagstavla med jobbsökningar för skribenter. På mindre än ett år har dock framtoningen förändrats rejält och man har nu inlett stora samarbeten med etablerade traditionella förlag såväl som företag och organisationer för att hjälpa dem med deras elektroniska publicering. Nyligen slöts ett avtal med ett av världens största facklitterära förlag, Wolters Kluwer¹²⁷ i Holland. Det är denna breddning i verksamheten från författarfokus mot samarbeten med andra utgivare som ligger bakom formuleringen "digital publishing infrastructure provider". Förtjänsten i sådana samarbeten ligger i att etablerade traditionella förlag som Kluwer kan överlämna ansvar åt mer erfarna digitala aktörer som iUniverse att sköta denna del i deras verksamhet. iUniverse säger i sin egen pressrelease att de hjälper förlag och företag att utvinna mervärde ur och ökade intäkter från deras material genom att erbjuda kundanpassade, skraddarsydda print-on-demand eller elektroniska utgåvor av hela eller samlade delar av verk i nya format.¹²⁸

¹²¹ iUniverse. <http://www.iuniverse.com> [2002-01-31].

¹²² iUniverse 2002. iUniverse offers authors ebook publishing option. Titles can now be produced digitally as ebooks in addition to hard copy using print-on-demand. <http://www.iuniverse.com/iUniverseOffersAuthorsEBookPublishingOption/> [2002-02-02].

¹²³ iUniverse. <http://www.iuniverse.com/author-services/publishing-programs/new-manuscripts/Writers-Club-Press/more-information/eBook-Information/> [2002-01-31].

¹²⁴ iUniverse. <http://www.iuniverse.com/author-services/publishing-programs/out-of-print-books/Authors-Choice/Out-of-Print-Books/More-Information/> [2002-01-31].

¹²⁵ Conhaim, Wallys W. 2000. The e-publishing revolution. *Link-Up*, mar/apr. 2000, vol. 17, no. 2.

¹²⁶ iUniverse 2001. iUniverse reaches 750,000 milestone for number of books printed and sold. Company's technology fuels largest number of self-published print-on-demand books. <http://www.iuniverse.com/iUniverseReaches750000MilestoneForNumberOfBooksPrintedAndSold/> [2002-02-02].

¹²⁷ Wolters Kluwer Academic Publishers. <http://www.wkap.nl> [2002-02-02].

¹²⁸ iUniverse 2002. iUniverse powers digital publishing for Wolters Kluwer. iUniverse platform allows academic publisher to offer customers. <http://www.iuniverse.com/iUniversePowersDigitalPublishingforWoltersKluwer/> [2002-02-02].

Online Originals skiljer sig en hel del från iUniverse – detta är ett mycket mindre förlag som bara hanterar nyskrivet material och utbudet är förhållandevis litet. Jämfört med iUniverse skulle Online Originals placera sig närmare den traditionella förlagsverksamheten. Bland annat marknadsför detta förlag sina författare och verk och uppger själva att de endast ger ut omkring 1 av 300 titlar.¹²⁹ Refuseringen är alltså långt större än för de traditionella svenska förlagen. Bakom engelska Online Originals står upphovsmännen David Gettman, amerikansk redaktör och Christopher Macann, brittisk professor vid universitetet i Bordeaux.¹³⁰ Richard C. Morais och Tom Post skriver i en artikel i *Forbes* om förlaget och en av dess största framgångar, Patricia Le Roys *The Angels of Russia*, som nominerades till det prestigefyllda engelska Bookerpriset.¹³¹ De berättar att Gettman och Macann efter en förhållandevis liten personlig investering (10 000 dollar) satte igång verksamheten som går ut på att publicera virtuella böcker av kvalitetsförfattare som refuserats av traditionella förlag. Online Originals startade på webben januari 1997 med en uppsättning av 16 originalverk. I januari 2002 omfattade deras utbud 63 böcker till priset av £ 6. Dessutom fanns 22 ”proofs” – verk som ej undergått någon redigering eller korrektur från förlagets sida, för £ 4 styck.¹³² Detta förlag övertar bara de elektroniska rättigheterna till ett verk och sysslar inte med print-on-demand. Förlaget ger själv fyra anledningar för författare att välja denna form och kanal för publicering: det är lättare för opublicerade författare att ges ut, e-publicering beskrivs som en industri på väg att explodera inom de närmaste två åren, högre royalty (50 %) och snabbare publicering (3 –6 månader).¹³³ Men läsarna var till en början skeptiska, något som förlaget enligt Morais och Post åtgärdade genom fria utgåvor av en ny bok varje månad till alla som anmälde sitt intresse. På så sätt skapades ”Web credibility”.¹³⁴ En generös praktik man fortsätter med än idag.

Exemplet *The Angels of Russia* demonstrerar med tydlighet hur lång väg elektroniska böcker har att vandra innan en status motsvarande tryckt litteratur har uppnåtts. I artikeln beskrivs motståndet mot nomineringen av detta verk till Bookerpriset:

Last year the Times Literary Supplement gave glowing reviews of three novels – the reviewer recommending *The Angels of Russia* be submitted for the Booker Prize. The Booker committee balked at first, claiming *The Angels of Russia* was not a real book. But it relented under Gettman’s feisty argument: ‘Is this a prize for writing or for printing?’¹³⁵

Många sådana slag lär återstå att utkämpa för de som önskar placera elektroniskt publicerad skönlitteratur vid samma bord som de traditionellt tryckta alstren.

Att just detta förlag nått så pass stora framgångar kan bero på dess nära släktskap till traditionella förlag, kvaliteter som traditionellt anses borga för ”god smak” och kunniga, kritiskt genomförda urvalsprocesser. Morais och Post uttrycker åtminstone sådana uppfattningar:

The sad truth of publishing is that for every *Angels of Russia* there are ten *Great American Novels* suitable only for a vanity press. By so lowering the costs of publishing, the Web also invites reams

¹²⁹ Online Originals. <http://www.onlineoriginals.com> [2002-01-31]

¹³⁰ Online Originals. <http://www.onlineoriginals.com> [2002-01-31]

¹³¹ Morais, Richard C. & Post, Tom 1998. Virtual bestseller. *Forbes*, vol. 162, no. 7, s. 92.

¹³² Siffrorna aktuella för den 31 januari 2002.

¹³³ Online Originals. [http://www.onlineoriginals.com/What's this site?/ePublishing FAQ's/](http://www.onlineoriginals.com/What's%20this%20site?/ePublishing%20FAQ's/) [2002-01-31].

¹³⁴ Morais & Post 1998, s. 92.

¹³⁵ Morais & Post 1998, s. 92.

of unreadable prose. In that brave new world of cyber-publishing, the Web brand Online Originals is trying to stand as a gateway to excellent writing.¹³⁶

Även i svenska *Dagens Nyheter* har man uppmärksammat Le Roy och förlaget Online Originals som ett sällsynt exempel på kvalitet på webben:

Det finns andra internetförlag som möjligen inte är helt seriösa, men Online Originals gör allt för att hålla en seriös profil. Liksom andra förlag refuserar de flertalet av insända verk, med en utgivningsprocent på högst 20-25 procent. ... Det finns säkert en framtid för den digitala boken, men först behövs bättre hårdvara. Men när den dagen kommer ligger Online Originals längst fram med redan etablerad kunskap om elektronisk publicering.¹³⁷

”Export” av traditionella förlagsvärderingar till webbaserad publicering kanske därför kan tolkas som en nödvändighet för upprättande av trovärdighet och ett gott namn, åtminstone som situationen ser ut idag. Än så länge finns dock få bevis för existensen av sådana traditioner och värderingar i Internetsammanhang.

Podium är ett svenskt experimentprojekt för print-on-demand som startades 1997. Verksamheten är ett brett samarbete¹³⁸ vars mål beskrivs som ”att i bred kulturpolitisk samverkan bygga upp en verksamhet som breddar utbudet av svensk och utländsk kvalitetslitteratur och som ser till att den sprids via bokhandeln, bibliotek och Internet”.¹³⁹ Tanken är att Podium ska bedrivas i ett rent kulturpolitiskt syfte, utan några som helst vinstintressen. 37 bokhandlar runt om i Sverige var anslutna i januari 2002, och man kan därför välja att beställa verken antingen direkt via Internet eller genom ett besök till någon av dessa bokhandlar som listar Podiums samlade verk. Detta ger många människor en möjlighet att få tag i böcker som inte fyllt lönsamhetskrav för nytryck eller lagerhållning hos traditionella förlag.

Podiums ”fria del” annonserar att ett hårt tryck från författare drivit fram ett behov av förändringar i verksamheten, något som tvingat fram ett tillfälligt avbrott för projektet: ”Eftersom det råder missnöje med de traditionella förlagen söker sig många författare nya vägar ... För att kunna skapa en ny lösning med bättre service och fler tjänster osv har vi begärt en tillfällig Time Out”.¹⁴⁰ Via den fria delen kan yrkesverksamma författare (det vill säga medlemmar i Författarcentrum eller Sveriges Författarförbund) marknadsföra och sälja sina print-on-demandböcker, med ensamt ansvar för innehåll och utgivning. Detta projekt demonstrerar följaktligen en hållning som är tänkt att gynna författare och verksamheten ställs genom formuleringar som ovan som ett alternativ till en dåligt fungerande förlagsbransch. Inte så överraskande kanske, om man betänker att det enbart är författarorganisationer, bokhandlare och bibliotek som står bakom satsningen. På hemsidan kan man dock läsa att Podium ej strävar efter att vara en konkurrent utan snarare ett komplement till ordinarie bokutgivning.

Podium tar som sagt inte ut någon provision på försäljning, men kostnaden för att via den fria delen hålla en titel i registret – ”serviceavgift” – är 625 kr per halvår.¹⁴¹ Dessutom måste

¹³⁶ Morais & Post 1998, s. 92.

¹³⁷ Palme, Christian. Böcker utan tryckfärg. Texten i datorn. Med bättre hårdvara kan digital läsning ha en framtid. *Dagens Nyheter*, 1998-08-20, avd. PJO, s. 4.

¹³⁸ Podiums verksamhet är ett samarbete mellan Författarcentrum Öst, Svenska Bokhandlareföreningen, En bok för alla, Stockholms stadsbibliotek, Kungliga biblioteket, Författares Bokmaskin, Tidskriftsverkstaden i Stockholm och Arkitektkopia Colorcenter AB. Podium. <http://www.podium.nu> [2002-01-31].

¹³⁹ Podium. <http://www.podium.nu> [2002-01-31]

¹⁴⁰ Podium. <http://www.podium.nu> [2002-01-31]

¹⁴¹ Podium. <http://www.podium.nu> [2002-01-31]

författaren själv ombesörja och bekosta varenda detalj i produktionsprocessen, som till exempel tryck, korrektur, redigering, formgivning, lektörer, marknadsföring och eventuella pliktexemplar och investeringssummorna kan bli höga. Podium säger själva att deras print-on-demandverksamhet passar bäst för smal litteratur och att problem som överproduktion, lagerkostnader och utgångna titlar försvinner.¹⁴² De har dessutom nyligen dragit igång en samproduktionsatsning under namnet ”distance publishing” med print-on-demandförlag i andra länder. Via Internet kan de på så vis utbyta och skicka titlar utan tullproblem och fraktkostnader och skapa virtuella bokmässor som ständigt är öppna för besök och beställning av titlar från hela världen. Ambitionen sägs vara att ”ta vara på de möjligheter som skapas med den nya tekniken, bryta den ensidiga dominansen av titlar från det anglo-saxiska språkområdet och öppna för nya litteraturer t ex genom att samarbeta med internationella författar- och översättarcentra och andra internationella nätverk”.¹⁴³

Books-on-Demand är ännu ett svenskt print-on-demand- och publish-on-demandförlag, men till skillnad från Podium är detta ett företag som är marknadsinriktat. Vem som helst kan därför betala för att få i stort sett vad som helst tillgängligt för distribution och försäljning. Books-on-Demand har erhållit projektstöd av NUTEKs¹⁴⁴ FoU-program ”Tjänsteproduktion och IT-användning” (favorIT), och är medlem i Interactive Island, ett nätverk av företag som arbetar inom interaktiva medier på Gotland.¹⁴⁵ Utbudet består av alla genrer med både nyskrivet material och återutgivningar av tidigare publicerade verk. Mot avgift kan en presumtiv författare överlämna ansvar för tryckning, distribution, marknadsföring, redigering, formgivning, ISBN-numrering och leverans av pliktexemplar till Kungliga Biblioteket och universitetsbiblioteken till företaget. Det övergripande utgivningsansvaret kvarligger dock hos författaren oavsett vilket alternativ man väljer. Enligt företaget själv är det möjligt att få en bok färdig att beställa över nätet på bara en dag, och information över utgivna titlar utgår till bokhandlare och bibliotek.¹⁴⁶ Att ge ut en titel på 144 sidor i svart-vitt tryck kostar här 1422 kr om ett tryckfärdigt original lämnas in. Motsvarande pris för samma titel om företaget sköter layouten hamnar på 5 722 kr.¹⁴⁷ Precis som iUniverse vänder sig Books-on-Demand till både författare, förlag, företag och organisationer med sina tjänster.

2.5 Författarnas situation idag

Författare är som grupp betraktad mycket heterogen och är därför svår att tala om i allmänna termer. I avdelningarna som följer görs ett försök att beskriva några av de villkor som kännetecknar deras yrke i syfte att åtminstone skapa en viss förståelse för problematik och förutsättningar generellt och även i vissa fall specifikt.

2.5.1 Arbetssituation, lönsamhet och utgivningsmöjligheter

Författarnas situation beskrivs i *Boken i tiden* som svårbedömd eftersom det är vanskligt att uppskatta antalet yrkesmässigt verksamma författare och både ekonomiska svårigheter och konstnärliga möjligheter gör att man oftare utnyttjar flera genrer och medier. Författarnas

¹⁴² Podium. <http://www.podium.nu/print-on-demand/> /gör så här! /Inledning/ [2002-01-31].

¹⁴³ Podium. <http://www.podium.nu/distance-publishing/> [2002-02-02].

¹⁴⁴ NUTEK är en förkortning för verket för näringslivsutveckling. NUTEK. <http://www.nutek.se> [200201-31].

¹⁴⁵ Books-On-Demand. <http://www.books-on-demand.com> [2002-01-31].

¹⁴⁶ Books-On-Demand. <http://www.books-on-demand.com> [2002-01-31].

¹⁴⁷ Siffrorna aktuella den 31 januari 2002.

inkomster, vilka beräknats på statistik från en enkätundersökning av Författarförbundet 1993, ligger långt under svensk medelinkomst. För Författarförbundets heltidsarbetande skönlitterära författare (definierat som minst 75 % av arbetstiden ägnat åt litterär verksamhet) var medianinkomsten 84 500 kr/år, jämfört med 176 000 för heltidsarbetande totalt sett i Sverige. De studerade författarna som helhet uppvisar dock enligt dessa siffror en högre medianinkomst, 116 000 kr/år.¹⁴⁸ Skillnaden är ändå anmärkningsvärd gentemot övriga yrken. Studien visar på ytterligare nedslående resultat då det visade sig att ju högre andel av arbetstiden en författare ägnade åt litterär verksamhet, desto lägre blev hans/hennes totala inkomst. Även om den del av författarens inkomst som härrör från författarverksamhet därigenom naturligtvis ökade, kunde detta ej ur ekonomisk synvinkel kompensera möjliga förtjänster från annan verksamhet.¹⁴⁹ Lika dystra resultat fann Carl Tham i sin utredning från 1990, *Konstnärens villkor*, där han främst skyller författarnas svårigheter att försörja sig på sitt skrivande på låga royaltysättningar.¹⁵⁰

Då författare inom det allmänlitterära området inte är att betrakta som anställda, menar man i *Boken i tiden* att de skatterättsligt står att definiera som egna företagare. För medlemmarna i Författarförbundet utgjorde den royaltysättning som utgår vid bokförsäljning den största inkomstkällan med 22 % av de totala intäkterna. Fördelningen i övrigt visar att översättarhonorar och biblioteksersättning svarade för vardera 15 % av intäkterna, ersättning för medverkan i tidningar och tidskrifter 14 % och diverse framträdanden och skattepliktiga stipendier gav 9 respektive 8 %. Radio- och TV-ersättning gav 5 %, antologiersättningar 1 % samt övriga litterära inkomstkällor 10 %.¹⁵¹

Vad gäller försäljningskanaler angav 62 % av författarna i Författarförbundets undersökning att bokhandeln var deras huvudsakliga försäljningskanal, 3 % bokklubbarna och 14 % bedömde att dessa båda kanaler var av lika stor vikt. Ca 20 %, en grupp som dominerades av facklitterära författare, uppgav att största delen av deras bokförsäljning gick via andra kanaler än de båda ovan nämnda. Vidare visade samma undersökning att 24 % av författarna upplevde att deras utgivningsmöjligheter försämrats de senaste åren, 16 % såg däremot en positiv utveckling, medan majoriteten inte såg någon förändring. 32 % rapporterade en minskad bokförsäljning under samma period, 18 % en ökning och hälften ansåg att deras försäljning varit oförändrad.¹⁵² En fjärdedel respektive en tredjedel märkte alltså försämrade utgivningsmöjligheter och minskad försäljning. Refuseringen drabbar således inte enbart utgivna författare.

Som redan nämnts finns det siffror som pekar på att förlagen refuserar 99 % av skönlitterära debutantmanuskript, och en naturlig följd av en sådan situation blir naturligtvis att många författare får anledning att undersöka devisen ”var och en sin egen lyckas smed”. Enligt Yrlid var det relativt vanligt att författarna själva bekostade utgivningen av sina verk fram till 1800-talets mitt,¹⁵³ men självklart är denna utväg fortfarande förekommande. Ett alternativ är att starta ett helt eget förlag, vilket dock kräver omfattande investeringar i teknik samt en hel del kunnande. En annan möjlig utväg är Författares Bokmaskin i Stockholm som startades 1972 som ett verktyg för produktion av böcker. Enligt dem själva har drygt tolvhundra titlar

¹⁴⁸ Kulturdepartementet 1997, s. 51.

¹⁴⁹ Kulturdepartementet 1997, s. 52.

¹⁵⁰ Utbildningsdepartementet 1990. *Konstnärens villkor: Betänkande av konstnärsutredningen*. (SOU 1990:39), s. 119.

¹⁵¹ Kulturdepartementet 1997, s. 52.

¹⁵² Kulturdepartementet 1997, s. 53.

¹⁵³ Yrlid 1994, s. 56.

producerats där sedan starten, och den årliga summan ligger på omkring sjuttio.¹⁵⁴ Detta innebär en ökning med cirka tjugo titlar per år sedan 1994.¹⁵⁵ Bokmaskinen är öppen för alla, och författaren bestämmer själv över text och layout. Verksamheten subventioneras av Statens kulturråd, men det krävs ändå stora arbets-, tids- och kapitalinvesteringar för den som vill bli sin egen förläggare. På hemsidan kan man även läsa att print-on-demand och digital tryckning nu kommit igång på allvar, något de tipsar om som särskilt värdefullt vid utgivning av utgångna titlar, och som möjliggör tryckning av lägre antal exemplar som sedan kan utökas efterhand.¹⁵⁶ I januari 2002 var priset för offsettryckning för en bok i A5-format om 144 sidor i 500 exemplar 14 230 kr, medan prisuppgifter för print-on-demand saknades.¹⁵⁷ Ett tredje alternativ är naturligtvis att vända sig till ett Internetförlag eller prova på egenpublicering av verk i fulltext på www.

2.5.2 Författare och elektronisk publicering

Peurell kom i sin rapport¹⁵⁸ till slutsatsen att de som väljer att publicera sina texter på webben är författare som ej tillhör eller ligger i utkanten av bokmarknaden, dess aktörer och institutioner, men han tycker sig också se en tendens mot att även etablerade författare närmar sig webben, dock oftast för att marknadsföra sig själva och sina verk och mer sällan för fulltextpublicering. Han fann även att de som publicerar sina dikter och noveller på webben till övervägande del är unga, oftast under 20, och hälften av dessa lämnar bara ett bidrag. Enligt intervjuer med personer som på en mer reguljär basis publicerar sina alster på webben ligger det inga författarambitioner eller drömmar om att publiceras i tryck bakom deras aktiviteter,¹⁵⁹ en slutsats som också Johan Svedjedal har kommit fram till.¹⁶⁰ Snarare är det en önskan om att få uttrycka sig och dela med sig till andra som ligger bakom. Enligt Peurells bedömning är inte amatörförfattarnas texter av särskilt hög kvalitet vid en jämförelse med nuvarande litterära standarder, men han menar att de demokratiska aspekterna av amatörpublicering, kommunikation och interaktion på webben är av betydande värde.¹⁶¹

Som vi sett tidigare utgör royaltysättningen författarnas största inkomstkälla, med 22 % av de totala intäkterna. Man kan då i förlängningen ana att en 50-procentig royalty som ges av de flesta Internetförlag, eller en 100-procentig försäljningsintäkt vid egenpublicering skulle kunna påverka deras inkomster dramatiskt, förutsatt att de lyckas med marknadsföringsåtgärder så att deras satsningar också når ut till en publik. Som både Peurell och Svedjedal hävdar verkar dock inte författarna på Internet i gemen ha vare sig ambitioner eller talang för dylika projekt. Smith och Zachrisson finner däremot en annan inställning bland förlagen i sina intervjuer. Långt ifrån alla betraktar Internet som en "soptipp för B-litteratur" och nämner istället möjligheten att finna guldkorn i detta rika utbud av 'osignade' författare.¹⁶² I och med diskussionen om Piratförlaget i Jessica Johanssons magisteruppsats¹⁶³ från året därpå kan man emellertid sammanföra de två tendenserna och skönja hur en förmodat förlagsorienterad "uppåtsträvan" kanske övergår i en cirkulär rörelse. Egenpublicerande författare på Internet

¹⁵⁴ Författares Bokmaskin. <http://www.bokmaskinen.se/info.html> [2002-01-20].

¹⁵⁵ Rolf Yrlid anger en årlig produktion av femtiotalet titlar för 1994. Yrlid 1994, s. 57.

¹⁵⁶ Författares Bokmaskin. http://www.bokmaskinen.se/aktuellt_och_prisinformation/ [2002-01-20].

¹⁵⁷ Författares Bokmaskin. <http://www.bokmaskinen.se/prislista/> [2002-01-20].

¹⁵⁸ Peurell 2000.

¹⁵⁹ Peurell 2000, s. 145.

¹⁶⁰ Svedjedal 1997.

¹⁶¹ Peurell 2000, s. 20-21 & 33.

¹⁶² Smith & Zachrisson 2000, s. 85.

¹⁶³ Johansson 2001.

utgör inte längre enbart elitserielitteraturens farmarliga; flera stora och etablerade författarnamn väljer nu självmant att lämna sina förlag och ge sig ut på de elektroniska rinkarna. Piratförlaget som startades 1997 av Jan Guillou och Liza Marklund delar lika på förtjänsterna från bokförsäljning med sina författare och fler tunga namn har anslutit sig allteftersom, bland annat Marianne Fredriksson.¹⁶⁴ Och det verkar gå bra för ”piraterna”; i *Svensk Bokhandels* listning över mest lönsamma förlag under 2000 hamnar de på tredje plats och författaren tror att deras omsättning sannolikt gått än mer i höjden sedan dess.¹⁶⁵ Problemet är då solidaritetstänkandet, att låta förlagen tjäna mycket på en del bestsellers som sedan kan finansiera utgivning av mindre lönsamma eller rent förlustbringande titlar. Men att författarna är sig själva närmast i denna dag och tid är knappast svårt att förstå mot bakgrund av de inkomst-siffror som redovisats ovan. Och även om vissa förlag i större utsträckning än andra axlar ansvaret för att se till också kultur- och litteraturfrämjande insatser kan den företags-ekonomiska verkligheten komma i vägen.¹⁶⁶

2.5.3 Författare på Internet

Emedan skönlitterära författare hittills har hållit en förhållandevis låg profil vad gäller elektronisk publicering blir det desto mer intressant att undersöka det material som finns att tillgå som eventuellt kan spegla situationen ur deras perspektiv. Emily A. Vander Veer¹⁶⁷ har publicerat en kraftig partsinlaga där hon hävdar att:

While awareness of e-publishing is growing, there's still a lot of misinformation and confusion – not just among writers and readers, but within the e-publishing community itself.

If you're a writer, that confusion can cost you time and money. It can affect your reputation, your copyrights and your ability to earn revenues from your work far into the future. Whether or not you ultimately choose to publish electronically, it's well worth taking the time to understand this potentially lucrative market.¹⁶⁸

I denna artikel redogör Vander Veer för tre varianter av elektronisk publicering: textarkiv, print-on-demandförlag och egenpublicering. Textarkiv bedömer hon vara den vanligaste formen för elektronisk publicering, men varnar författare för att stora skillnader existerar vad gäller copyrightskydd, elektroniskt format, produktions- och förläggarstandard, krav på rättigheter samt avgifter/honorar. Fördelarna med textarkiv presenterar hon som att de flesta accepterar även opublicerade författare, samtidigt som mer erfarna skribenter får chansen att prova på nya genrer, samt att inga datorkunskaper krävs. Bland nackdelarna räknar författaren upp den fortfarande relativt lilla läsarpublik som är beredd att betala för och läsa långa manuskript online, ett dåligt skydd av författarens copyright, det kvarstående behovet för författaren att själv sköta sin marknadsföring online, och den lilla eller helt frånvarande kompensationen i initialskedet. Mot bakgrund av detta menar Vander Veer att textarkiv

¹⁶⁴ Piratförlaget. <http://www.piratforlaget.se> [2002-02-02].

¹⁶⁵ Olsson 2001, s. 28.

¹⁶⁶ André Schiffrin, till exempel, berättar i *Förlag utan förläggare* (2001) om sin tid som chef för förlaget Pantheon som verkade ganska fristående under den stora mediekoncernen Random House. När de sedan köptes upp av S. I. Newhouse kom kravet att varje enskild bok måste vara vinstinbringande, det räckte alltså inte att förlaget som helhet gick med vinst.

¹⁶⁷ Vander Veer presenterar sig själv som författare, utgivare och producent och har med tät regelbundenhet via sin hemsida publicerat artiklar med självhjälptips för författare som själva vill publicera sina verk elektroniskt. Vander Veer, Emily A. <http://www.emilyv.com> [2002-01-23].

¹⁶⁸ Vander Veer, Emily A. 2001. Selling your work online: three types of e-publishers. *Writer*, vol. 114, no. 1, jan. 2001, s. 14.

lämpar sig bäst för författare som är opublicerade, som har färdigställt men ej publicerat icke-fiktion, referensmaterial eller kärleksromaner, samt författare som ej har något intresse för egenpublicering.

Print-on-demandförlag skiljer sig också åt sinsemellan enligt Vander Veer. Främst gäller det avgifter, royaltibelopp och den kontroll de kräver över titlarna. Till fördel för författarna räknar Vander Veer att ingen datorvana krävs, den potentiella publiken är större än för textarkiven, att print-on-demandförlagen erbjuder utmärkta möjligheter för att blåsa liv i titlar som gått ur tryck, samt att dessa företag tar hand om alla produktionsaspekter. Negativa aspekter beskrivs som stora initialavgifter för tjänsten, samt att det inte heller här sker någon aktiv marknadsföring, vilket alltså författaren själv måste ombesörja. Print-on-demand passar enligt artikeln bäst för författare som äger rättigheterna till en eller flera titlar som gått ur tryck och författare som slutfört verk inom vilken genre som helst och är villiga att sköta sin egen marknadsföring.

Egenpublicering online via en privat hemsida erbjuder enligt Vander Veer möjligheter både för marknadsföring, försäljning och distribution av egna alster vid nyttjande av samma teknik som textarkiv förlitar sig på, och skulle man välja att investera ytterligare kan man även trycka och posta inbundna verk som ett print-on-demandförlag. På plussidan nämner författaren den totala bibehållna kontrollen över egna verk vad gäller prissättning och distribution. Detta måste dock enligt henne vägas mot den högre grad av engagemang och kunnande som krävs. Detta alternativ, slutligen, framställs som det bästa för skribenter som slutfört verk till försäljning inom praktiskt taget alla former (original eller omtryck) och genrer, som är villiga och har kunskapen att aggressivt marknadsföra sina alster, som är intresserade av att lära sig grundläggande datorkunskaper samt för frilansskribenter av icke-fiktion. Så långt råd till relativt okända författare som vill försöka överleva eller till och med lyckas på egen hand. Men hur går det då för tungviktarna i Internetsammanhang?

År 2000 utförde succéförfattaren Stephen King ett experiment då han publicerade novellen "Riding the Bullet" på Internet mot frivillig betalning. Enligt en artikel i *Economist*¹⁶⁹ laddade ca 500 000 människor ner novellen under dess första 48 timmar online. Däremot gick det betydligt sämre med ett senare försök med ett längre verk, *The Plant*, som efter några kapitel tilldrog sig betydligt färre betalande läsare. Den utdragning över tid som här blev fallet då verkets kapitel presenterades ett i taget med jämna mellanrum kanske är roten till problemet. Att försöka göra läsare till "prenumeranter" på detta sätt kanske går emot en Internetfilosofi om omedelbar tillgänglighet som bidrog till att det fungerade bra i början men att intresset därefter avtog: "Mr King stipulated that at least 75 % of readers pay a one- or two-dollar fee for each monthly instalment. But the author admitted on his website late last month that fewer than half of the story's readers had paid for the fourth chapter; publication would be suspended indefinitely".¹⁷⁰ Frågan är väl om dylika utfall av försök med direktpublicering på Internet ska tolkas som födslovåndor eller dödsrosslingar för de nya distributionskanalerna? I artikeln framhålls att attraktionen med det nya kanske främst appellerar till författare och inte till läsare:

Most obviously, e-books appeal to writers. The time between a manuscript's submission and its publication is greatly reduced. Royalties, too, are higher than in traditional print publishing. Random House recently announced that e-book authors would receive 50 % of sales revenues (if

¹⁶⁹ Offline? 2000. *Economist*, vol. 357, issue 8200, s. 93.

¹⁷⁰ Offline? 2000, s. 93.

there is any) compared to just 10 - 15 % for print sales. Mr King says he made \$450,000 from 'Riding the Bullet'.¹⁷¹

Trots ett så stort namn inom litteraturen som Stephen King verkar det alltså som om relationerna mellan författare och läsare i Internetsammanhang lämnar mycket att önska för framtiden. Frågan om upphovsrätt blir dessutom än mer vansklig när det handlar om fritt utlagda texter där köparen/läsaren uppmanas att betala utan att detta kan kontrolleras eller uppbackas på något sätt. En egenpublicering på Internet utan ens ett känt författarnamn i ryggen kan väcka en rad frågetecken vid jämförelse med försöken med "Riding the Bullet" och *The Plant*.

2.6 Boken i den elektroniska publiceringens era

Ordet revolution hörs ofta i samband med diskussioner om den elektroniska teknikens inverkan på samhällsaspekter och litteraturen är inget undantag. Men innebär elektronisk publicering egentligen något nytt och revolutionerande för boken? Inte i produktionsled, vill jag hävda, eftersom digital lagring använts sedan länge och inte behöver innebära annat än att nya medel (ny teknik) används för att nå samma mål (tryckta böcker). Det verkligt nya och revolutionerande ligger i sådana specifika uttryck för elektronisk publicering som ersätter den tryckta bokens form med skärmläsning, till exempel e-böcker och publicering på www. Roger Chartier, fransk skriftspråkshistoriker, hävdar att en liknande revolution bara kan återfinnas vid övergången från textrullar (volumen) till inbundna böcker med sidor (codex) under den tidiga kristna eran, och att den Gutenbergska "boktryckarrevolutionen" inte inneburit mer än en teknisk revolution i jämförelse. Boken som medium eller objekt påverkades inte av trycktekniken.¹⁷² Han menar att med bildskärmläsning i stället för codex ser vi en djupgående, strukturell förändring, eftersom "det är modaliteterna för organisationen, struktureringen och utnyttjandet av det skrivna ordets yttre form som förändrats."¹⁷³ Och visst innebär elektroniska böcker en förändring av verkets yttre former som omkullkastar många av våra mest invanda förhållningssätt gentemot litterära texter. Den fysiska upplevelsen av en tryckt bok försvinner, man kan inte lika enkelt överblicka bokens omfattning genom att bara hålla den i handen. Dessutom är det möjligt att utföra de vanligaste ordbehandlingsfunktionerna i en del elektroniska texter, som att "klippa" och "klistra", infoga egna kommentarer, förändra typsnitt och författarens ursprungliga kronologi i en berättelse. Genom dessa möjligheter att manipulera och även radikalt förändra en text ifrågasätts de traditionella rollerna "författare" och "läsare". Läsaren kan i praktiken bli sin egen författare, och författaren mister kontrollen över verket som sammanhållen helhet.

Vissa av dessa manipuleringsmöjligheter kan även utföras i en codex, till exempel är det fullt tänkbart och även vanligt att en läsare skriver kommentarer i marginalen, och rent teoretiskt kan han ju också tänkas välja att läsa boken i bakvänd kapitelordning eller börja mitt i ett verk. Men effekterna blir inte lika "integritetsutmanande" eller djupgående som de kan bli i en elektronisk text, för såtillvida läsaren inte handgripligen river sönder den tryckta utgåvan kan inte dess yttre eller inre utformning förändras.

---

¹⁷¹ Offline? 2000, s. 93.

¹⁷² Chartier, Roger 1998. Läsare i det långa perspektivet – från *codex* till bildskärm. I *Böcker och bibliotek: Bokhistoriska texter*, s. 298-302.

¹⁷³ Chartier 1998, s. 299.

2.6.1 Tekniken – hårdvara och mjukvara

Storföretag kämpar på den internationella arenan om dominans inom både mjukvaru- och hårdvaruområdena för e-böcker. När det gäller läsprogram (mjukvara) ligger Adobe Systems och Microsoft klart i täten. Adobes Acrobat Reader bygger på deras redan etablerade och populära PDF-format.¹⁷⁴ Förtjänsterna med detta är förutom den redan etablerade populariteten i andra sammanhang att displayformatet närmar sig tryckta böckers typografi och grafik samt att förlagen oftast redan nu använder PDF-formatet vid lagring och tryckning. Microsoft har sin Windowsbaserade Microsoft Reader¹⁷⁵ som redan från början utarbetats för att presentera böcker på PDA-medier.¹⁷⁶

Gemstar International Group Limited¹⁷⁷ dominerar hårdvarumarknaden efter deras uppköp i början av 2000 av två andra aktörer, NuvoMedia och SoftBook Press.¹⁷⁸ NuvoMedia lanserade den mest kända e-boken, Rocket eBook, 1998. Samma år kom SoftBook Reader från konkurrenten. Båda kallas nu för REB eller Gemstar eBook, men har fortsatt vila på vissa skillnader. Rocket eBook är mindre, lättare och har batteritid för 20-40 timmars läsning. Den kostade i februari detta år cirka 150 dollar genom en av Gemstars återförsäljare på nätet, Skymall. Den som tidigare hette SoftBook är större, tyngre, har batteritid för 5-10 timmar och även läderomslag för att tillgodose den abstinent bibliofilen. Den kostade vid samma tid cirka 400 dollar. Båda är bakgrundsbelysta med tryckkänsliga skärmar.¹⁷⁹ Men mitt i den heta konkurrensen har ändå dessa företag anledning att samarbeta i fråga om standardisering, vilket de gör i det hittills enda standardiseringsorganet Open eBook Forum (OEBF).¹⁸⁰ David Essex, teknologiskribent, förklarar dock i en artikel att OEBF:s förslag hittills mött stark kritik, och att de mycket starka inblandade intressenterna drar åt många olika håll vilket resulterat i en ”minsta-gemensamma-nämnare-standard” som går ut över kvaliteten. Essex refererar till Susan Kevorkian, analytiker vid International Data Corporation, som menar att ”Display technology – not competing standards – will hold back e-book’s potential ...” men ändå förutspår en ljus framtid för e-böcker: ”Kevorkian nonetheless predicts e-book hardware shipments to skyrocket from 153,000 this year to 1.7 million in 2004.”¹⁸¹

Men just tekniken vad gäller skärmar och display går också framåt med stormsteg. David Cameron, verksam vid den nätbaserade teknologiska tidskriften *Technology Review*, berättar att forskare vid E Ink i Cambridge tagit fram en prototyp av återanvändningsbart elektroniskt papper och elektroniskt bläck. ”Papperet” är egentligen en silikonbaserad elektronisk transistor som kan rullas ihop, vridas och ta emot slag utan att skadas. Den täcks av en lika tunn och flexibel display bestående av små genomskinliga mikrokapslar fyllda med elektroniskt laddade partiklar. De positiva är svarta och de negativa vita. Transistorns fördelning av elektronisk laddning styr vilken sida partiklarna vänder upp och text och bilder framträder på detta sätt. Cameron skriver att företagets slutliga mål är att framställa

¹⁷⁴ Adobe systems. Adobe Acrobat Reader for mobile devices.

<http://www.adobe.com/products/acrobat/acrrmobiledevices.html> [2002-02-04].

¹⁷⁵ Microsoft. Microsoft Reader – Product Info 2001. <http://www.microsoft.com/reader/info.asp> [2002-02-04].

¹⁷⁶ PDA står för Personal Digital Assistant, en samlingsbeteckning för mindre handdatorer.

¹⁷⁷ Gemstar International Group Ltd. <http://www.gemstar-ebook.com> [2002-02-04].

¹⁷⁸ Gemstar International Group Ltd. 2000. Gemstar enters electronic book business through acquisition of NuvoMedia, Inc. and SoftBook Press, Inc. http://www.gemstartvguide.com/pressroom/display_pr.asp?prId=57 [2002-02-04].

¹⁷⁹ Skymall. <http://www.skymall.com> [2002-02-04].

¹⁸⁰ Open eBook Forum, the. <http://www.openebook.org> [2002-02-04].

¹⁸¹ Essex, David 2001. Rumble in the e-book jungle. *Technology Review*, 2001-02-12. <http://www.technologyreview.com/articles/essex021201.asp> [2002-01-24].

”RadioPaper”, ”... sheets of reusable e-paper containing radio frequency ID tags that download a new edition of, for example, the *Wall Street Journal* each morning into the same physical display.”¹⁸² Resultatet sägs efterlikna tryckt text – det är snällt mot ögonen, kan läsas utomhus och i vinkel. Men även om E Ink ligger i täten vad gäller flexibla transistorer är ett flertal andra företag inte långt efter, enligt Cameron. Han säger också att E Ink uppskattar att marknadsproduktion av dessa displayer kan komma igång under 2005. I dagsläget utgör nog dock e-boken det bäst lämpade alternativet för att läsa elektronisk text, varför det kan vara av intresse att se närmare på dess egenskaper.

Christer Hederström¹⁸³ har med hjälp av en artikel i *Svensk Bokhandel*¹⁸⁴ listat e-bokens respektive den vanliga bokens fördelar. Eftersom dessa uppställts i jämförelse med varandra har jag gjort om den tryckta bokens fördelar till nackdelar med e-boken. Bland fördelarna finner vi då att e-boken är rymlig (rymmer över tio böcker i formen av en inbunden bok), representerar tanken om ett bibliotek (alla böcker är teoretiskt sett bara ett kommando bort), miljövänlig (ingen skogsavverkning eller avgasutsläpp från distribution och kunder), äktenskapsvänlig (man vänder sida med ett knapptryck och behöver inte tända sänglampan), förlagsvänlig (distributions- och försäljarled kan förbigås, ingen risk för överproduktion och kopiering sägs vara omöjlig), billig (på lång sikt), moms- och tullfri (ingen skatt för elektroniskt material över nationsgränser), aktuell (tidningar, kurs- och facklitteratur kan ständigt uppdateras) samt det faktum att det är mer än en bok (kan innehålla lexikon, länkar, webbläsare, ordbehandlare med mera). Till nackdelarna räknar Hederström att e-boken inte är läsvänlig (skärmen underlägsen papper), inte användarvänlig (alla behärskar inte tekniken), ömtålig (en vanlig bok ”kraschar” inte och tål både fukt och slag), strömkrävande (behöver batterier eller uppladdning), ger dålig tillgänglighet (laddare och telefonjack behövs för att skaffa böckerna), okänd (vanans makt är större än tekniken), icke-fysisk (fyller inga bokhyllor och utgör sämre presenter), dyr (kortsiktigt) samt slutligen stöldbegärlig (utgör kapitalvara).

2.6.2 Tillgänglighet

I *Boken i tiden* anges priskonkurrensen mellan Internetbokhandlarna och ”vanliga” boklådor vara ett växande orosmoment. Priset för bokköp via nätet blir enligt utredningen billigare även vid beräkningar som inkluderar fraktkostnader. Vid utredningens färdigställande, 1997, uppskattar man att en mycket liten andel av svenskarnas bokköp faktiskt görs via Internet, men det understryks också att denna handels omsättning är mycket svår att uppskatta. Inför framtiden varnar man för möjligheten att den svenska bokhandeln kan komma att spela rollen som marknadsförare och prismåttstock, och att konsumenten sedan väljer att beställa sina böcker från svenska eller utländska Internetbokhandlar. Därutöver tror man att mindre boklådor kan hamna i en ogynnsam konkurrenssituation med större aktörer, då man saknar det kapital som krävs för att investera i relevant teknik. Detta skulle dock enligt författarna eventuellt kunna uppvägas av att Internet kan ge mindre bokhandlar tillgång till LIBRIS och andra databaser och därmed ”fullgod information och teoretisk tillgång till miljoner titlar”.¹⁸⁵

¹⁸² Cameron, David 2002. Flexible displays gain momentum. *Technology Review*, 2002-01-22.

<http://www.technologyreview.com/articles/cameron012202.asp> [2002-01-24].

¹⁸³ Christer Hederström är webbredaktör på Handelsflottans kultur- och fritidsråd.

¹⁸⁴ Hederström, Christer. Den elektroniska boken – ett barn av Internet. <http://www.seatime.se/eboken> [2001-03-14].

¹⁸⁵ Kulturdepartementet 1997, s. 121.

I *Boken i tiden* anges att antalet bokhandlar i Sverige – om man inräknar de allra minsta – 1997 uppgick till drygt 500 stycken vid en generös räkning som inkluderade också relativt små försäljningsställen. 77 av landets kommuner saknade helt bokhandel och dessa kommuner kännetecknades av lågt invånarantal, i de flesta fall under 10 000, och 57 kommuner saknade helt försäljningsställe för böcker.¹⁸⁶ I områden som täcks in dåligt eller inte alls av bokhandeln borde bokklubbar spela en viktig roll, men bokklubbeförsäljning ger författarna lägre royaltyinkomster än vanlig bokhandelsförsäljning. Elektronisk publicering och distribution borde här kunna förbättra tillgängligheten avsevärt, kanske på ett för författarna mer lönsamt sätt.

Kedjebildningen har också varit omfattande i den svenska bokhandlarbranschen, vilket enligt Trond Andreassen, Norges facklitterära författar- och översättarförenings generalsekreterare, har lett till en minskad mångfald i utbudet och en tydligare marknadsföring för ett mindre urval lättsålda titlar. Han hävdar också att urvalet bestäms av unga marknadsförare som saknar bakgrund i bokbranschen.¹⁸⁷ Den svenska marknaden är inte heller en stor sådan, och precis som för förlagen handlar mycket av bokhandelns ekonomiska svårigheter om lagerhållning, eller snarare låg lageromsättning. Enligt en rapport från Statens kulturråd 1989 har den genomsnittliga fackbokhandeln ungefär 10 000 titlar i lager. Av dessa säljs enligt rapporten, vilken bygger på uppgifter från Seelig,¹⁸⁸ inga exemplar alls under ett år av omkring 40 %, ett exemplar av cirka 20 % och de titlar som omsätter fler än tio exemplar utgör bara 5 %.¹⁸⁹ Även här skulle man kunna tänka att fördelarna med förenklad eller minskad lagerhållning vid elektronisk publicering borde erbjuda avsevärt förbättrade förhållanden. Det finns alltså mycket som talar för att elektronisk publicering kan medföra förbättrad tillgänglighet av litterära verk, både geografiskt och i bemärkelsen att de ständigt kan finnas att tillgå. Men sett ur ett annat perspektiv höjs också röster för problematiken kring var och hur man kan finna dessa verk, och ännu viktigare – kan man vara säker på att det man hittat verkligen utgör den version eller upplaga som man ville ha?

När det handlar om elektronisk publicering kretsar det mesta av forskningen och debatten kring akademiska artiklar och tidskrifter, som tidigare nämnts. Men många av de centrala frågeställningar som dyker upp i dessa sammanhang är också överförbara på det skönlitterära området. I en artikel av Arnoud de Kemp, utvecklingsansvarig vid Springer-Verlag, Tyskland, nämns flera avgörande problemområden i samband med elektronisk publicering som är i högsta grad giltiga för alla former av publicering.¹⁹⁰ De Kemp hävdar främst att mycket litet har gjorts för att förbättra tillgänglighet och återvinning av elektroniskt material, eftersom bokkataloger, vare sig de är tryckta på papper eller i elektronisk form, fortfarande grundar sig på enligt honom ganska enkla katalogiseringsregler. Han hävdar vidare att gränserna mellan informell kommunikation och formell publikation alltmer suddas ut i den elektroniska eran, och efterlyser därför noggranna definitioner av bland annat publikationsdatum, motsvarigheter till tryckta sidnumreringar och specificering av versioner. Allt för att understryka gränser mellan olika former av formell/informell publicering och för att underlätta citering och referenser.

¹⁸⁶ Kulturdepartementet 1997, s. 103.

¹⁸⁷ Andreassen 1995, s. 66.

¹⁸⁸ Seelig AB är ett företag som tillhandahåller tjänster inom distribution, grossistverksamhet och information för återförsäljare och förlag. <http://www.seelig.se> [2002-03-22].

¹⁸⁹ Statens kulturråd 1989. *Boken – en översikt III*, s. 21.

¹⁹⁰ de Kemp, Arnoud 1996. Electronic publishing and publishing. *The Electronic Library*, vol. 14, no. 4, August 1996.

Alltsedan medeltidens handskrivna manuskript med sina sinsemellan avvikande versioner av ett original som oftast ej kunde fastslås ersattes av tryckpressens möjliggörande av massspridning av identiska exemplar av böcker har det funnits en tydlig strävan i vår kultur och vårt samhälle mot identifikationsbestämmande regler och åtgärder. Den källkritiska granskningen ligger till grund för all forskning och kunskap, lika mycket som det gemensamma kulturarvet förutsätter delade läsoplevelser bland befolkningen. I första hand är det förlagen vi har litat till som ”genomförare” av många av dessa käpphästar. de Kemp beskriver förlagens centrala uppgifter till att traditionellt bestå av ”... selection, editing (also copy and language editing), design and illustration, translating and indexing, production, promotion, marketing, sales and distribution”.¹⁹¹ Men vem svarar för att dessa krav efterlevs och upprätthålls vid elektronisk publicering? Om elektronisk publicering fortlever och kanske även ökar i omfattning kommer säkerligen lösningar att infinna sig med tiden, men för tillfället väcker denna situation en stor oro, inte bara för författarna själva, utan också för den läsande allmänheten, biblioteken, forskningsvärlden, övriga branschaktörer och samhället i stort.

2.6.3 Länkar och hypertext

Roger Chartier hävdar att elektronisk återgivning av texter undanröjer två hinder. Det första handlar om det jag beskrivit tidigare, läsarens begränsade möjligheter att påverka texten i tryckta verk. Att läsaren så påtagligt kan bli en aktör eller medförfattare får klara konsekvenser för upphovsrätten, något Chartier ser som svårigen möjligt att upprätthålla i samband med elektroniska texter. Det andra hindret handlar om texternas globala disponibilitet och den gamla västerländska drömmen om ett universellt bibliotek, innefattande ett fullkomligt, samlat, litterärt kulturarv.¹⁹² Rent teoretiskt vore ett sådant bibliotek möjligt, om man förutsätter att allt som finns bevarat skulle överföras och lagras elektroniskt. Geografiska eller ekonomiska hinder mot absolut tillgänglighet skulle då inte längre utgöra några problem för läsare.

Flera andra har varit inne på samma tankegångar, och i och med elektroniska texters möjlighet att utnyttja hypertext och länkar har visionerna drivits till sin spets. När George P. Landow talar om det paradigmskifte inom hypertext och litteraturteori som föregicks av bland andra Jacques Derrida, Theodor Nelson, Roland Barthes och Andries van Dam kommer han in på vad som liknar posthumanistiska ideal: ”All four ... argue that we must abandon conceptual systems founded upon ideas of center, margin, hierarchy, and linearity and replace them with ones of multilinearity, nodes, links and networks ... this paradigm shift ... marks a revolution in human thought.”¹⁹³ Länkar i hypertext refererar ju inte enbart till något fysiskt och antagligen geografiskt avlagset dokument, utan förmår istället inkorporera hela eller delar av de texter som länkarna leder till, varvid inte bara läsoplevelsen, utan *det man läser* kan förändras i en hypertextuell miljö. Det som formar en helhet – om än en tillfällig sådan – beror på en aktiv agent, en läsare i ett elektroniskt nätverk av texter. Länkarna, den icke-lineära uppbyggnaden och dekonstruktionen av hierarkier både mellan och inom texter är de mest utmärkande dragen för hypertexten, och de upplöser gränserna mellan individuella verk vilket bjuder motstånd till hela vår västerländska traditions uppbyggnad kring hierarkier, kanon och genreindelningar.

---

¹⁹¹ de Kemp, s. 291.

¹⁹² Chartier 1998, s. 304-305.

¹⁹³ Landow, George P. 1997. *Hypertext 2.0. Hypertext: The convergence of contemporary critical theory and technology*, s. 2. Landow är professor i engelska och digital kultur vid Singapores nationaluniversitet och professor i engelska och konsthistoria vid Browns universitet.

Sedan vi började fästa ord i pränt har den externa tillgången till och åtkomsten av texter utgjort ett problem. Landow talar om Vannevar Bushs idé om "memex" vilken var tänkt att förbättra återvinningsproceduren genom att närmare efterlikna den mänskliga hjärnans associativa funktionella mekanismer, och människans behov av att applicera hennes egna flyktiga tankar och reaktioner vid läsning av en text: "... a device in which an individual stores his books, records and communications, and which is mechanised so that it may be consulted with exceeding speed and flexibility. It is an enlarged intimate supplement to his memory."¹⁹⁴ Vid en läsares väg genom en elektronisk text borde det enligt Bush vara möjligt att etablera länkar till andra texter eller andra ställen inom samma text. På detta sätt skulle ändlösa vägar av fysiskt realiserbara associationer och alternativa läsvägar upprättas, vägar som i sig själva utgör en ny bok, eller en alternativ version av en bok. Vägar eller nätverken kan sedan korsas, delas och förstärkas av samspel med andra memex-böcker. Här närmar sig föreställningen om memex en annan känd vision, nämligen Theodor Nelsons "docuverse".

De många möjliga, alternativa vägar en läsare kan följa genom en text (eller flera texter sammanlänkade i ett nätverk) skapar enligt Landow en text som existerar mycket mindre självständigt i förhållande till kommentarer och tradition än den tryckta texten. Detta, säger Landow, resulterar i en demokratisering som inte bara motverkar hierarkiska indelningar mellan huvudtext och kommentarer, utan också suddar ut gränserna mellan individuella texter. Det sammanhang som möjliggör denna demokratisering (det vill säga tekniken bakom publicering och återvinning) framträder nu mer synligt, menar Landow. Accentueringen av tekniken, det elektroniska sammanhanget, det artificiella, kan mycket väl främja en uppfriskande "främmandegöring" av boken som synonym med texten, och det tryckta eller handskrivna ordet som något naturligt givet. Landow hävdar att:

Equally important, all these changes take place in an electronic environment, the Nelsonian docuverse, in which publication changes meaning. Hypertext, far more than any other aspect of computing, promises to make publication a matter of gaining access to electronic networks. ... We find ourselves, for the first time in centuries, able to see the book as unnatural, as a near-miraculous technological innovation and not as something intrinsically and inevitably human. We have, to use Derridean terms, decentered the book. We find ourselves in the position, in other words, of perceiving the book *as technology*.¹⁹⁵

Synen på text som fragmenterad och kopplad till andra stycken bär med sig en helt ny syn på textens sammanhang; den enskilda bokens pärmar kan förbigås eller till och med bli ovidkommande. Kontexter och läsarupplevelser kan och kommer att varieras i det oändliga i hypertextens kölvatten. När texter tar formen av multipelt sammanlänkade brottstycken blir det enskilda subjektets väg genom dem avhängigt av länkval, situationsberoende önskemål och associationer samt en viss underkastelse åt slumpen. Fragmentiseringen kan dock förhoppningsvis balanseras av upplevelsen av en större enhetlig kontext, det som Landow kallar metatext och Nelson docuverse. Det är dock viktigt att ständigt förhålla sig kritisk till Landow, eftersom hans resonemang kännetecknas av tvärsäkra deklamationer i stil med hypertext innebär, kräver eller leder till. Alex Soojung-Kim Pang¹⁹⁶ uppmärksammar detta i sin kritik mot författaren: "Technological determinism is bad enough, but determinism caused by nonexistent technology is worse still."¹⁹⁷ Det finns onekligen en förtjänst i att uppmärksamma den problematik som ryms inom begreppet teknologisk determinism i samband med

¹⁹⁴ Landow 1997, s. 8.

¹⁹⁵ Landow 1997, s. 25.

¹⁹⁶ Alex Soojung-Kim Pang har verkat inom elektronisk publicering och är datasystemsanalytiker vid Stanfords universitet.

¹⁹⁷ Soojung-Kim Pang, Alex 1998. Hypertext, the Next Generation: A Review and Research Agenda. *Firstmonday*, vol. 3, nr. 11. http://www.firstmonday.dk/issues/issue3_11/pang/index.html [2001-02-19].

elektronisk publicering av skönlitteratur. Håkon With Andersen och Knut H. Sørensen betonar att teknologers verksamhet faktiskt har en stor inverkan på samhället, men hävdar också att teknologin i sig inte ska uppfattas som en determinerande faktor.¹⁹⁸ Teknologisk determinism inbegriper enligt författarna just detta senare synsätt – teknologin beskrivs som en oberoende, självgående kraft som för med sig en oundviklig samhällspåverkan ”... uavhengig av menneskelig vilje”.¹⁹⁹ Begreppet kommer också att återkomma i diskussionen senare i uppsatsen.

2.6.4 Marknaden

Det saknas i stort sett uppgifter om försäljningen av både elektroniska läsmidier och elektronisk litteratur. Men i *Svensk Bokhandel* ägnades åtminstone lite uppmärksamhet åt marknadsomsättningen i en artikel.²⁰⁰ Man säger här att fram till början av 2001 kunde antalet nedladdade e-böcker från svenska aktörer fortfarande räknas i hundratal, även om inga av de förlag tidningen talat med ville avslöja några försäljningssiffror. Man menar i alla fall att Bonniers satsning varit tydligt experimentell eftersom de sålt böcker av kända författare som Klas Östergren och Kerstin Ekman utan kopieringsskydd. Något som de två andra förlagen, eLib och ePan²⁰¹ åtminstone tillgodosett. eLib uppgav till tidningen att cirka 500 e-böcker sålts sedan starten fram till 2001 och den då nyöppnade ePan noterade en nedladdning av tiotalet exemplar de första dagarna.

Hans Hertel menar att det skett en förskjutning från bokstavskultur till ljud- och bildkultur vilket han återför till ett samspel av komplexa ekonomiska, sociala och teknologiska faktorer.²⁰² Denna förskjutning sammanfattar han i tre led: kontraktion, koncentration och polarisering. Kontraktion är den kräftgång som drabbat västvärldens litterära kultur sedan 80-talet, vilket manifesteras genom bland annat minskad läsning, bokförsäljning och boklån samt neddragningar och stängningar av förlag, bokhandlar och bibliotek. Koncentration är ett uttryck för stordriftsstrategier som tvingar bokbranschaktörer att fusionera för att överleva i konkurrensen. Polarisering, slutligen, är ett resultat av kontraktionen, koncentrationen och den sociala utvecklingen och innebär att klyftan mellan stort och litet vidgas, vilket gäller både förlag och bokhandel såväl som författare och enskilda litterära verk. För hela 90-talet tycker sig Hertel se ”både bestsellerisme og forvirret overproduktion, både mediemastodonter og renæssance for små forlag, både centraliserings- og decentraliseringstendenser. Mønstret i disse modsigelser er at de alle er udtryk for strukturkrise på et desorienteret marked.”²⁰³ Strukturkris och hårdnande marknadsvillkor går som en röd tråd genom många utläggningar. Trond Andreassen tror att sedan Sverige införde fria bokpriser och upphävde bokhandlarnas ensamrätt till försäljning av böcker har den svenska bokmarknaden utvecklats till en av de friaste i Västeuropa med starka kommersiella drag.²⁰⁴

Per I. Gedin, med en lång karriär inom svensk förlagsverksamhet, talar om bokens svårighet att hävda sig på en hård massmedial konkurrensscen. Detta hänför han till de stora förlagens koncentration av tid, kraft och marknadsföringsåtgärder på bestsellermarknaden och tendenser

¹⁹⁸ With Andersen, Håkon & Sørensen, Knut Holtan. 1992. *Frankensteins dilemma: En bok om teknologi, miljø og verdier*, s. 30.

¹⁹⁹ With Andersen & Sørensen, s. 30.

²⁰⁰ Nylund, Lennart 2001a. Fortfarande ingen rusning efter e-böcker. *Svensk Bokhandel*, nr. 6, s. 7.

²⁰¹ ePan tillhör Norstedtsförlagen. ePan. <http://www.epan.se> [2002-02-07]

²⁰² Hertel 1995, s. 23-24.

²⁰³ Hertel 1995, s. 22.

²⁰⁴ Andreassen 1995, s. 61-62.

bland de små förlagen att nischa sig själva så hårt i sin iver att utgöra ett annorlunda och alternativt inslag att de ofta isoleras och osynliggörs. Med en viss pessimism konstaterar han att det krassa marknadstänkandet genomsyrar alltmer av den litterära branschen:

Istället för kritikern har pedagogen och marknadsföraren kommit, där litteraturforskningen blivit självändamål och där recensionen ersatts av boktips, notiser och bestsellerlistor. För marknadsföraren är det inte texten utan trenden som är avgörande.

Boken är inte längre ett självklart inslag i en viss samhällsklass livsmönster utan endast en av många möjligheter. Det är denna publiks tid och pengar som framtidens bokmarknad måste konkurrera om.²⁰⁵

Men det är skillnad på farhågorna när det handlar om bokens framtid. Ibland talas det om den tryckta, inbundna pappersbokens hotade ställning i en tid av framväxande elektroniska läsmedelsalternativ, ibland handlar diskussionen bara om det litterära verkets svårighet att konkurrera med andra medier, främst de audiovisuella som TV, radio och Internet. Bilden kompliceras ytterligare av att dessa områden alltmer flyter in i varandra och är beroende av varandra – böcker marknadsförs i tidningar och TV, författare skriver filmmanus, böcker blir datorspel och filmer och så vidare – medierna konvergerar, flyter samman med varandra. Och statistiken talar sitt tydliga språk när det gäller bokläsande i konkurrens med andra media. Enligt Mediebarometern ägnade medelsvensken år 2000 60 minuter per dag åt läsning, medan radiolyssnande uppgick till 162 minuter och TV-tittande till 119 minuter.²⁰⁶ 40 % av befolkningen (avgränsad till åldrar 9 – 79) läste skönlitteratur/barn- och ungdomslitteratur under en genomsnittlig vecka samma år,²⁰⁷ men Internetanvändning under veckosluten hamnade på relativt låga 17 %.²⁰⁸ 52 % av befolkningen hade emellertid tillgång till Internet i hemmet under 2000.²⁰⁹ Svedjedal är ändå inte orolig för bokens framtida fortlevnad. Han menar att även om den helt klart har marginaliserats så har den sedan länge demonstrerat sin anpassningsbarhet och överlevnadsförmåga, sin "Gutenberg Capacity".²¹⁰ Med denna term avses den globalt frodande tryckkulturen som både konkurrerar med andra media och nyttjar den digitala tekniken för sänkta produktionskostnader och förenklad distribution. Detta sammantaget med mediesymbiosen innebär att ny teknik och "nyare" medier konkurrerar med boken samtidigt som de stärker bokvärlden, enligt Svedjedal.

2.7 Studier om framtiden för elektronisk publicering

Jim Milliot berättar i en artikel om två studier om framtiden för elektronisk publicering från 2000. Den första, konsultfirman PricewaterhouseCoopers studie över underhållnings- och medieindustrin, bedömer att elektronisk publicering kommer att ha en betydande inverkan på alla delar av bokpubliceringsmarknaden vid år 2004.²¹¹ Studien förutspår att elektroniska böcker (e-böcker, print-on-demandtitlar och material som laddas ner från Internet) kommer att uppta 26 % av den totala försäljningen, samt att konsumenterna kommer att spendera 5,4 miljarder dollar, att jämföras med de 367 miljoner dollar som konsultfirman kalkylerar med för undersökningens år, 2000. Utgifter på tryckta titlar förutspås sjunka 13,7 % till 25,9

²⁰⁵ Gedin, Per I. 1997. *Litteraturen i verkligheten: Om bokmarknadens historia och framtid*, s. 64.

²⁰⁶ Nordicom 2001, s. 97, 34 och 46.

²⁰⁷ Nordicom 2001, s. 95.

²⁰⁸ Nordicom 2001, s. 15.

²⁰⁹ Nordicom 2001, s. 99.

²¹⁰ Svedjedal 2000, s. 33.

²¹¹ Milliot, Jim 2000. Two studies see healthy book market ahead. *Publishers Weekly*, vol. 247, issue 38, s. 10.

miljarder dollar till år 2004, från år 2000:s 30 miljarder dollar. Men trots att ökningen av konsumenternas spendering anses liten bedömer PricewaterhouseCoopers att förlagens intäkter ej kommer att påverkas negativt. Anledningen är att lägre produktions- och distributionskostnader tillåter förlagen att erbjuda lägre priser på elektroniskt material än på tryckta motsvarigheter, vilket kommer att skydda förlagens intäktsmarginaler. Detta blir av stor betydelse då rapporten säger att e-böcker kommer att sälja bra om prissättningen blir en hel del lägre än för tryckta böcker. Studien indikerar också att utgifterna för e-publiceringsprodukter inom affärsområdet kommer att stiga från uppskattningsvis 53 miljoner dollar 2000 till 2,7 miljarder dollar 2004.

Mike Kelley, en delägare vid PricewaterhouseCoopers underhållnings- och medieavdelning, citeras i artikeln:

... the migration of spending from print to electronic materials does not necessarily mean that current players in today's industry – publishers, wholesalers and bookstores – will disappear, but he does think that they will need to adapt to new roles. Kelley maintained that many companies are already repositioning themselves within the industry and observed that "the losers will be those who don't reinvent themselves."²¹²

Det framkommer även i rapporten att den nya rollen för förlag kommer att innebära en förskjutning mot erbjudanden av tjänster som självpublicering för medelstora och nya författare, samt marknadsföringsåtgärder för mer kända författare. Tryckta böcker kommer dock även i fortsättningen att säljas via "fysiska" bokhandlar, eftersom bokhandeln erbjuder en attraktiv miljö för läsaren att skumma bland titlar och upptäcka nya böcker, enligt PricewaterhouseCoopers.

Den andra undersökningen i Milliot's artikel utfördes av den finansiella aktören Veronis Suhler och den är mer återhållsam i bedömningen av e-publiceringens inverkan på bokbranschen de närmast kommande åren. Studien bedömer att konsumenternas spendering på boktitlar kommer att öka med 4,3 % genomsnittlig årlig tillväxt²¹³ under de närmaste fem åren, vilket innebär att utgifterna kommer att uppgå till 21,5 miljarder dollar 2004. Studien förutspår att Internets inverkan på försäljningen av böcker kommer att vara störst vad gäller elektroniska återförsäljare, med bedömningen att konsumenter kommer att lägga 2,9 miljarder dollar på böcker via sådana återförsäljare år 2004. Man framhåller dessutom att tekniken kommer att hjälpa förlagen att hålla nere kostnaderna, vilket motverkar prishöjningar samtidigt som mindre förlag åtnjuter en förbättrad situation. På det stora hela bedömer dock inte Veronis Suhler att konsumentförsäljningen av e-produkter ska visa någon dramatisk tillväxt fram till 2004.²¹⁴

En tredje studie under år 2000 utfördes av Seybold²¹⁵ på ett underlag av 2800 människor som deltagit i Seyboldarrangemang under det gångna året. Denna undersökning tar alltså ett perspektiv som utgår från konsumenternas egna kunskaper om, och attityder till, elektroniska böcker. 91 % av de undersökta människorna hade åtminstone hört talas om e-böcker, men resultatet av undersökningen visar på ett ganska svalt konsumentintresse för elektroniskt material:

---

²¹² Milliot 2000, s. 10.

²¹³ Genomsnittlig årlig tillväxt = compund annual growth rate (CAGR).

²¹⁴ Milliot 2000, s. 10.

²¹⁵ Seybold Publications är en konsultfirma inriktad på publiceringsaspekter.

Our survey, conducted this summer, did not find consumers clamoring to buy e-books in the coming year. In fact, only 12 percent said they were likely to buy and read an e-book in the next 12 months, and 66 percent said they were not as likely to do so. Even among those who could be classified as e-book users (i.e., they've already downloaded an e-book), only one in three said they were likely to buy an e-book. ... That doesn't necessarily mean that consumers are against e-books. The market is young ... Rather, the study suggests that consumers who are familiar with e-books are already comfortable getting content electronically and have fairly sophisticated expectations when it comes to deciding what type of material they will read on the screen.²¹⁶

Enligt studien var ett av de mest överraskande resultaten att konsumenterna har en så pass god förståelse för de olika typerna av datorer som de använder och de olika typerna av tryckta verk som de läser att de kunde göra bedömningar om vilken typ av innehåll de ville läsa på en specifik hårdvara. Generellt visade resultaten att PC eller laptop var det populäraste mediet för de flesta typerna av innehåll och romaner var den enda kategorin där specialanpassade läsdatorer som till exempel Rocket eBook bedömdes som det mest lämpade alternativet. Seyboldrapporten lämnar dock utrymme för att denna bedömning kan vara kopplad till att PDA-medier saknar inbyggd mjukvara för e-boksläsning, och att specialanpassade läsdatorer hittills är en dyr och outvecklad nymodighet.

2.8 Sammanfattning: problem och möjligheter med elektronisk publicering

Det som har presenterats här i kapitel 2 har motiverats av syftet att göra en grundlig genomgång av olika arbetsförhållanden och initiativ som i dagsläget kan identifieras för de båda grupperna författare och förlag – både generellt och mer specifikt i samband med framväxten av elektronisk publicering. Detta var i första hand nödvändigt för att en enkätstudie skulle kunna upprättas. På grund av litteraturstudiens omfång lämnas här en kortfattad summering av de centrala aspekter som framkommit och som legat till grund för den senare utarbetade enkäten som riktades till författarna och förlagen.

Problemområden som hör till elektronisk publicering rör bland annat den otydliga och delvis olösta lagstiftningen för upphovsskydd och copyright. De osäkra förhållanden som kännetecknar ekonomiska nättransaktioner vid e-handel utgör också hinder. Det finns även risker att vissa läsargrupper utestängs på grund av bristande kunskaper eller otillräckliga resurser. Dessutom verkar de flesta falla tillbaka på det grundläggande förhållandet att papper är mer läsvänligt än en flimrande elektronisk skärm och även om prototyper för elektroniskt papper redan finns ligger sådana produkter en bit in i framtiden. Kostnader för reklam förväntas också stiga för förlagen eftersom Internet är ett helt nytt område att bedriva marknadsföring på, en utgift som blir kännbar även för författare som använder sig av egenpublicering. Alla former av egenpublicering innebär också extra insatser i tid, pengar och ansvar för författare samt behov av nya kunskaper. Det varnas dessutom för att attraktionen med elektronisk publicering främst appellerar till författare och inte till läsare; än så länge saknas belägg för att det faktiskt kommer att utvecklas en efterfrågan på marknaden – hittills är den blygsam – och de studier som utförts förutspår något varierande framtidsscenarioer. Dessutom saknas det tydliga regler och anpassade åtgärder för identifikationsbestämning och återvinning av elektroniskt material, och vissa anar problem till följd av en utveckling där motsvarigheter till de traditionella förlagens kvalitetssäkring och sållande funktioner förbigås.

---

²¹⁶ Seybold survey studies e-book awareness and attitudes. *Seybold Report on Internet Publishing*, Oct. 2000, vol. 5, issue 2, s. 7.

Positiva effekter av elektronisk publicering kan för förlagens del vara att samproduktioner både nationellt och internationellt underlättas samt att hela publiceringsprocessen snabbas upp, detta senare alternativ gynnar naturligtvis även författarna. Den tekniska process som ligger till grund för produktion kan också bli billigare, och elektronisk lagring och distribution i kombination med exempelvis print-on-demandteknik innebär att böcker inte behöver gå ur tryck. Vissa tror att man även kan nå nya läsargrupper och den generella geografiska tillgängligheten kan förbättras. Det blir också möjligt att i verken inkludera extra effekter som hypertext, ljud och rörliga bilder. För författarna innebär elektronisk publicering att egenpublicering blir enklare och billigare att utföra och för förlagen kan problem med lagerhållning, teknisk framställning, distribution och överproduktion reduceras och förbilligas. Det möjliggör även för både författare och förlag att slopa mellanhänder och sälja litteratur direkt via Internet, en utveckling som skulle vara mycket negativ för bokhandeln, men eftersom denna inte är i fokus i den här undersökningen klassas direktförsäljning som något positivt som skulle kunna medföra ökade inkomster förutsatt att det finns en efterfrågan. Om författarna utnyttjar denna möjlighet uppstår emellertid en intressekonflikt med förlagen. Generellt kan ändå sägas att direktförsäljning utan mellanhänder kan vara positivt för både den enskilde författaren och förlaget, men att sådana satsningar är mycket osäkra eftersom marknaden än så länge är ny, liten och oerfaren. Författarnas intäkter skulle öka vid egenpublicering förutsatt att böckerna säljer bra, eftersom royaltyn hos många Internetförlag ligger på 50 % och intäkterna blir 100-procentiga om författaren ombesörjer allt själv. På samma sätt skulle inkomstmarginalen för förlag också kunna öka vid direktförsäljning. Möjligheterna till egenpublicering innebär också att det blir lättare för författare att ge ut verk som de traditionella förlagen refuserar. Detta medför en breddning i det litterära utbudet som kan motverka tendenser till bestsellerism, likriktning och amerikanisering från förlagens sida. Därutöver domineras kategorierna pocketböcker och reprint av skönlitteratur, utgåvor som är särskilt väl lämpade för print-on-demandteknik.

3 Teori om spridning av innovationer

Efter flera års arbete med undersökningar för att förstå hur innovationer etableras på marknaden och hur olika aktörers attityder påverkar hur ett kluster av innovationer slår igenom, sammanställde Everett Rogers boken *Diffusion of innovations*.²¹⁷ Det här är till huvudsak ett sociologiskt inriktat teoribygge. Författaren själv är professor i kommunikation och journalistik vid universitetet i New Mexico. Han har undervisat på ett flertal amerikanska universitet, forskat i över fyrtio år och publicerat många böcker men är mest känd för *Diffusion of innovations*, det teoretiska verk som denna undersökning utgår från och baseras på.

3.1 Val av teori

Anledningen till att jag valde att basera min undersökning på SAI-teori var att jag redan från början visste att jag ville undersöka attityder till elektronisk publicering av skönlitteratur bland författare och förlag. När jag sedan sökte fritt på Internet hittade jag ett paper som publicerats genom ASIS²¹⁸ av Karla Hahn och Natalie Schoch. Här erbjuder författarna förslag till en grund för vidare forskning kring utvecklingen och acceptansen av specifika projekt för elektronisk publicering med hjälp av teori om spridning av innovationer (SAI-teori).²¹⁹ Hahn är verksam vid avdelningen för biblioteks- och informationsvetenskap vid universitetet i Maryland och Schoch vid Kellogg Companys Science and Technology Center i Michigan. Deras resonemang grundar sig på Everett M. Rogers teoretiska verk *Diffusion of innovations*. Anledningen till att SAI-teori beskrivs som särskilt användbar vid forskning om elektronisk publicering har enligt författarna flera orsaker. Då det enligt deras mening är möjligt att kategorisera elektronisk publicering som ett innovationskluster med starka inbördes relationer, påverkas acceptansen och spridningen av densamma av ett flertal olika innovationskaraktistika och användares bedömningar av dessa. Acceptansen av elektronisk publicering påverkas dessutom av kravet på en någorlunda samlad tillgodogörelse av fenomenet i ett socialt system. Här räknas tre grupper upp som centrala: läsare, författare och förlag (men också bibliotek kan spela en avgörande roll som en fjärde grupp). Dessa sociala system har starka inbördes beroendeförhållanden när det gäller elektronisk publicering:

It is important to note that the decision process for adoption of electronic publications is complicated by the fact that a contingent, collective innovation decision is required. Because of the interactive nature of electronic publishing, readers, authors, and publishers are interdependent. Adoption of electronic publishing thus will require a critical mass of adopters from all three groups in order to become self-sustaining.²²⁰

Men det är inte bara aktörsgupper som är tätt sammanlänkade, detsamma gäller för definitionen av elektronisk publicering som ett teknologiskt kluster:

... a particularly relevant insight in relation to electronic publishing is the recognition that sometimes multiple innovations must be adopted simultaneously. From this viewpoint it is clear that electronic publishing should be seen, not as representing a single innovation, but rather an innovation cluster. Innovation clusters occur when a group of innovations are adopted in some

²¹⁷ Rogers 1983.

²¹⁸ ASIS (American Society for Information Science and Technology). <http://www.asis.org> [2001-02-21].

²¹⁹ Hahn, Karla L. & Schoch, Natalie, A. 1997. Applying diffusion theory to electronic publishing: A conceptual framework for examining issues and outcomes. <http://www.asis.org/annual-97/hahnk.htm> [2001-02-21].

²²⁰ Hahn & Schoch 1997.

combination. In making an adoption decision, all members of the cluster do not have to be selected, but it is likely that some will be adopted together.²²¹

De ovan nämnda elementen är centrala i Rogers SAI-teori, och Hahn och Schoch hävdar att vid författandet av detta paper (1997) utgör detta perspektiv en relativt ny inriktning inom forskningen kring elektronisk publicering. De tror dessutom att det lämpar sig särskilt väl i denna fas av utvecklingen, när tekniken inte längre befinner sig i en teoretisk framtid, utan har fått praktisk tillämpning inom flera områden. Det centrala är att ett SAI-teoretiskt paradigm kan förklara vilka faktorer som är inblandade i frågan om utvecklingen och spridningen av en innovation.

Jag finner inga prov på applicering av SAI-teori på svensk elektronisk publicering bland den trots allt rika floran av undersökningar som publicerats, men jag ser all anledning att tro att ett sådant förfarande skulle kunna ge ytterligare fördjupad förståelse för fenomenet. Då forskningen rent generellt också tenderar fokusera vetenskapliga publikationer anser jag att det är extra intressant att istället undersöka det skönlitterära fältet ur detta teoretiska perspektiv. Jag ser en möjlighet i nyttjandet av SAI-teori på konceptet elektronisk publicering att undersöka berörda aktörers attityder och handlingar på ett sätt som undviker ytterligheterna teknofili respektive bibliofili. Mycket starka känslor och övertygelser är i omlopp eftersom bokbranschen som helhet är något av en "helig ko" i vårt samhälle. Desto viktigare anser jag då det är att faktiskt forska, undersöka, klarlägga och debattera i frågan eftersom elektronisk publicering potentiellt har kraften att ändra många av våra mest omhuldade försanthållanden. Jag instämmer i Hahns och Schochs slutsats:

... there is a potentially large benefit in examining the development of electronic publishing before substantial and potentially irrevocable choices are made. Perhaps such an examination could be used to anticipate outcomes and address potential problems or concerns before great investments in time and money are put into projects which may have less than optimal value to the ultimate adopters.²²²

Utöver redogörelsen ovan fann jag även att en nyckelaktör använde termer från SAI-teori, medvetet eller omedvetet får vara osagt. Marcus Colombano, dåvarande marknadschef på NuvoMedia, säger 1998 till *Svensk Bokhandel* att de som blir först ut att använda elektroniska böcker är "early adopters" och affärsmän, samt att deras [förespråkare för elektronisk publicering; min anm.] enda verkliga konkurrent är attityder.²²³ "Early adopters" syftar på en beskrivning av personlighetsdrag enligt SAI-teori och vad gäller attityder har detta redan diskuterats ovan i förhållande till Rogers. Det verkade därför som ett naturligt val att låta denna teori styra enkätformulering och analysfas i syfte att söka besvara den första halvan av problemformuleringen: vilka attityder uppvisar författare och förlag gentemot elektronisk publicering av skönlitteratur. Den aspekt som inte täcks in av teorin är den följande: samt vilka spänningar finns det mellan dessa två grupper. Det komparativa element som här införs innebär emellertid endast att undersökningarna som behandlar attityder ställs emot varandra för de båda grupperna författare och förlag så att de kan jämföras i resultatredovisning och analys mot bakgrund av redan insamlad problematik eller bevis därpå i litteraturstudien.

Jag övergår nu därför till Everett M. Rogers arbete *Diffusion of innovations* för att presentera huvuddragen i teorin och sedan utarbeta en grund för min egen undersökning som bättre överensstämmer med uppsatsens syfte och fokus.

---

²²¹ Hahn & Schoch 1997.

²²² Hahn & Schoch 1997.

²²³ Arby, Hans 1998. Tror på snabbt genombrott. *Svensk Bokhandel*, nr. 15, s. 8.

3.2 Teorins grunddrag

Enligt Rogers består SAI-teori av fyra huvudelement som relaterar till varandra på så sätt att 1) en *innovation* 2) sprids via *kommunikationskanaler* 3) under en *tidsperiod* 4) bland medlemmar i ett *socialt system*.²²⁴ En innovation definieras som ”an idea, practice, or object that is *perceived* [min kursivering] as new by an individual or other unit of adoption”.²²⁵ Det har med andra ord ingen betydelse om en idé verkligen är helt ny, tonvikten ligger på om den *uppfattas* som en nyhet av den berörda parten. I samband med denna uppsats fokus är det följaktligen fenomenet elektronisk publicering som motsvarar denna beskrivning av en innovation. Element tre faller bort i denna undersökning eftersom jag inte har för avsikt att undersöka när eller ens om elektronisk publicering kommer att få något genomslag i den framtida bokbranschen utan endast undersöka attityderna som de ser ut idag.

Det är viktigt att klargöra att jag med begreppet elektronisk publicering syftar på ett sammanfatt och komplext begrepp vilket vilar på ett antagande om elektronisk publicering som ett teknologiskt kluster. Rogers definierar ett teknologiskt kluster som: ”one or more distinguishable elements of technology that are perceived as being closely interrelated. ... In the minds of potential adopters, one innovation may be perceived as closely related to another new idea”.²²⁶ Jag påminner här om den tidigare definitionen av elektronisk publicering som ett teknologiskt kluster grundad på Riitta Alkulas tre huvuddomäner skapande, lagring och distribution. Förlagen kommer in i bilden vid momenten lagring och distribution, såvida inte författaren själv tillämpar de möjligheter till egen förläggarverksamhet som underlättas genom den nya tekniken.

Rogers hävdar vidare att två typer av kommunikationskanaler är av betydelse – massmediala och interpersonella.²²⁷ Båda kan underordnas i antingen globala eller lokala manifestationer. De bipolära varianterna av kommunikationskanaler är till viss del överlappande. Massmedia (TV, tidningar, radio och så vidare) är snabbare när det gäller att skapa kunskap om en viss innovations existens och funktion, och mer effektivt eftersom en eller ett fåtal källor kan nå en mycket bred publik. Interpersonella kanaler, å andra sidan, med vilket förstås personliga samtal mellan kollegor och jämlingar, är viktigare för att skapa och förändra attityder hos individer, och för att påverka beslut om att tillämpa eller förkasta en innovation.

Ett socialt system, slutligen, beskrivs som ”a set of interrelated units that are engaged in joint problem solving to accomplish a common goal. ... All members cooperate at least to the extent of seeking to solve a common problem in order to reach a mutual goal”.²²⁸ I de exempel som Rogers tar upp i boken finns sociala system som utgörs av bönder i ett visst geografiskt område eller invånare i en by eller ett samhälle. En eventuell konkurrenssituation utgör således inga problem för att indela individer i sociala system – så länge en gemensam strävan mot samma mål kan återfinnas räcker det för att klassificeringen ”socialt system” ska kunna tillämpas. Detta utgör då grund för den indelning av författare respektive förlag som jag förlitar mig på i min följande undersökning. Författare binds samman genom en förmodad önskan om att få publicera, marknadsföra och sälja sina verk mot en rimlig förtjänst och att nå åtminstone ett visst erkännande och status. Förlagen har det gemensamma målet att de söker maximera sina inkomster vid utgivning och försäljning av litteratur, samt skapa och bibehålla

---

²²⁴ Rogers 1983, s. 10.

²²⁵ Rogers 1983, s. 11.

²²⁶ Rogers 1983, s. 226.

²²⁷ Rogers 1983, s. 18.

²²⁸ Rogers 1983, s. 24.

konkurrenskraftighet, ett gott rykte och god service gentemot både kunder och författare. Det ovan beskrivna är alltså antaganden och förutsättningar som min fortsatta undersökning vilar på. Det är dock viktigt att understryka att jag inte genomför en regelrätt undersökning i linje med SAI-teori, utan att jag endast har hämtat inspiration och sådana infallsvinklar som jag bedömt rimliga och användbara för min egen undersökning.

Olika innovationer kan inte jämföras med varandra enligt Rogers. En ny idé kan ha sina speciella fördelar, men också nackdelar, och subjektiva bedömningar av sådana är mer avgörande för en individs attityder och handlingar än den yttre information som kan omgärda en innovation. Den potentiella användarens bedömningar av innovationen har mycket stor betydelse för hela innovationsbeslutsprocessen. Rogers poängterar vikten av att ägna ytterligare intresse åt innovationsspecifika attribut:

When one peruses the diffusion research literature, one may be impressed with how much effort has been expended in studying 'people' differences in innovativeness (that is, in determining the characteristics of the different adopter categories) and how little effort has been devoted to analyzing 'innovation' differences (that is, in investigating how the properties of an innovation affect its rate of adoption).²²⁹

Sålunda placerar sig denna undersökning vid sidan av SAI-forskningens huvudfåra.

3.3 Innovationsattribut

Rogers understryker kapaciteten hos SAI-teori att klarlägga individers eller systems attityder gentemot en innovation, och det är denna aspekt som jag tar fasta på i min undersökning. Den rika florin av tidigare forskning inom denna skola har fastslagit fem element vilka samlas under beteckningen innovationsattribut, som avgörande för subjektiva bedömningar av en ny idé: 1) relativa fördelar, 2) kompatibilitet, 3) komplexitet, 4) provmöjlighet och 5) observerbarhet.²³⁰ Statusgivande aspekter har enligt författaren föreslagits som en sjätte aspekt, något som tydligen inte vunnit allmänt gehör än så länge, trots viss bevisning som verkar stödja att även detta kan spela in i processen. Jag kommer emellertid att infoga detta element i undersökningen. Dessa bedömningar är det mest avgörande för hela innovationsbeslutsprocessen, i vilken individer eller andra beslutsfattande enheter kommer till ett beslut om att antingen tillämpa eller förkasta innovationen. Möjligen kan alltså vissa försiktiga slutsatser om framtiden för elektronisk publicering formuleras med hjälp av en kartläggning av attityder. Nedan kommer jag att redogöra för dessa innovationsattribut mer detaljerat. Generellt behandlar attributsektionen enbart den potentiella användarens upplevelser, och alltså inte så kallade experter, innovationsförespråkare eller –motståndares klassificeringar. För min egen undersökning förutsätter jag att dessa attribut kan teckna en differentierad bild av individers attityder gentemot elektronisk publicering som kan tjäna till att bättre belysa ett dylikt komplext fenomen. De fem attributen beskrivs var för sig mer ingående i det följande.

3.3.1 Relativa fördelar

Relativa fördelar beskrivs som den grad till vilken en innovation uppfattas som bättre än den idé den är tänkt att ersätta. Detta uttrycks ofta i ekonomiska fördelar eller statushöjande

---

²²⁹ Rogers 1983, s. 210.

²³⁰ Rogers 1983, s. 211.

aspekter. Den vanligaste förutsättningen för ekonomiska förbättringar som den beskrivs i *Diffusion of innovations* stämmer ganska väl överens med de förtjänster som förespråkare för elektronisk publicering ofta framhåller: "Some new products involve a series of successful technological improvements that result in a reduced cost of production for the product, leading to a lower selling price to consumers".²³¹ Rogers beskriver en viss kontrovers inom SAI-teori rörande hur viktig den ekonomiska aspekten är. Vissa hävdar att den betyder allt, något som författaren utdömer som rent löjligt. En undersökning av kommersiella aktörer, vilket är fallet i min uppsats, medför emellertid en högre grad av inflytande vad gäller den ekonomiska faktorn. En eventuell statushöjande alternativt -sänkande aspekt kan också vara av betydelse. Elektronisk publicering är emellertid en relativt "osynlig" innovation, vilket kan minska värdet av detta karakteristika – Rogers understryker just synligheten hos till exempel bilar och kläder som avgörande för dessas funktioner som statusobjekt. I *Diffusion of innovations* nämns flera andra subdimensioner till bedömningen av en innovations relativa fördelar, bland annat låga initialkostnader, insparande av tid och ansträngningar samt omedelbara belöningar. Bedömningen av relativa fördelar kan även påverkas genom yttre faktorer som uppmuntran eller påtryckningar med främst ekonomiska medel. Relativa fördelar, som de uppfattas av medlemmarna i ett socialt system, är enligt Rogers generalisering positivt relaterade till spridningstakten av en innovation.²³²

3.3.2 Kompatibilitet

Kompatibilitet definieras som den grad till vilken en innovation uppfattas överensstämma med rådande sociokulturella värderingar och normer, tidigare erfarenheter samt särskilda behov hos potentiella användare. En mer kompatibel idé är enligt Rogers mindre osäker. Men hög kompatibilitet med tidigare idéer kan både underlätta och försvåra tillämpning. Alltför hög överensstämmelse med existerande praktiker kan innebära att användare inte finner någon anledning att tillämpa innovationen då de förväntade effekterna inte skulle innebära någon nämnvärd förändring.²³³

3.3.3 Komplexitet

Komplexitet är den grad till vilken en innovation uppfattas som relativt svår att förstå och använda. Enligt Rogers bestäms komplexiteten till stor del av innovationens art, då några framstår som mer lättbegripliga än andra. Hans generalisering vad gäller detta attribut innebär att en innovations komplexitet, som den uppfattas av medlemmarna i ett socialt system, är negativt relaterad till dess spridningstakt.²³⁴

3.3.4 Provmöjlighet

Provmöjlighet är den grad till vilken en innovation kan prövas och experimenteras med på en begränsad basis. Nya idéer som kan prövas på ett installationsstadium kommer generellt att tillämpas och spridas snabbare än innovationer som inte medger partiella försök. Rogers menar att provmöjligheten är central eftersom den hjälper till att reducera användarens

---

²³¹ Rogers 1983, s. 214.

²³² Rogers 1983, s. 213-223.

²³³ Rogers 1983, s. 223-226.

²³⁴ Rogers 1983, s. 230-231.

osäkerhet. Hans generalisering i denna fråga presenterar provmöjligheten, som den uppfattas av medlemmarna i ett socialt system, som positivt relaterad till dess spridningstakt.²³⁵

3.3.5 Observerbarhet

Observerbarheten är den grad till vilken en innovations resultat är synliga för andra. Resultaten av vissa idéer är, enligt Rogers, lättare att observera och kommunicera till andra, medan åter andra är svåra att beskriva, vilket leder honom till antagandet att en innovations observerbarhet, som den uppfattas av medlemmarna i ett socialt system, är positivt relaterad till dess spridningstakt.²³⁶

3.4 Invändningar mot teori om spridning av innovationer

Det finns en bred bas av tidigare forskning inom SAI-teori att luta sig mot och onekligen finns det en rad fördelar med modellen. Bland de som Rogers räknar upp finns den breda relevansen för många olika discipliner och ämnen, de empiriska generaliseringar av mer teoretisk natur som teorin erbjuder för insamlade data och resultat, samt den tydliga och relativt lätthanterliga metodologin.²³⁷ Det är främst dessa aspekter som tilltalat mig och övertygat i valet bland andra möjliga teorier. Men teorin har också svagheter när den utnyttjas till mer tvivelaktiga syften eller på ett slarvigt sätt. Bland de allvarligaste problem som Rogers själv sammanställer nämns tendenser till pro-innovationspartiskhet, individklandrande partiskhet samt systemklandrande partiskhet. Pro-innovationspartiskheten är en implikation (ofta outtalad) om att innovationen *bör* spridas till och tillämpas av *alla* medlemmar i ett socialt system, att den *bör* spridas *snabbare*, och utan störningar.²³⁸ Detta kan, och har ofta, enligt författaren lett till att forskare ignorerat studier av okunskap och bristande kännedom om en innovation, undervärderat förkastande eller avbrott vid tillämpningen av en innovation och förbisett tillämpningar som underkastats förändringar av användaren. Den individklandrande partiskheten förklaras i *Diffusion of innovations* som ett uttryck för tendenser att hålla individer själva ansvariga för sina problem, hellre än det sociala system som individen tillhör. Systemklandrande partiskhet utgör motsatsen – systemet som helhet hålls ansvarigt för de problem som individerna inuti systemet upplever.²³⁹

Problem som de ovan nämnda är av allvarlig karaktär och bör inte nonchaleras. Genomgående i uppsatsen lägger jag mig därför vinn om att nyansera presentationen av tidigare forskning och undersökningsresultat i så hög grad som möjligt. Genom utformningen och presentationen av uppsatsens fokus och frågeställningar har en neutral ton varit målet. Förutom sådana ansträngningar har jag ägnat särskild uppmärksamhet åt utformningen av enkäterna på ett sätt som också lägger stor vikt vid uttryck för negativa aspekter. Detta i kombination med ett fokus på motivationer, attityder och handlingar och ett utelämnande av tidsaspekter och personlighetskaraktäristika bör utgöra tillräcklig grund för att inte läsaren ska uppleva att uppsatsen genom sin undersökning försöker föra fram några åsikter i fråga om elektronisk publicerings vara eller inte. Det är inte min intention att vare sig förespråka eller motarbeta en eventuell spridning av elektronisk publicering för skönlitteratur, utan enbart att undersöka vad

---

²³⁵ Rogers 1983, s. 231.

²³⁶ Rogers 1983, s. 232.

²³⁷ Rogers 1983, s. 89-90.

²³⁸ Rogers 1983, s. 92.

²³⁹ Rogers 1983, s. 103-4.

de närmast berörda aktörerna anser om fenomenet. Som tidigare nämnts är dock den litterära branschen ett fält som engagerar många människor, också känslomässigt, och många har kanske redan en förutfattad mening i frågan. En förhoppning är då att undersökningar som denna kan bredda förståelsen av ett komplext fenomen snarare än underblåsa konflikter.

4 Metod och tillvägagångssätt

Teori och metod ligger mycket nära varandra i denna undersökning. På grund av SAI-teorins relativa enkelhet och tydlighet har den till stor del kunnat tillåtas styra utformningen av enkätfrågorna och den fungerar också som analytiskt verktyg i förhållande till undersökningens resultat. Mer precist hur metod och teori samspelar förklaras därför mer ingående nedan. Under detta avsnitt beskrivs även hur metodvalen omsattes i praktiken. Avvägningar, hänsynstaganden och försakningar som följde av denna arbetsgång tas upp till diskussion.

4.1 Perspektiv och metodik

Eftersom en del av syftet med undersökningen är att belysa attityder till elektronisk publicering av skönlitteratur bland de två grupperna förlag och författare är det anlagda perspektivet av kvalitativ karaktär. Detta föreföll naturligt då en bedömning av attityder de facto innefattar värderingar och subjektiva inställningar. Däremot gjordes avvägningen att kvantitativ metodik i form av fast utformade enkäter var det bäst lämpade valet för undersökningens andra, komparativa, syfte, att jämföra de båda gruppernas attityder med varandra och därigenom försöka spegla de spänningar som kan finnas mellan dem. Everett Rogers SAI-teori vilken har inspirerat frågeformuleringarna är dock öppen för både kvalitativa och kvantitativa metoder, men här valdes således att kombinera en kvantitativ metodik i form av enkäter med ett kvalitativt perspektiv. Även om detta är ett mer ovanligt förfarande än det omvända – kvalitativ metodik tillsammans med kvantitativt perspektiv – finns det enligt Jarl Backman ingen given synonymitet mellan en viss metodik och dess perspektiviska motsvarighet.²⁴⁰ Eftersom teorin är så tydlig och välunderstödd av tidigare forskning, och då jag kunde luta mig mot resultat från andra, kvalitativa, undersökningar i ämnet (se kapitel 2), bedömde jag att den i detta forskningssammanhang underrepresenterade kvantitativa metoden hade mest att tillföra kunskapsområdet som det ser ut idag. Eggeby och Söderberg argumenterar vidare för förtjänsten av kvantifieringsmetodik applicerat på kulturanalys eftersom de inte anser att det finns någon anledning att begränsa sig till enstaka fall då man ej på förhand vet "... hur typiska eller otypiska de enstaka fallen är. Tvärtom bör det vara intressant att kunna ge en så bred bild som möjligt av dessa förhållanden".²⁴¹ Författarna hävdar dessutom att det inte finns många andra goda alternativ till massdatamaterialet för att undersöka mentaliteterna bland stora grupper av människor, vilket överensstämmer med det övergripande syftet för denna uppsats.

Den slutna enkätformen, vilken inte medger någon behandling av eventuell extra information av kvalitativ art som framkommer vid undersökningens genomförande, var alltså nödvändig för att upprätthålla en överensstämmelse mellan respondenternas svar. Inte desto mindre har denna strikta utformning frångåtts vid ett par tillfällen. På grund av den relativt ovanliga kopplingen mellan perspektiv och metod ansåg jag att det vore bra att hålla dörren öppen för sådana aspekter som enkäterna missat. Detta förfarande innebar att vissa frågor fick det extra svarsalternativet "Annat" under vilket respondenterna fick möjlighet att själva tillägga svarsalternativ som de saknat i det på förhand givna utbudet. Dessa svar redovisas först statistiskt i diagrammen under kategorin "Annat" och därefter kvalitativt genom citat och referenser i resultatredovisningens löpande text.

²⁴⁰ Backman, Jarl 1998. *Rapporter och uppsatser*, s. 31.

²⁴¹ Eggeby, Eva & Söderberg, Johan 1999. *Kvantitativa metoder – för samhällsvetare och humanister*, s. 25.

Frågorna delades också upp i två delar. Inledningsvis behandlar formuläret aspekter som utformats för att belysa urvalets sammansättning enligt några oberoende variabler, det vill säga aspekter i omvärlden och/eller människan. Exempel på sådana är för författare kön, ålder och antal utgivna titlar och för förlagen storlek och utgivning fördelat på olika genrer. Huvudsyftet med detta är att ge en bild av hur det systematiska urvalet kom att återspeglas i de faktiskt undersökta individerna och förlagen, men i vissa fall används också informationen om dessa oberoende variabler för att undersöka deras samband med de därpå följande beroende variablerna. Backman beskriver de båda variablernas förhållande till varandra som att den beroende variabeln reagerar som en effektvariabel av den oberoende.²⁴² Kännetecknande för de oberoende variablerna i undersökningen är att de utgör frågor som inte kräver någon värdebedömning från respondentens sida och de har i enkäterna märkts i alfabetisk ordning. De beroende variablerna, således, uppehåller sig vid attityder, subjektiva åsikter och värderingar och presenteras i numerisk ordning.

Tyngdpunkten för frågornas formulering och uppbyggnad härrör, som sagt, ur beskrivningen av centrala innovationsattribut i Rogers SAI-teori, men vissa kompletteringar har utförts. Detta gjordes dels för att söka kompensera brister i teorin (vad dessa består i har diskuterats under 3.2), dels för att bättre anpassa enkäten till det specifika området elektronisk publicering av skönlitteratur. Resultat och tendenser som framkommit under sektionen ”Litteraturstudie” (kapitel 2) har varit ledande i detta arbete. Bland annat utformades en fråga om respondenternas uppfattning av relativa nackdelar med elektronisk publicering på samma sätt som den med stöd av SAI-teori formulerade frågan om relativa fördelar. Detta bedömdes som nödvändigt för att balansera fokuseringen på positiva drag så att risken för partiskhet i datamaterialet skulle minimeras. Åter andra frågor inkluderades utan något som helst stöd från SAI-teori för att komma åt sådana aspekter som kan tjäna till att underlätta det komparativa syftet och/eller är specifika för elektronisk publicering. Dessa är nummer 3 (vilken är ert förlags/din inställning till elektronisk publicering av skönlitteratur i allmänhet?), 4 (anser ni/du att någon eller några av följande exempel på elektronisk publicering lämpar sig för skönlitteratur?), samt 12 (hur ser ert förlag/du på utvecklingen för elektronisk publicering av skönlitteratur?). De övriga nummerade enkätfrågorna har utformats mer eller mindre fritt utifrån SAI-teorins beskrivningar av de fem innovationsattributen. Några kommentarer kan dock vara nödvändiga för en del av dessa. Fråga 1 kopplas till provmöjligheten, nummer 2 till observerbarheten, 5 och 6 till relativa fördelar, 9 och 10 till kompatibiliteten, och 11, slutligen, till komplexiteten. Frågorna 9 och 10 krävde en specificering av innebörden i begreppet kompatibilitet. Det beslutades därför att formuleringen ”hur skönlitterära verk *bör* produceras, distribueras och läsas” bäst överensstämde med de värderingar jag sökte uppfånga. Vidare kan infogas att svarsalternativen för relativa fördelar och nackdelar givits långt större spelrum än andra frågor. Detta är en åtgärd som saknar stöd i teorin, men det bedömdes att dessa alternativ var av särskilt stort intresse och målet har också varit att försöka täcka upp så mycket som möjligt i den fast utformade enkätformen. Alternativet ”Annat” tjänar i dessa fall även som måttstock för hur bra – eller dåligt – denna ambition lyckades.

Fråga nummer 3 uteslöts senare ur resultatredovisningen eftersom jag bedömde att den inte tillförde något till undersökningen generellt. Dess utformning ligger dessutom nära de kompatibilitetsrelaterade frågorna och visade sig vara överflödigt i sammanhanget.

---

²⁴² Backman 1998, s. 24.

4.2 Avgränsning

Undersökningen har krävt avgränsningar både vad gäller författare och förlag. Författarna har begränsats åldersmässigt till att utesluta de som är yngre än 18 och äldre än 65. Det finns naturligtvis inga givna åldersrestriktioner när det handlar om författande, många fortsätter att vara aktiva författare långt efter pensionsålder, likaväl som det är tänkbart att personer under 18 kan ha publicerat verk. Men samtidigt är detta ett normalt sätt att behandla och betrakta en profession. Därutöver kom det kvalitativa inslaget i perspektiv och enkät att medföra att en smärre intervention i ett annars allomfattande urval föreföll berättigat. Den allra äldsta åldersgruppen bland författarna bedömdes ej vara lika relevant i en undersökning som till hög grad befattar sig med en ny och framtidsorienterad problematik. Den övre gränsen sattes således till att motsvara pensionsålder. Den undre gränsen drogs vid myndighetsålder. Dels kan detta hänföras till samma sorts överväganden av kvalitativ art som låg till grund för den övre avgränsningen, det vill säga de allra yngsta bedömdes inte heller utgöra det mest relevanta underlaget för denna undersökning. Dels var detta också rent praktiskt betingat eftersom respondenten då själv kan fatta beslut om hon/han vill medverka eller ej.

Ett annat krav var också att författarna skrivit och publicerat (tryckt eller elektroniskt) minst ett skönlitterärt verk för vuxna i Sverige. Detta innebär att de undersökta författarna även kan ha publicerat verk inom andra genrer, såsom facklitteratur eller barn- och ungdomsböcker. Dessa aspekter har ej påverkat avgränsningen, men blir senare relevant vid analysen av data.

Förlagen i undersökningen har begränsats på så sätt att de måste vara helt eller delvis situerade i Sverige. Dessutom krävs att hela eller delar av utgivningen innefattar skönlitteratur för vuxna som är ämnad för distribution på den svenska marknaden. Om verken sedan är skrivna på svenska eller utgivna på, alternativt översatta från, annat språk är ej relevant. Precis som för författarna kan det också här vara så att delar av utgivningen omfattar andra genrer, något som ej styrt avgränsningen men som vägs in vid analys. Hur denna avgränsningsprocedur gick till rent praktiskt beskrivs i 4.3 nedan.

4.3 Urval

Ett systematiskt urval förutsätter enligt Eggeby och Söderberg att ”samtliga individer i populationen numrerats” och ett slumpmässigt valt tal kommer till användning ”endast vid valet av den första individen”.²⁴³ Urvalet av författare utfördes på grundval av förtecknade yrkesanslutna i Sveriges Författarförbunds (de svenska författarnas fackliga organisations) matrikel från 1999.²⁴⁴ Författarförbundet registrerar sina medlemmar i matrikeln enligt alfabetisk ordning tillsammans med födelsedatum, adress och telefonnummer. Därutöver anges vilka medlemmar som anslutit sig till en eller flera av förbundets fyra sektioner genom bokstavskod. Fackförfattarsektionen Minerva anges ”F”, Skönlitterära sektionen ”S”, Sektionen för Barn- och Ungdomslitteratur ”U” samt Översättarsektionen ”Ö”. På grund av tidsekonomisk hänsyn var det nödvändigt att begränsa urvalet till de författare som enbart eller i kombination med andra sektioner uttalat angavs anslutna till den skönlitterära sektionen. Enkätens inledande frågor tjänade här även som indikator på fall då matrikelns definition av skönlitteratur ej överensstämde med min egen, men så blev aldrig fallet.

²⁴³ Eggeby & Söderberg 1999, s. 44.

²⁴⁴ Sveriges Författarförbund 1999. *Matrikel 1997/98*.

Då matrikeln endast fanns tillgänglig som referensexemplar på bibliotek, blev det något mer komplicerat att bearbeta materialet. Med reservation för begångna misstag erhöll jag vid två separata beräkningar siffran 867 för antalet medlemmar som följdes av koden "S" för den skönlitterära sektionen. Att precisera lämpligt antal respondenter för undersökningen har varit svårt och det finns ingen definitiv mall att följa. Rainer Nyberg svävar på siffrorna och menar att för enkla frågeformulär borde det vara lämpligt med någonstans mellan 40 och 200 svarande.²⁴⁵ Med ett underlag av den aktuella storleksordningen bedömde jag att var femtonde namn låg på gränsen till vad som kan bedömas rimligt och praktiskt genomförbart. Ett enkelt tärningskast avgjorde vilket namn jag skulle börja urvalet med. Med början på det nummer tärningen angav valdes sedan var femtonde "S"-anslutna författare ut. Ett problem som tillkom här var åldersbegränsningen. Detta hanterades genom att urvalet först utfördes oberoende av åldershänsyn. De namn som sedan visade sig falla utanför den angivna ramen 18-65 år ersattes därefter med närmast följande namn som passade kriterierna, ett förfarande som innebar att förskjutning vid urvalet förhindrades. På detta sätt erhölls slutligen ett urval av 59 författare till vilka jag kom att rikta min enkätundersökning.

Senare uppdaterades detta urval med hjälp av 2001 års matrikel.²⁴⁶ Denna senare utgåva fanns inte tillgänglig då jag började urvalsprocessen, men var till stor hjälp efter en tids arbete baserat på det första urvalet. De äldre uppgifterna i den första matrikeln innebar att många av författarna i urvalet hade flyttat och därigenom bytt telefonnummer och några hade under tidsperioden upphört med sitt författarskap. I de fall telefonnumret saknade abonnent söktes dessa personer helt enkelt upp i den nya matrikeln varvid rätt telefonnummer återfanns. När det handlade om att ersätta en författare som inte längre var aktiv försökte jag i första hand finna samma namn i den nya utgåvan och ersätta det med närmast följande. Då namnet ej längre fanns förtecknat söktes föregående namn i det gamla urvalet upp i den nya förteckningen varefter den därpå följande femtonde "S"-anslutna författaren ersatte den gamla.

Urvalet av förlag var mer komplicerat. Den förteckning som användes var *Den svenska bokbranschen 2000*.²⁴⁷ En tydlig genreindelning motsvarande den i Författarförbundets matrikel saknas tyvärr i denna utgåva, men uppställningen bygger på samma alfabetiska ordning. Visserligen anges "profil och inriktning", men för det första saknas denna beskrivning för några förlag och för det andra har uppenbarligen förlagen själva formulerat informationen. Därför finner man allt från sakliga formuleringar till vad som närmast måste beskrivas som lyriska stycken. Onödigt stora problem kopplas på grund av detta till urvalsproceduren, men likväl bedömde jag att denna matrikel var det bäst lämpade valet.²⁴⁸ Några tumregler fick således bli avgörande för bedömningen av vilka som kunde räknas till förlag med skönlitterär produktion. För det första uteslöts alla som enbart och tydligt preciserade annan än skönlitterär utgivning, som kalendrar, facklitteratur och handböcker, liksom de få förlag som saknade en presentation över huvud taget. Då formuleringar av typen "allmän förlagsverksamhet" och "allmän utgivning" förekom inräknades dessa förlag i urvalet. Likaså tolkades "kvalitetsserier", "kvalitetslitteratur", "klassiker", landskaps- och landsanknutna

²⁴⁵ Nyberg, Rainer 2000. *Skriv vetenskapliga uppsatser och avhandlingar med stöd av IT och Internet*, s. 107.

²⁴⁶ Sveriges Författarförbund 2001a. *Matrikel 1999/2000*.

²⁴⁷ Bokbranschens Marknadsinstitut AB 2000. *Den svenska bokbranschen 2000: Företagsfakta och personmatrikel*.

²⁴⁸ Svenska Förläggareföreningens och Svenska Bokhandlareföreningens *Svensk bokbranschmatrikel 2000/2001* (1999) gör en tydligare distinktion mellan allmänförlag och läromedelsproducenter, men förtecknar färre förlag. Dessutom kvarstår då problemet att särskilja fack-, barn- och annan för undersökningen ovidkommande produktion. Tidskriften *Svensk Bokhandels förteckning Förlagskontakten* (1999) överstiger vida alla andra matriklar i omfång, men räknar också föreningar, institutioner, myndigheter m.m. som förlag utan ackompanjerande specificeringar vilket också utesluter denna matrikel som en möjlighet för urvalsunderlag.

verksamheter, ”bokförsäljning/utgivning”, ”böcker” samt ”lättlästa produkter” som förenligt med skönlitterär produktion. Då det angavs att förlaget sysslade med egen utgivning och/eller produktion på uppdrag togs dessa också med. Däremot uteslöts Författares Bokmaskin eftersom den fungerar som en öppen verkstad. Slutligen fördes också de åt sidan som enbart förtecknade böcker för speciella tillfällen och syften som jul eller presenter. I de fall då sorteringen misslyckades, och förlag som ej förde skönlitteratur hade utvalts, ersattes dessa av närmast följande.

Förlagspresentationen i *Den svenska bokbranschen 2000* inleds dessutom med fem stora förlagsgrupper, vilka jag bortsåg från då dessas underavdelningar också förekom bland de övriga förlagen. Det vore inte realistiskt att förvänta att moderkoncernen alltid för en gemensam strategi för samtliga mindre enheter, och om de stora förlagsgrupperna tagits med i urvalet hade det också blivit nödvändigt att sortera bort dotterbolagen i det följande. Den totala summan förlag som förtecknades uppgick till 304. Efter den sorteringsprocess som syftade till att plocka ut de förlag som befattade sig helt eller delvis med skönlitteratur återstod 79 stycken. Vart tredje av dessa förlag valdes ut efter att tärningen återigen avgjort vid vilket namn urvalet skulle starta. Slutligen erhöles på detta sätt 26 förlag som respondenter.

Det systematiska urval som utförts här har grundats på alfabetiserade förteckningar av förlag och författare. Därigenom finns ingen risk för periodicitet i urvalet från källorna vad gäller tidsaspekter, geografisk spridning eller storlek på utgivning/produktion. Däremot kan det naturligtvis finnas problem med det underlag jag valt att använda mig av. Det är svårt att uppskatta hur stor andel av svenska, utgivna skönlitterära författare som tillhör SFF och därför listas i matrikeln. Dessutom kan det hända att många valt att inte specifikt ansluta sig till dess skönlitterära sektion trots att de skriver inom denna genre. Liknande problem bör också beaktas för förlagsförteckningen, men de har varit oundvikliga i min arbetsgång för att kunna genomföra någotsånär representativa urval. Det viktiga är att läsaren bär med sig denna förförståelse till resultatredovisningen.

4.4 Telefonenkät

Undersökningen utfördes via telefon där jag läste upp enkäten i sin helhet och antecknade svaren på blanketter som utformats särskilt för att underlätta bearbetningen av datamaterialet i det följande skedet. Valet föll på telefonunderstödda enkäter dels för att bortfallet förväntades minska något, dels på grund av att en viss tidspress gjorde de mer eller mindre omedelbart erhållna resultat som följer av ett sådant tillvägagångssätt attraktivt.

Själva utförandet av dessa telefonenkäter varierade i tid mellan cirka tio och trettio minuter per intervjutillfälle. Skillnaderna i tid kan hänföras till de kvalitativa inslagen, där en del hade väldigt mycket att säga medan andra hade lite eller inget att tillföra, samt till möjligheten att ställa övriga frågor efter enkätens slutförande. Det som oftast tillkom efter enkätgenomgången var frågor som rörde när, var och hur undersökningen skulle publiceras samt om respondenten kunde få sådan personlig information när arbetet var slutfört så att han eller hon kunde ta del av resultaten. I samtliga fall detta efterfrågades mottog jag sådana uppgifter respondenten självmant försåg mig med för att kunna meddela honom eller henne detta efter undersökningens publicering. I några fall efterfrågades också hur andra hade svarat eller vilka resultat jag kommit fram till, frågor som jag av naturliga skäl inte kunde besvara i detta skede utan även här fick hänvisa till undersökningens färdigställande.

Telefonunderstödda enkäter medför emellertid specifika problem, varför detta tillvägagångssätt också kan ifrågasättas. För det första kan det innebära en ökad risk för att "fel" person kontaktas. Detta berör emellertid inte urvalet av författare eftersom jag där visste namnet på den person jag skulle prata med. När det handlade om små förlag undveks detta problem också enkelt eftersom det ibland endast fanns en anställd/verksamhetsansvarig inom företaget, alternativt att en enda lätt identifierbar person ansvarade för alla beslut som rörde verksamheten. På de större förlagen möttes jag av en växeltelefonist, sekreterare eller anställd till vilken jag förklarade mitt ärende och bad om vidare hänvisning. Oftast fick jag då frågan om jag ville prata med den som ansvarade för den skönlitterära eller den tekniska avdelningen. Jag valde i dessa situationer att tala med den som ansvarade för skönlitteratur, eftersom tyngdpunkten i denna undersökning ligger på skönlitteraturens plats i, eller relation till, ett mer övergripande sammanhang av endast delvis tekniska elektroniska publiceringsmöjligheter och inte tvärtom. När denna person slutligen identifierats och kontaktats förklarade jag återigen undersökningens syfte och intentioner och frågade om denna person ansåg sig vara berättigad att uttala sig för förlaget som helhet i dessa frågor. Om så inte var fallet hänvisades jag vidare tills enkäten kunde utföras med den för ändamålet bäst lämpade.

Den kvantitativa studiens ideala "renhet" kan också tänkas ha störts eftersom den personliga telefonkontakten innebär att mer kvalitativa element införs. Aspekter som tonläge kan eventuellt påverka både mig som intervjuare och den svarande som respondent. För att i möjligaste mån undvika sådana scenarier eftersträvades en så neutral och saklig ton som möjligt och då respondenten önskade tillägga, diskutera eller fråga något hänvisades till möjligheten att återkomma till detta efter att enkäten slutförts. Det kvalitativa inslaget är ju också ett medvetet tillägg till undersökningen men som endast välkomnades vid de tillfällen då enkäten öppnades upp för sådana friare utsagor. Denna åtgärd har motiverats och förklarats ovan.

Den personliga kontakten kan möjligtvis ha medfört en viss reservation från respondentens sida eftersom en anonymisering av svaren inte kunde upprätthållas gentemot mig som intervjuare. Men då svar, resultat och individuella uppgifter endast varit tillgängliga för undersökaren kunde åtminstone det konfidentiella ansvaret utåt upprätthållas. Absolut anonymitet förekommer därutöver sällan i praktiken även om enkäter skickas ut per post, eftersom formuläret oftast kodalas i någon form så att påminnelser kan skickas ut till de som inte svarat på det första utskicket. Inte desto mindre kan man kanske förmoda att många respondenter inte reflekterar över sådana brister i anonymiseringen eftersom de sällan påpekas av utredaren. Det kan dock tilläggas att ingen av respondenterna uttryckte någon sådan oro och något förvånande, mot bakgrund av den spända relation mellan författare och förlag som resulterat i ramavtalets upphävande, märktes heller ingen överdriven försiktighet, tvekan eller "censurering" i det sätt på vilket respondenterna svarade. Detta ska naturligtvis inte tolkas som att det kan beläggas att det faktiskt förhöll sig på så sätt, men frågornas utformning, vilka fokuserar enskilda aspekter av elektronisk publicering och personliga/företagsmässiga attityder och inställningar snarare än ställningstaganden gentemot en föreliggande, klart definierad, problemsituation, kan ha inverkat positivt även i detta sammanhang.

Valet av telefonenkät innebar dessutom en mycket tydlig fördel jämfört med alternativet att skicka ut enkäterna per post. Denna kommer sig av att respondenten inte riskerade att påverkas av enkätens utformning i sina svar, eftersom den totala överblicken över svarsalternativ på detta sätt eliminerades. När en forskare går in i ett socialt system föreligger alltid faran att de undersökta individerna påverkas på ett eller annat sätt både genom forskarens blotta närvaro och genom hans eller hennes handlingar, ageranden eller uttalanden. Målet är

naturligtvis att införa minsta möjliga störning i området som ska undersökas och det är mycket tänkbart att respondenterna kunde ha påverkats av uppställningen av förslag på relativa fördelar respektive nackdelar med elektronisk publicering på grund av dessas klara formulering i enkäten. Eftersom respondenterna i denna undersökning inte fick tillgång till dessa svarsalternativ förrän efter ett ställningstagande i den övergripande frågeformuleringen om han eller hon ansåg att elektronisk publicering av skönlitteratur kunde medföra några fördelar eller nackdelar hade erhållits kunde dessa preciseringars eventuellt menliga inverkan undvikas.

4.5 Informerat samtycke

Respondenterna kunde göra informerade val att samverka eller avstå i undersökningen genom att den inledande texten till enkäterna lästes upp för samtliga respondenter vid undersökningstillfället (se bilaga 2 och 3). Syftet med uppsatsen klargjordes därigenom på ett tidigt stadium. Då respondenterna hade ytterligare frågor rörande eventuell publikation av resultaten förklarades också hur och var uppsatsen skulle publiceras. Efter varje genomförd enkät lämnades dessutom utrymme för respondenten att ställa egna frågor mot bakgrund av formulärets utformning, resultatens användningsområde eller andra funderingar som väckts under samtalets gång.

4.6 Identitetsskydd

Förfarandet vid urval av respondenter för både författare och förlag utfördes som tidigare redovisats med hjälp av matrikel respektive branschförteckning. Det systematiska urvalet medförde automatiskt att individers och förlags enskilda identiteter skyddades, och en total konfidentialitet utåt kunde upprätthållas. Varje förtecknat namn i listan hade lika stor chans att komma med i urvalet, och slumpmomentet där tärningen fällde avgörandet om vid vilket namn i ordningen urvalet inleddes redovisas ej, vilket bevarar respondenternas identitet. Som ensam ansvarig för datainsamling är jag den enda som känner till vilka dessa författare och förlag är. Det insamlade datamaterialet kodades redan vid undersökningens inledningsskede för att enkätsvaren ej skulle kunna kopplas till enskilda respondenter och materialet förvarades inlåst.

Vissa frågor krävde noggrann eftertänksamhet i bearbetningen för att undvika att redovisningen kunde leda till enskilda identifikationer. Av denna anledning har intervallindelningar använts vid angivelse av utgivning per år för både förlag och författare. Fördelen med att erhålla exakta siffror för denna kategori är ej av högsta prioritet och då absoluta tal i detta sammanhang skulle kunna röja respondenternas identitet indelas följaktligen förlag i tre storlekar: stort, medel eller litet, och författarnas ålder och utgivning presenteras också i intervaller.

4.7 Pilotenkät

Författarenkäten var den enda som underkastades försök på en respondent ur den aktuella målgruppen. Flera andra prov genomfördes dock för både författar- och förlagsvarianterna, både via telefon och genom uppläsning då respondent och utfrågare befann sig i samma rum.

Vissa mindre ändringar som syftade till att klargöra tydliga skillnader mellan uppläsningen av på varandra följande svarsalternativ utfördes till påföljd av dessa. Den författare som ställde upp på pilotenkäten föreslog också en något ändrad ordalydelse i ett fall, samt ytterligare ett svarsalternativ för två likadant uppbyggda frågor. Eftersom ändringarna bedömdes vara av ringa grad gavs också samtycke av författaren att inkludera hans svar i resultatberäkningen och redovisningen av författarenkäterna, vilket ger ett underlag av totalt 60 författare.

4.8 Bortfall

Av det ursprungliga urvalet på 59 författare föll 10 bort. Två tackade nej till att medverka i undersökningen och resterande åtta lyckades jag inte nå under den tidsperiod jag avsatt för datainsamling. Åldersmässigt fördelade sig dessa tio mellan 37 och 64 år. En var kvinna och nio män. Av urvalets 26 förlag försvann 5. Två önskade inte medverka, ett förlag kunde jag inte nå per telefon och ytterligare två hade inte tid att ställa upp inom ramen för min datainsamlingsfas. Samtliga av dessa är att klassa som små förlag. Det insamlade materialet kom således att baseras på uppgifter från totalt 50 författare (49 från urvalet samt en pilotenkät) och 21 förlag.

4.9 Tillförlitlighet och representativitet

Även om urvalet inte är så stort som man kunde önska uppfyllde åtminstone valet av telefon-understödda enkäter den ursprungliga förhoppningen om minimering av bortfall. Svarsfrekvensen får anses vara mycket hög, vilket i vissa avseenden kan tänkas uppväga bristerna med det relativt blygsamma underlaget. Ett urval som utgår från var tredje förtecknat förlag kan i sig ses som solitt, men eftersom den totala populationen är liten (79 förlag) blir också dessa resultat något osäkra. Denna undersökning ställer emellertid inga krav på att vara absolut representativ och öppnandet för ett flertal kvalitativa inslag (i perspektiv och svarsalternativ) kan möjligtvis balansera den statistiska osäkerheten. Uppsatsen kan sägas stå med ett ben i varje läger när det gäller perspektiv och metod, något jag bedömer som en styrka i sammanhanget.

Vad som däremot kan uppfattas som en svaghet är de effekter som metoden med systematiskt urval medförde. Underlagskällornas eventuellt missvisande material har redan diskuterats. En annan aspekt är att det inte finns någon möjlighet att medvetet fördela urvalet utmed olika oberoende variabler som ålder, kön eller antal utgivna titlar. Detta är emellertid själva poängen med systematiska urval och det är det enda sättet att närma sig en population om man önskar sträva mot representativitet. Förhoppningen är således att de eventuella ojämna fördelningar som materialet uppvisar ändå till viss grad lyckas återspegla fördelningen i de båda grupperna som helhet.

Ett tredje område värt att uppmärksamma handlar om tidsaspekten. Enkäterna utfördes under sommaren och hösten 2001 och inom ett så pass föränderligt område som elektronisk publicering kan eftersläpningar vara mycket känsliga. Detta torde dock i större utsträckning röra den tekniska utvecklingen snarare än den emotionella. Sådana tankar återfinns också i Smith och Zachrissons och Johanssons undersökningar. Man talar oftare om generationsbyte än attitydförändringar i samband med acceptansen av elektronisk publicering, och den största ansträngningen har därför i denna uppsats kommit att gälla ständiga uppdateringar av de

tekniska förutsättningarna och aktörerna på nätet. Det kan ändå vara av värde för läsaren att bära med sig även denna förförståelse till resultatredovisning och analys.

5 Resultat och analys

I enlighet med Backmans rekommendationer har jag i detta avsnitt valt att redovisa resultat och analys tillsammans. Detta är, enligt Backman, den mest fördelaktiga vägen då det handlar om enkäter eftersom de ofta består av en mängd frågor varför det kan medföra svårigheter för läsaren att minnas de redovisade utfallen när man slutligen kommer till det analyserande avsnittet.²⁴⁹ Här redovisas därför författar- och förlagsresultaten fråga för fråga. Sammanställningen av frågor snarare än ett samlande av all data för varje grupp för sig har gjorts för att underlätta det komparativa syftet. Endast de inledande frågorna som berör oberoende variabler presenteras som en sammanhållen helhet för de respektive grupperna eftersom dessa inte utsätts för någon jämförande analys.

5.1 Materialets sammansättning

Urvalet av författare och förlag skedde systematiskt för att undvika periodicitet samt för att värna om respondenternas anonymitet. Inte desto mindre kan det vara av intresse att se hur fördelningen av respondenter faktiskt utföll när det gäller några grundläggande oberoende variabler. Denna beskrivning har inte någon avgörande betydelse för tolkningen av statistik i det följande eftersom tyngdpunkten ligger på både skönlitterära författare och förlag som grupper (sociala system). De första oberoende variablerna som beskriver fördelning på kön, ålder, litterär produktion med mera ger en väg in i materialet, en bakgrund att ha i åtanke när de övriga resultaten redovisas. De som följer därefter (antal elektroniskt publicerade titlar och så vidare) kan däremot anses som starkare kopplade till undersökningen som sådan. Enda anledningen till att dessa resultat presenteras under oberoende variabler är att dessa frågor inte berör sådana subjektiva och kvalitativa bedömningar som resten av frågematerialet i enkäten, vilket befattar sig med attityder och inställningar.

5.1.1 Författare

Kön: Könsfördelningen vad gäller författare blev något ojämn, med endast en tredjedel kvinnor. De exakta siffrorna för författarnas könsfördelning redovisas i tabell 1.

Tabell 1. Författarnas fördelning baserat på kön

Kön	Antal	%
Män	33	66
Kvinnor	17	34
Summa	50	100

Den ojämna könsfördelningen hade kunnat korrigeras genom en annan urvalsprocedur. Detta hade i så fall skett på bekostnad av representativiteten i urvalet som helhet, och förhoppningsvis kommer denna könsfördelning närmare sanningen som den faktiskt ser ut för svenska skönlitterära författare som grupp.

²⁴⁹ Backman 1998, s. 41.

Ålder: Precis som med könsfördelningen visade sig också åldersfördelningen bland författarna i urvalet vara mycket ojämn. En grafisk kurva hade dock visat en jämn och stadig korrespondens mellan antal författare och stigande åldrar. Hälften av respondenterna hamnade i den äldsta åldersgruppen (56-65 år) och bara två författare bland de två yngsta åldersgrupperna vilka sträcker sig från 18 till 35 år. Den totala fördelningen av urvalets författare på de oberoende variablerna kön och ålder sammanställs i tabell 2.

Tabell 2. Fördelning av författare på kön och ålder

Ålder	Män		Kvinnor		Summa	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
18-25	0	0	0	0	0	0
26-35	0	0	2	4	2	4
36-45	5	10	3	6	8	16
46-55	12	24	3	6	15	30
56-65	16	32	9	18	25	50
Summa	33	66	17	34	50	100

Som befarats innebar alltså valet av systematiskt urval att en jämn fördelning över de olika oberoende variablerna gick om intet. Detta kan ha påverkat undersökningens resultat då många antar att yngre eller kommande generationer har, eller kommer att ha, lättare att ta till sig de tekniska och digitala aspekterna som hör till elektronisk publicering. En snabb titt i SFF:s matriklar är dock tillräckligt för att se att majoriteten författare som där förtecknas faktiskt är män och över 40 år. Invändningen faller då som sagt tillbaka på underlaget för urvalet, men då inga andra goda alternativ fanns att tillgå får läsaren hålla i minnet att den sneda fördelningen åtminstone inte är helt orepresentativ för de till SFF anslutna författarna som helhet.

Litterär produktion: I *Boken i tiden* diskuterades problemet att särskilja författarnas faktiska författarverksamhet från annan inkomstbringande sådan. Att detta yrke består av människor med många strängar på sin lyra också inom den egna litterära produktionens ramar framgår av tabell 3 nedan, där ingen av kategorierna sysselsätter färre än trettio procent av författarna i urvalet.

Tabell 3. Fördelning av författare på litterär produktion

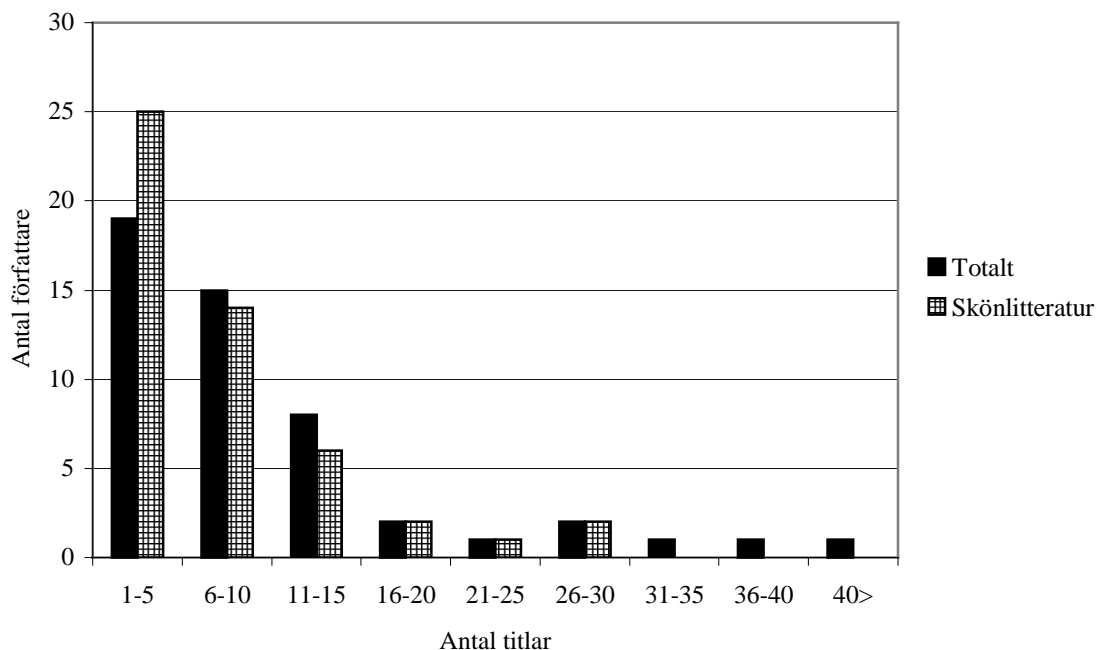
Produktion	Män		Kvinnor		Summa	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Skönlitt.	33	66	17	34	50	100
Facklitt.	13	26	7	14	20	40
Barn/ungd.litt.	11	22	4	8	15	30
Översättn.	11	22	4	8	15	30
Annat	12	24	5	10	17	34

De vanligast återkommande preciseringarna under kategorin ”Annat” var ”journalistiskt material”, ”krönikor”, ”antologier”, ”litteraturkritik” och ”uppdragsproduktioner åt föreningar, företag och liknande”.

Utgivning: I enkäten efterfrågades både hur många traditionellt tryckta titlar varje författare publicerat totalt via förlag, oavsett genre, samt hur många skönlitterära titlar de gett ut. Även

här användes intervall, dels för att säkra anonymiteten, dels för att underlätta en överskådlig presentation. Resultaten redovisas i diagram 1.

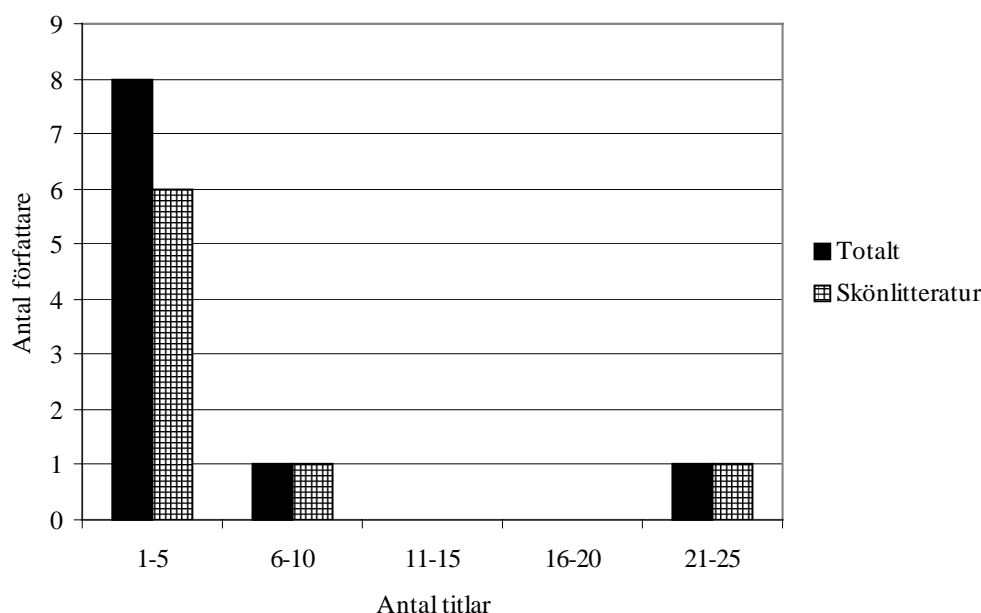
Diagram 1: Antal tryckta titlar utgivna av författare via förlag totalt, oavsett genre, och antal skönlitterära titlar utgivna på samma sätt

Det som framgår tydligast av dessa siffror är att det högsta antalet författare placerar sig i den lägsta intervallen (1-5 publicerade titlar) både vad gäller total och skönlitterär utgivning. Dessutom är det, föga förvånande, inom andra genrer än den skönlitterära som de riktigt höga antalen publicerade titlar i enskilda författares utgivning står att finna.

Elektronisk utgivning: 20 % (10 stycken) av författarna i urvalet hade redan publicerat verk på elektronisk väg. Tvärt emot vad man kanske kunnat förvänta sig efter några av de redovisade undersökningarna och åsikterna i litteraturgenomgången i kapitel 2 visade det sig att av de få författare som faktiskt provat på elektronisk publicering av sina verk har åtta av dessa tio valt att göra detta med skönlitteratur. Av dessa åtta skriver hälften (fyra stycken) också facklitteratur, men de har alltså åtminstone hittills valt att använda denna publiceringsform som den enda eller alternativa kanalen för sin skönlitteratur. Antal elektroniskt publicerade titlar totalt respektive andel skönlitteratur redovisas i diagram 2 nedan.

Diagram 2: Antal elektroniskt publicerade titlar totalt, oavsett genre, och antal skönlitterära titlar publicerade på samma sätt

Som vi kunde se i tabell 3 ovan producerar hela fyrtio procent av författarna i urvalet också facklitteratur, något som många anser vara bättre lämpat för och mer betjänt av elektronisk publicering än skönlitteratur. Kanske hade siffrorna för elektronisk utgivning sett annorlunda ut om urvalet också hade innefattat facklitterära författare som ej skriver skönlitteratur för vuxna, så att en större andel av författarna då hade visat sig använda elektronisk publicering för sina verk. Resultaten här visar dock att även för de högre intervallerna av antal elektroniskt publicerade titlar är det här skönlitteraturen som är aktuell.

Arbetstid ägnad åt författarverksamhet: Den andel av arbetstiden som författarna ägnar åt författarverksamhet redovisas i tabell 4 nedan. Att försöka uppskatta hur stor del av sin totala arbetstid som författarna ägnar åt författarverksamhet ställde till problem. Ytterligare ett bevis för hur svårdefinierad den här gruppen är i jämförelse med många andra yrkesgrupper, samt hur förvirrad författarnas arbetssituation ofta måste te sig, även för dem själva. Då respondenten hade svårt att avgöra vilket intervall han/hon bäst hörde hemma i, ombads han/hon att göra ett överslag baserat på de senaste två åren som helhet, och därefter dra en slutsats.

Tabell 4. Arbetstid ägnad åt författarverksamhet bland manliga och kvinnliga författare

Arbetstid	Män		Kvinnor		Summa	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
0%	0	0	1	2	1	2
1-25%	9	18	4	8	13	26
26-50%	12	24	3	6	15	30
51-75%	4	8	3	6	7	14
76-100%	8	16	6	12	14	28

Endast en av författarna ägnade inget av sin arbetstid åt författarverksamhet. För de övriga blev fördelningen ganska jämn med undantag för intervallet 51-75 %.

Kännedom om elektronisk publicering av skönlitteratur: Innan de mer specialiserade frågorna angående elektronisk publicering kom, föregick en fråga som syftade till att utröna var författarna själva ansåg sig ligga kunskapsmässigt i fråga om elektronisk publicering. Resultaten redovisas i tabell 5.

Tabell 5. Manliga och kvinnliga författares egen bedömning av deras kännedom om elektronisk publicering av skönlitteratur

Kännedom	Män		Kvinnor		Summa	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Ingen alls	1	2	0	0	1	2
Liten	15	30	11	22	26	52
God	13	26	5	10	18	36
Mycket god	4	8	1	2	5	10

En anledning att infoga denna fråga på ett tidigt stadium var att kunna sortera bort de som eventuellt saknade all kännedom om denna form av publicering, i vilket fall den följande enkäten skulle visa sig meningslös. Det visade sig också att en äldre man inte alls kände till något om elektronisk publicering. Till stor del kan detta antagligen förklaras genom att han, enligt egen utsago, tillbringar mycket tid i sitt ursprungliga hemland där den tekniska utvecklingen inte kommit så långt, samt att det mesta av hans litterära produktion varken ges ut i Sverige eller riktar sig till en svensk publik. Efter denna fråga avfördes han därför från den resterande enkäten, och således grundar sig övrig statistik på 49 respondenter för författarna. I övrigt kan påpekas att fördelningen vad gäller författarnas egen uppfattning om sin kännedom om elektronisk publicering av skönlitteratur är relativt jämn – cirka hälften anser sig ha god eller mycket god kännedom och den andra hälften liten.

Tillämpning av elektronisk publicering: På frågan om författarna hade fattat något beslut om att tillämpa elektronisk publicering för sin litterära produktion svarade 14 stycken (29 %) ”ja”, och resterande 35 (71 %) nekande. Av de 14 som svarade ja var det bara 4 stycken som bestämt sig för detta publiceringsalternativ för sin samlade litterära produktion. Av dessa 4 författare skrev 2 enbart skönlitteratur, en skön-, fack-, och översättning, och den fjärde skönlitteratur för både vuxna och barn och ungdomar. Övriga 10 avsåg att använda sig av detta alternativ för delar av produktionen. Överraskande nog var det den skönlitterära delen av författarskapet som angavs som intressant för elektronisk publicering, vilket också bekrästs av resultaten i diagram 2 ovan. Endast en författare avsåg att tillämpa det på sin facklitteratur enbart, 7 för skönlitteratur, och 2 som bestämt använda sig av det för både skönlitteratur för vuxna och barn- och ungdomslitteratur. Om man bara ser till de olika genrerna övergripande kan man säga att 13 av 14 som bestämt sig för att använda elektronisk publicering också avsåg att göra det för skönlitteratur, 2 för facklitteratur och 3 för barn- och ungdomslitteratur. 4 av de författare som angivit att de ämnade tillämpa elektronisk publicering för den skönlitterära delen av sin författarverksamhet skrev också facklitteratur, men gjorde alltså bedömningen att det ändå var skönlitteraturen som låg närmast till hands att publicera på detta sätt. Av de 14 författare (29 %) som tagit ett beslut om tillämpning av elektronisk publicering hade nio stycken (18 %) redan börjat tillämpa detta, medan fem (10 %) ännu ej kommit igång. Åtta av de som börjat använda sig av tekniken hade gjort det för skönlitteraturen, och en för barn- och ungdomslitteraturen.

Frågan om författarna beslutat att tillämpa elektronisk publicering i sin verksamhet följdes upp av en följdfråga. Denna sökte utröna hur stor del av de som inte fattat ett sådant beslut som aktivt tagit ett ställningstagande emot denna publiceringsform, och hur många som befinner sig avvaktande i dagsläget, ovilliga eller ej nog kunniga för att ta ett beslut om ställningstagande. Det visade sig att endast fem (10 %) av de återstående 35 författarna (71 %) aktivt fattat ett principiellt beslut om att ej använda sig av elektronisk publicering. Av dessa fem svarade samtliga att beslutet omfattade deras totala litterära produktion, och ingen tog alltså avstånd från att nyttja tekniken för någon speciell genre eller genrer. Den stora grupp som utkristalliserade sig var alltså de 30 författare (61 %) som hittills undvikit att fatta något beslut i denna fråga vad gäller deras egna författarskap.

5.1.2 Förlag

Storlek: För att bedöma förlagens storlek gjordes i enkäten en indelning av den totala utgivningen titlar per år i tre storlekskategorier. Mellan en och tjugo titlar per år motsvarade ett litet förlag, tjugoen till sjuttiofem medel och sjuttiosex eller över stort. Baserat på denna indelning klassificerades tre (14 %) av de tjugoen intervjuade förlagen som stora, sex (29 %) som medelstora och tolv (57 %) som små. Hur dessa förlags utgivning också fördelar sig vad gäller kategorierna ”skönlitteratur för vuxna”, ”facklitteratur”, ”barn- och ungdomslitteratur” samt ”Annat” visas i tabell 6 nedan. Till ”Annat” räknades kalendrar, seriemagasin och liknande.

Tabell 6. Förlagens utgivning uppdelat på förlagens storlek

Förlag	Utgivning							
	Skönlitt.		Facklitt.		Barn- och ungdomslitt.		Annat	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Stort	3	14	3	14	1	5	0	0
Medel	6	29	6	29	2	10	2	10
Litet	12	57	6	29	5	24	3	14
Summa	21	100	15	72	8	39	5	24

Kännedom om elektronisk publicering av skönlitteratur: På frågan om hur god kännedom förlagen själva ansåg sig ha om elektronisk publicering av skönlitteratur verkar det finnas en tydlig koppling mellan storlek och kunskap. Resultaten redovisas i tabell 7.

Tabell 7. Förlagens kännedom om elektronisk publicering av skönlitteratur

Förlag	Kännedom							
	Mycket god		God		Liten		Ingen alls	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Stort	3	14	0	0	0	0	0	0
Medel	1	5	4	19	1	5	0	0
Litet	1	5	6	29	5	24	0	0
Summa	5	24	10	48	6	29	0	0

Alla stora förlag placerade sig i kategorin ”mycket god”, fem av sex medelstora förlag hamnade på alternativen ”god” eller ”mycket god”, medan endast ett av de små förlagen

ansåg sig ha mycket god kunskap i ämnet och nära hälften (fem av elva) svarade att deras kännedom var ”liten”.

Tillämpning av elektronisk publicering: På frågan om förlagen fattat något beslut om att tillämpa elektronisk publicering i sin verksamhet svarade 48 % ”ja” (tio stycken) och 52 % ”nej” (elva stycken). I tabell 8 visas förlagens beslut uppdelat på deras storlekstillhörighet.

Tabell 8. Förlagens beslut om tillämpning av elektronisk publicering i verksamheten uppdelat på storlekstillhörighet

Förlag	Beslut			
	Ja		Nej	
	Antal	%	Antal	%
Stort	3	14	0	0
Medel	2	10	4	19
Litet	5	24	7	33
Summa	10	48	11	52

Av de tio förlag (48 %) som svarat att de bestämt sig för att använda elektronisk publicering i sin verksamhet var det inget som innefattade den totala utgivningen i detta beslut. De tre stora förlagen hade endast beslutat att använda elektronisk publicering för skönlitteratur för vuxna samt facklitteratur. Ett medelstort förlag hade även bestämt sig för att tillämpa elektronisk publicering på skönlitteratur för barn- och ungdom såväl som för skön- och facklitteratur. Av de resterande förlagen hade ett medelstort och tre små begränsat sig till skönlitteratur, och de resterande två små till enbart facklitteratur. 39 % av förlagen i undersökningen tillämpar alltså eller avser att tillämpa elektronisk publicering av skönlitteratur. Av de totalt 48 % av förlagen som fattat beslut om tillämpning av elektronisk publicering hade alla utom ett litet också redan satt igång denna verksamhet. Av de resterande elva förlagen (52 %) var det bara ett medelstort som aktivt fattat ett beslut om att ej använda sig av elektronisk publicering i sin verksamhet. Detta beslut gällde all litteratur vilket i det aktuella fallet är skönlitteratur och facklitteratur.

5.2 Innovationsattribut

Här inleds sektionen med innovationsattribut, det vill säga bedömningar av subjektiva uppfattningar och inställningar gentemot innovationen elektronisk publicering. I anslutning till varje redovisad fråga ges en kortfattad summering av dess betydelse och plats inom SAI-teori. Upplägget fortsättningsvis baseras på enkätfrågorna i första hand och uppdelningen mellan de sociala systemen författare och förlag under den övergripande frågerubriken sammanförs summariskt och jämförande i en liten avslutande underrubrik för respektive attributsektion.

För att underlätta den komparativa ansatsen har antalet författare och förlag genomgående räknats om till procent i den följande resultatredovisningen. Frågorna 5.2.1 (relativa fördelar) och 5.2.2 (relativa nackdelar) utgör särfall i den bemärkelsen att diagramredovisningarna inte bygger på det totala antalet respondenter. Endast de som på förhand ansåg sig se tydliga fördelar respektive nackdelar med elektronisk publicering av skönlitteratur fördes vidare till de olika svarsalternativ som representerar förmodade sådana. Denna avvägning bedömdes som nödvändig för att i synnerhet de osäkra respondenterna inte skulle påverkas i någon riktning – positiv eller negativ – vid en uppräknings av förmodade för- eller nackdelar.

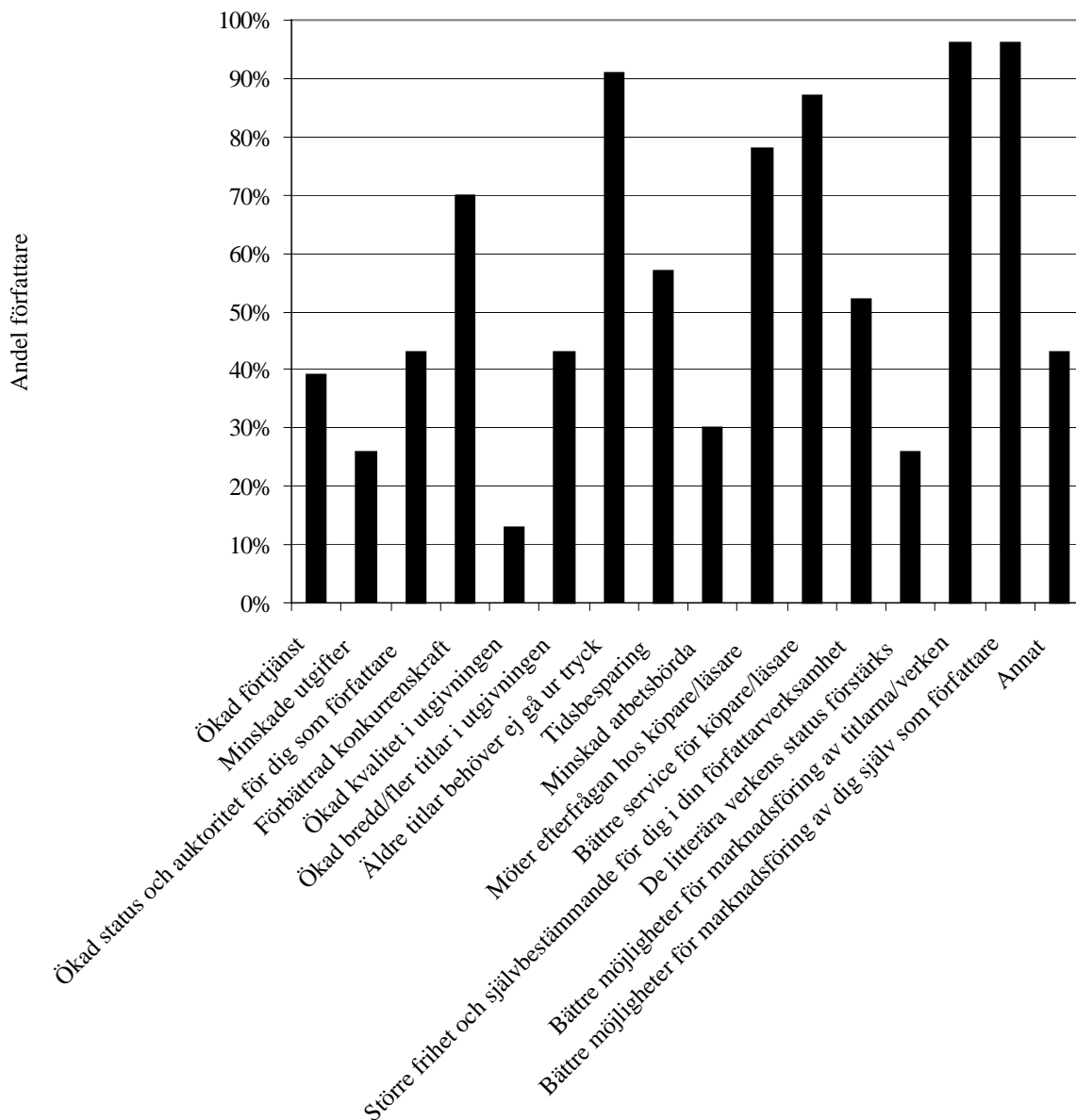
Frågornas tyngdpunkt vilar också på den övergripande frågeställningen om respondenterna anser att elektronisk publicering av skönlitteratur kan medföra några relativa för- eller nackdelar för dem personligen. Summan 100 % motsvarar alltså inte i dessa fall det totala antalet svarande, utan den andel av respondenterna som svarat ja på den inledande frågan. Det antal respondenter som procentangivelserna faktiskt representerar redovisas i inledningen till respektive resultatredovisning och i anslutning till diagrammen.

5.2.1 Relativa fördelar

Initialt är den viktigaste sorteringsfrågan den om huruvida respondenterna upplever att det finns några relativa fördelar med elektronisk publicering av skönlitteratur. Bedömningen av en innovations relativa fördelar uttrycker till vilken grad den uppfattas som bättre än de förhållanden eller praktiker man jämför med, enligt SAI-teori. Följdfrågan om specifika fördelar önskade utreda vari dessa fördelar består. Rogers generalisering för detta innovationsattribut är att bedömningen av relativa fördelar är positivt relaterad till innovationens spridningstakt i ett socialt system.

Författare: 47 % av författarna (23 stycken) ansåg att elektronisk publicering av skönlitteratur skulle kunna medföra tydliga fördelar för deras författarverksamhet. 22 % (11 stycken) svarade "nej" på den frågan, och 31 % (15) svarade "vet ej". De 23 som redan på förhand hade uppfattningen att elektronisk publicering kunde vara fördelaktig för deras skönlitterära författarproduktion ombads därpå att välja ut vilka dessa fördelar var från sammanställda förslag på olika tänkbara fördelar. Resultaten visas i diagram 3 nedan. Svartalernativet "Annat" indikerar hur många av de 23 författarna som saknade vissa alternativ bland fördelarna, och deras svar redovisas i den efterföljande löpande texten.

Diagram 3: Fördelar med elektronisk publicering av skönlitteratur enligt författare*

*andelen författare i detta diagram motsvarar 47 % (23 stycken) av det totala urvalet.

De två områden som fick högst svarsfrekvens rör marknadsföringen, både för författaren själv och för hans/hennes verk. Ungefär lika populär visade sig möjligheten att slippa att böckerna går ur tryck vara, tätt följd av tron på att detta skulle innebära bättre service gentemot läsaren, svara mot en efterfrågan på marknaden och förbättra respondentens konkurrenskraft. Minst svar hamnade på ”Ökad kvalitet i din utgivning”, en förstärkning av de litterära verkens status och minskade utgifter för författaren.

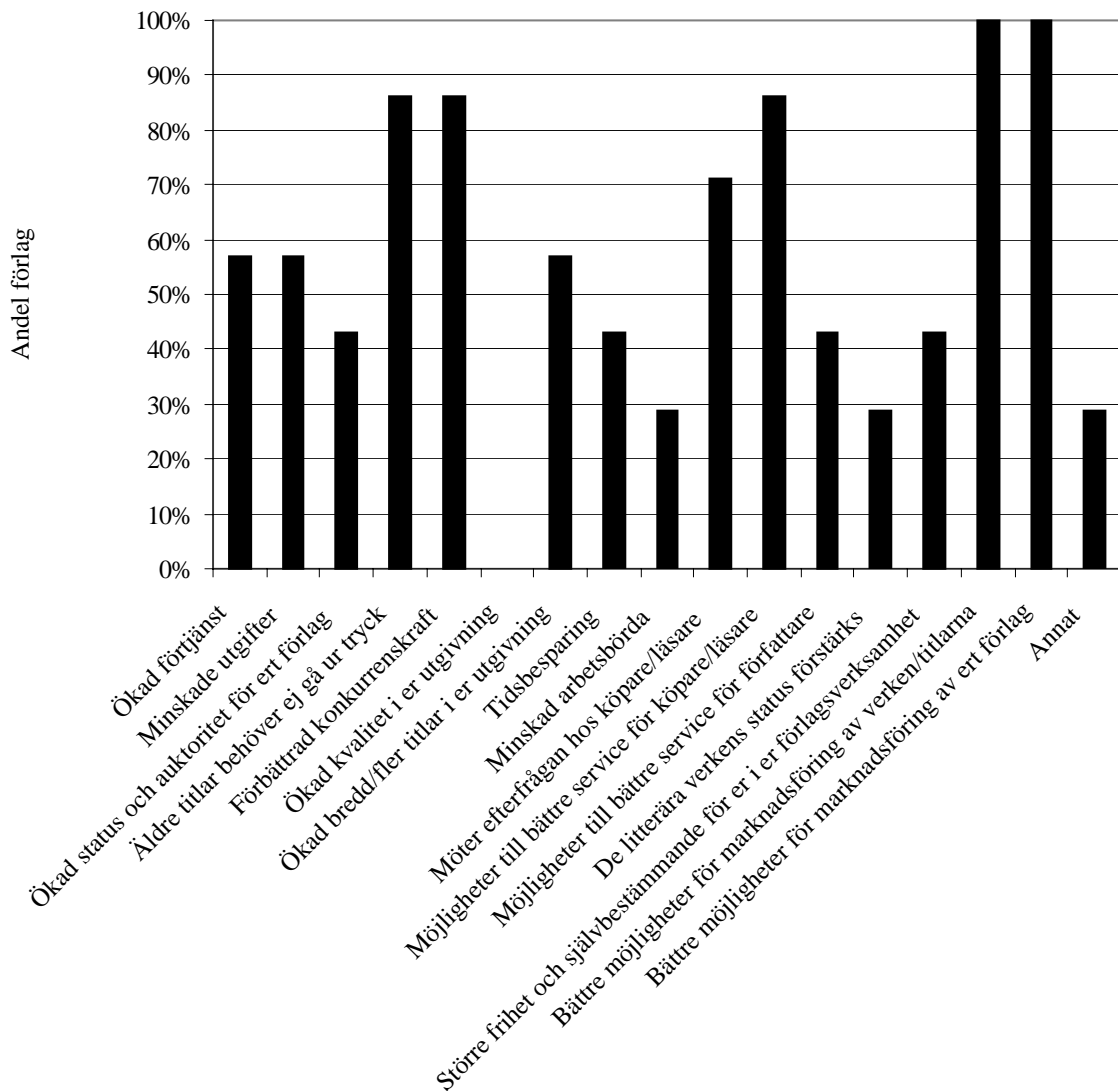
De svar som föll under ”Annat” visar fyra områden av huvudintresse bland de övriga fördelar som vissa av författarna föreställde sig kunna komma genom elektronisk publicering av skönlitteratur. Det som de flesta nämnde var möjligheten till en bredare geografisk spridning. En manlig författare sade: ”Jag tror det blir lättare att nå avlägsna läsare, till exempel utomlands”.

En annan trodde det skulle innebära ”Större chans att översättas till andra språk”. En tredje trodde på en bättre nationell spridning: ”Det ger oss nog möjligheter att nå folk som inte har råd att köpa böcker eller bor väldigt isolerat”.

Lika många författare ville gärna betona en förbättrad kommunikations- och interaktionsyta: ”Jag tror det blir bättre möjligheter för direktkontakt och kommunikation med läsare”. Samma mening fick snarlik formulering fler gånger: ”Man kan ha en tvåvägskommunikation med läsaren. Direktkontakt helt enkelt”. En annan menade att ”Det blir lättare för läsaren att se vad jag som författare håller på med. Jag kan ju till exempel erbjuda smakprov. Det blir fler möjligheter att nå läsaren på olika stadier helt enkelt.” Två författare uppmärksammade också vad tekniken kan göra för innehållet: ”Det kan ge utrymme för udda publiceringar, till exempel kommentarer och appendix till reguljära verk. Som med de där DVD-filmerna” och ”Den multimediala aspekten – att man kan kombinera texten med till exempel bilder och musik. Dessutom går det snabbare att få ut boken och man kan nå en yngre publik”. Det sista citatet överlappar också det fjärde och sista området som togs upp av författarna, nämligen läsarna. En kvinna sade helt enkelt att ”Man kan nå nya målgrupper”.

Förlag: Endast 33 % (7) av de tjugoen förlagen i undersökningen sade sig se några fördelar med elektronisk publicering av skönlitteratur, jämfört med motsvarande siffra för författarna som hamnade på omkring hälften. Av de övriga fjorton svarade 33 % (7) ”nej” och 33 % (7) ”vet ej”. För de som svarat ja demonstreras svaren i diagram 4 nedan, följt av exempel på de extra tillägg till fördelar som gjordes under alternativet ”Annat”.

Diagram 4: Relativa fördelar med elektronisk publicering av skönlitteratur enligt förlag*

*andelen förlag i detta diagram motsvarar 33 % (7 stycken) av det totala urvalet.

Diagrammet visar att precis som för författarna tror också de flesta förlagen på möjligheterna för marknadsföring av sig själva och sin utgivning som de största fördelarna. De båda grupperna följs också huvudsakligen åt i den övriga rangordningen, med förbättrad service gentemot läsarna, förbättrad konkurrenskraft, möjligheten att undvika att titlar går ur tryck och att elektronisk publicering svarar mot en efterfrågan från läsarnas sida. Dessutom trodde över hälften att elektronisk publicering av skönlitteratur skulle kunna medföra att deras utgivning breddades med fler titlar jämfört med dagläget. Det motsäger till viss del de resultat som framkom i Smiths och Zachrissons magisteruppsats från 2000 där de kvalitativt intervjuade förlagen verkade ganska ense om att ifall elektronisk publicering av skönlitteratur skulle tillämpas så var det bestsellerböckerna och inte debutanter eller andra verk som var aktuella.²⁵⁰ Antingen har inställningen bland förlag ändrats något över tid eller så har föreliggande uppsats större underlag och bredare geografiska spridning fångat upp mer

²⁵⁰ Se avsnitt 2.2.

differentierade attityder. Slutligen, till skillnad från författarna, tror inte ett enda av förlagen att det skulle innebära någon förbättring av verkens kvalitet, och ganska få tror också på en arbetsinsparning eller förstärkt status för de litterära verken.

Bara två av de svarande förlagen ville tillägga ytterligare några fördelar med elektronisk publicering av skönlitteratur. Ett medelstort förlag såg förtjänster i uthyrning av böcker: ”En sorts biblioteksverksamhet mot avgift, där läsaren kan ladda hem billiga verk och sen lämna tillbaka dem via nätet.” Om man beaktar detta uttalande mot bakgrund av den tanke om ”fri tillgång till allt” som åtminstone från början var en av Internets paroller kan det tyckas svårt att förstå hur detta förlag tror sig kunna motivera kunder att betala för nätutgåvor som man sedan inte ens får behålla. Måhända tänker de sig det hela som en slags ”medlemsavgift” för en flyktig bokklubbsvariant och förtjänsten med arrangemanget skulle då gissningsvis kunna bestå i att kunden själv slipper engagera sig i sökande och urval av titlar. I dagsläget kan man nog ändå påstå att en sådan satsning skulle utgöra ett relativt stort risktagande inom ett område som redan innan är behäftat med en mängd problem och osäkerheter. Det andra förlaget förhöll sig mera prosaiskt och anade istället en potential i ökat samarbete och utbyte mellan förlag och utgivare (vilket också diskuterats i avsnitt 2.4.2):

Barnböcker genom elektronisk publicering som co-editions eller samproduktioner är egentligen det mest intressanta. Som att till exempel tjugo länder går samman om en barnbok. Den öppnade kultursituationen underlättar det ännu mer idag eftersom olika kulturer integrerats mer i alla samhällen. Det är särskilt bra för små länder som Sverige där formgivning och illustrationer inte kan ges samma kvalitet som utomlands. Det gäller till exempel fysiska, sensoriska inslag i böcker – till exempel krullig fårull som kan ge till exempel blinda eller handikappade barn extra dimensioner när de läser och upplever böcker.

Sammanfattning och jämförelse: Övergripande ser man att en större andel författare än förlag ser relativa fördelar med elektronisk publicering av skönlitteratur, men de båda grupperna delar ändå i ganska stor utsträckning varandras åsikter om vari dessa fördelar består. Någon allvarlig grund till spänningar mellan de sociala systemen verkar således inte stå att finna i bedömningen av innovationens relativa fördelar.

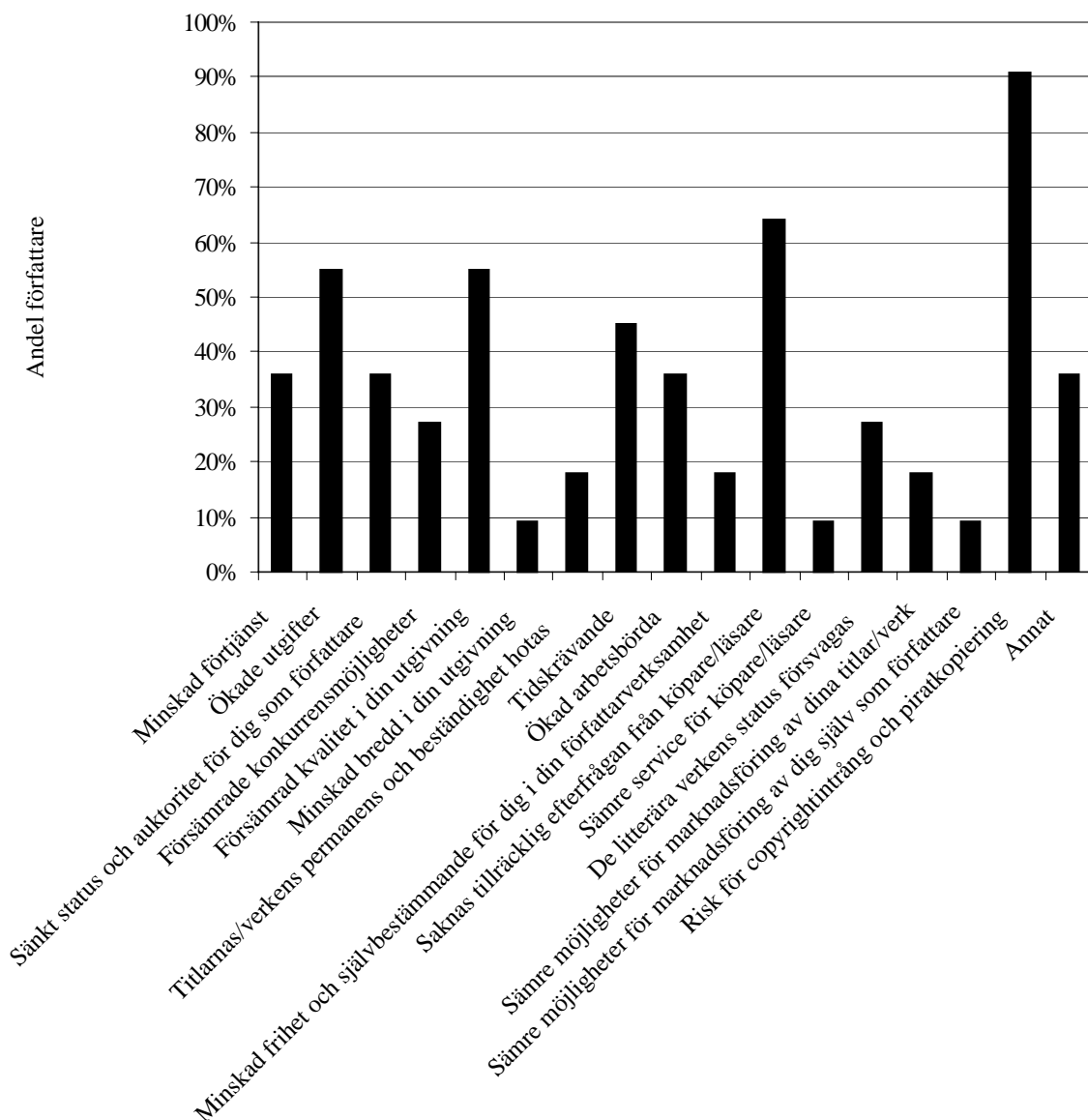
5.2.2 Relativa nackdelar

Denna aspekt inkluderades för att minimera risken att undersökningen skulle väga tyngre mot positiva aspekter sammankopplade med innovationen elektronisk publicering. Det framgick vid analysen att flera av respondenterna från både författar- och förlagsgruppen markerade både en möjlighet som positiv och dess exakta motsats som negativ. En viss överlappning kan alltså förekomma, men detta tolkades enbart som ett välkommet inslag i undersökningen och blev en dimension av vikt i sig själv eftersom det indikerar en rådande känsla av osäkerhet inför vad som verkligen utgör fördelar eller nackdelar. När det handlar om attityder och inställningar finns det inga rätt och fel eller absolut uteslutande svar, i stället speglar förekomsten av sådana funderingar en känsla av att något som mycket väl kan innebära tydliga fördelar lika gärna kan slå över i nackdelar. Det handlar trots allt inte om annat än förhoppningar och farhågor bland de som visar ett intresse inför den framtida utvecklingen.

Författare: Betydligt färre författare än förlag kunde i dagsläget se att elektronisk publicering av skönlitteratur skulle kunna medföra några tydliga nackdelar för dem i deras författarverksamhet. Endast 22 % (11 stycken) svarade klart ”ja” på den frågan. 45 % (22 stycken)

svarade ”nej”, och 33 % (16) var mer osäkra och svarade ”vet ej”. Bland de som svarade ja fördelade sig svaren bland de olika nackdelarna som framgår enligt diagram 5.

Diagram 5: Relativa nackdelar med elektronisk publicering av skönlitteratur enligt författare*

*andelen författare i detta diagram motsvarar 22 % (11 stycken) av det totala urvalet.

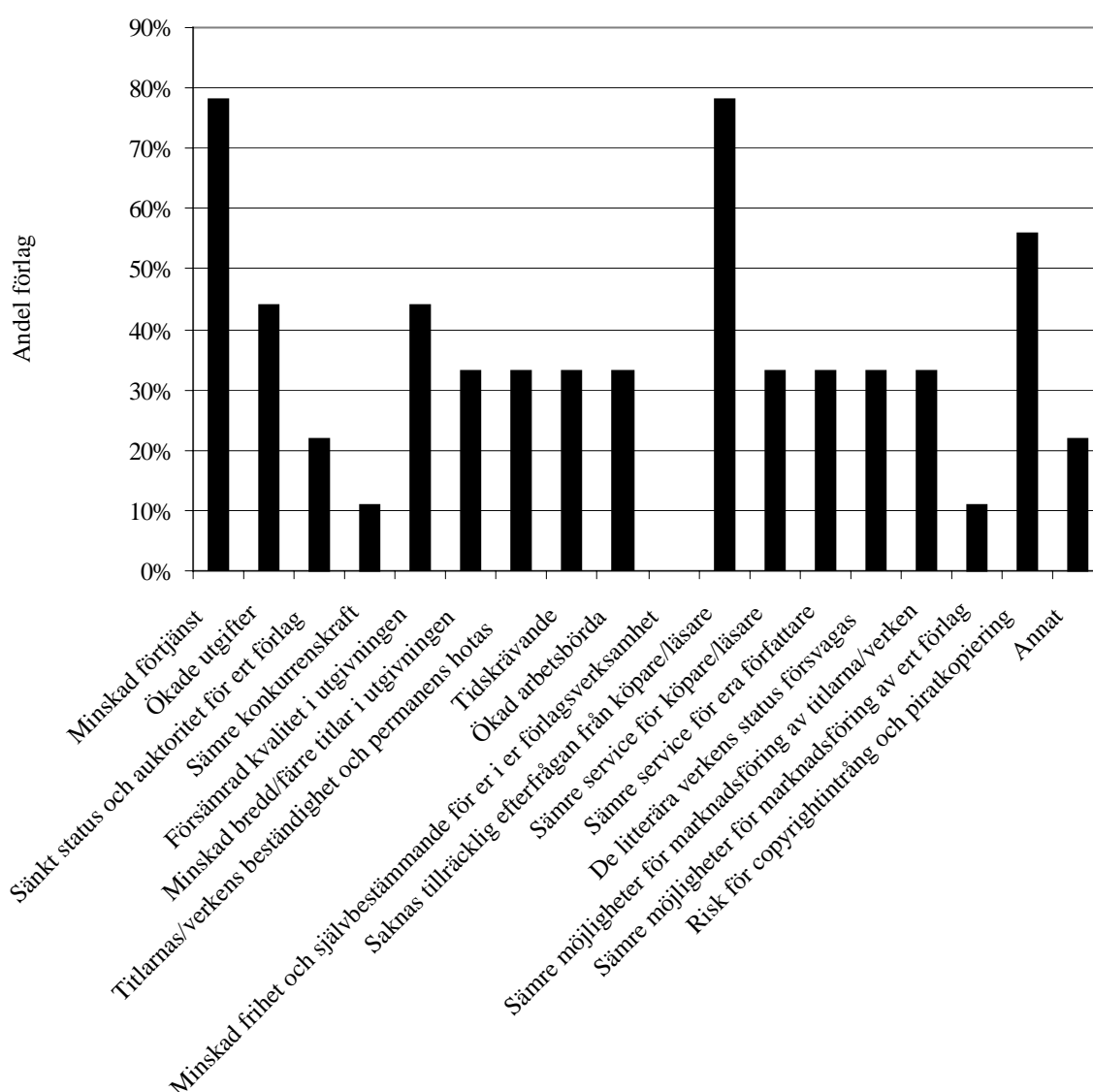
Den största oron visade sig tydligt röra farhågor om piratkopiering och copyrightintrång, men även bekymmer över att det skulle saknas tillräcklig efterfrågan samt innebära ökade utgifter och försämrad kvalitet i deras utgivning. Minst oroade sig författarna för försämrade möjligheter till marknadsföring av sig själva, försämrad service för läsarna och en minskad bredd, det vill säga färre titlar, i deras utgivning.

Under alternativet ”Annat” angav författarna några ytterligare nackdelar. En manlig författare var bekymrad för upplevelseaspekten: ”Jag tror att mediet kommer att störa läsoplevelsen”. De övriga kommenterarna kan alla samlas under en bred beteckning som uttrycker en känsla

av osäkerhet och hjälplöshet från författarens sida: ”Det kan skapa osäkerhet. Författaren saknar kontroll över nätet”, ”Det kommer att bli svårare att övervaka ersättning från press och förlag” och ”Det är ju hela avtalsproblematiken och frågan om hur det kommer att användas. Vem som helst kan använda verken och förvränga dem på nätet. Dessutom saknas någon sorts ’originalitetsförsäkring’ eller verifieringsmöjligheter för hur verken såg ut från början”.

Förlag: 43 % av förlagen (9 stycken) ansåg att elektronisk publicering av skönlitteratur skulle kunna medföra tydliga nackdelar för deras förlagsverksamhet, 19 % (fyra) svarade klart ”nej” och 38 % (8) ”vet ej”. Bland de som svarade ja fördelade sig svaren på olika specifika nackdelar som framgår enligt diagram 6 nedan.

Diagram 6: Relativa nackdelar med elektronisk publicering av skönlitteratur enligt förlag*

*andelen förlag i detta diagram motsvarar 43 % (9 stycken) av det totala urvalet.

Nästan alla förlag är ense om att de största orosmomenten är risk för minskade förtjänster och att det saknas tillräcklig efterfrågan från läsare. Problem med copyrightintrång och

piratkopiering hamnade på en tredje plats, att jämföra med författarnas resultat, där de ansåg att detta var det i särklass största hotet. Det kan hända att förlagens mer professionella hållning gentemot publiceringsfältet förser dem med ett bättre självförtroende gentemot sådana problem av rent teknisk art, alternativt att deras kunskaper om tekniken bidrar till att minska den osäkerhet som många författare upplever. Intressant att notera är att både författarna och förlagen såg möjligheter till marknadsföring av både böcker och sig själva som de största fördelarna med elektronisk publicering. I samband med nackdelar märks nu en skillnad hos båda grupperna där man tror att det blir svårare att marknadsföra titlar, men inte i lika hög grad sig själv. Den trängsel på nätet som många talar om verkar i större utsträckning oroa när det gäller marknadsföring av de enskilda litterära verken snarare än företagen eller personerna bakom. Varan uppfattas som svagare i en konkurrenssituation på Internet än den utgivande eller producerande enheten.

Under alternativet ”Annat” ville ett förlag uppmärksamma att elektronisk publicering kan medföra ändrade rutiner som påverkar utgivningen negativt: ”Tendensen är att böcker ska komma ut snabbare, och då kan det hända att förlagen inte kan vara samma garant för att det som ges ut faktiskt är genomtänkt och välarbetat”. Rent tekniskt finns det övrigt att önska också: ”Nackdelen är den dåliga bildkvaliteten vid elektronisk publicering”. Ett annat, litet förlag, trodde att mediet kan komma att inverka på innehållet: ”Risken är väl att alla tänker för mycket på form och för lite på innehållet, vad man egentligen förmedlar”. Hälften av förlagen som svarade på frågan om nackdelar markerade också att de fruktade en försämring av kvaliteten i utgivningen.

Sammanfattning och jämförelse: Resultatet för relativa nackdelar återspeglar fördelningen av författare och förlag för frågan om relativa fördelar; en större andel förlag än författare ser att elektronisk publicering av skönlitteratur kan få negativa följder för vissa aspekter av deras verksamhet. Men till skillnad från samstämmigheten i fördelarnas natur visar bedömningen av nackdelar betydande skillnader mellan grupperna. Hos förlagen ligger tyngdpunkten på de ekonomiska aspekterna som förtjänst och efterfrågan på marknaden medan författarna enas kring problem kopplade till upphovsmannarätt och verksskydd. Rimligtvis borde det ligga i deras gemensamma intresse att värna om båda aspekterna (vilket de till viss utsträckning också gör) men den lägeruppdelning i fråga om relativa nackdelar som ändå framträder kan kanske ses som symptomatisk för en förändring inom bokbranschen i stort. Johansson berör i sin magisteruppsats den ökande individualismen, det hårdnande klimatet och författarnas förstärkta position gentemot förlagen.²⁵¹ Resultaten här verkar peka i samma riktning – det är författarna som anser sig ha mest att tjäna och minst att förlora i samband med detta innovationskluster. Jämfört med de något tungrodda och traditionsbundna förlagen framstår de som ”fria agenter” med allt att vinna i en situation som kännetecknas av dåliga förutsättningar generellt, både inkomstmässigt och vad gäller utgivningsmöjligheter. I fallet relativa nackdelar är det lättare att se tendenser som skulle kunna ligga bakom spänningarna i relationerna mellan författare och förlag.

5.2.3 Kompatibilitet

Kompatibiliteten, vilken är avsedd att spegla till vilken grad en innovation anses överensstämma med ett socialt systems rådande normer och värderingar, redovisas här nedan ur två perspektiv. Dels tillfrågades författarna och förlagen om de ansåg att elektronisk publicering

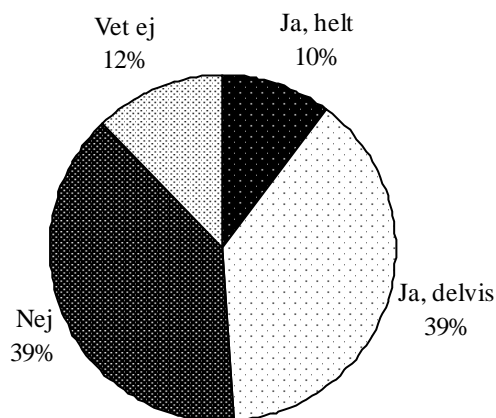
---

²⁵¹ Se avsnitt 2.2.

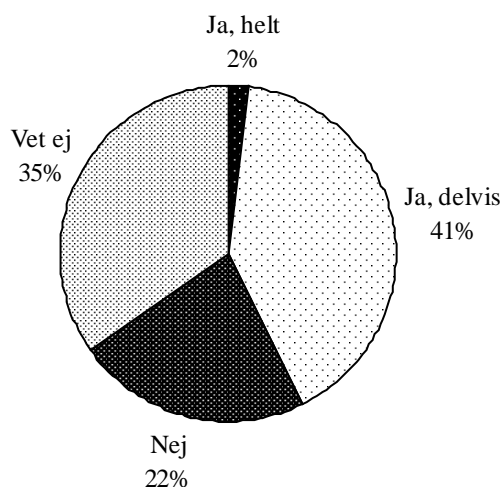
överensstämde med deras personliga eller företagsmässiga uppfattning om hur skönlitterära verk *bör* produceras, distribueras och läsas. Dels efterfrågades om de ansåg att elektronisk publicering av skönlitteratur överensstämde med hur övriga författare alternativt förlag ansåg att den *bör* produceras, distribueras och läsas. Den första frågan speglar alltså en uppfattning som respondenterna med säkerhet själva har kunskap om, den andra sökte utröna hur man uppfattade att andra aktörer i samma sociala system förhöll sig till frågan.

Författare: Författarnas personliga inställning till kompatibilitetsaspekten visas i diagram 7 nedan och diagram 8 demonstrerar hur författarna i urvalet tror att övriga författare förhåller sig i frågan.

Diagram 7: Författares åsikter om elektronisk publicering av skönlitteratur överensstämmer med deras personliga uppfattning om hur skönlitteratur bör produceras, distribueras och läsas

Diagram 8: Författares åsikter om elektronisk publicering överensstämmer med författarbranschens uppfattning om hur skönlitteratur bör produceras, distribueras och läsas

Ungefär lika stor andel ansåg att elektronisk publicering av skönlitteratur överensstämmer helt eller delvis med deras personliga uppfattning om hur skönlitterära verk bör produceras, distribueras och läsas som motsvarande för författarna som ett socialt system. Skillnaden infinner sig i svarsalternativen "Nej" och "Vet ej". Då fler författare bedömde sig själva vara negativt inställda än de som trodde att övriga i branschen var det kan man kanske ana en tendens där författarna har en eventuell missuppfattning om att de själva är gammaldags, motsträviga och emot förändringar medan de upplever att övriga branschutövare är mer positiva. Den riktigt markanta skiljelinjen däremot utkristalliserar sig i den relativt stora osäkerheten. 12 % vet inte själva hur de förhåller sig i denna fråga, och hela 35 % är osäkra på hur övriga författare och branschföreträdare ställer sig.

Förlag: Då samma fråga ställdes till förlagen visade sig resultaten peka på en i det närmaste motsatt situation jämfört med författarna. Förutom vad gäller uppfattningen om övriga förlags och branschföreträdares uppfattning i saken, där naturligt nog osäkerheten var större än vad gällde deras egen inställning. Resultaten visas i diagram 9 och 10 nedan.

Diagram 9: Förlagens syn på om elektronisk publicering överensstämmer med deras egen, företagsmässiga, uppfattning om hur skönlitteratur bör produceras, distribueras och läsas

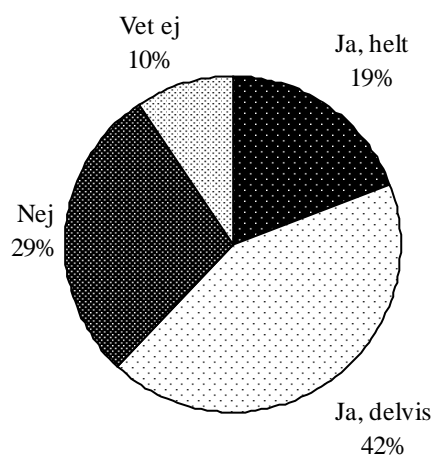
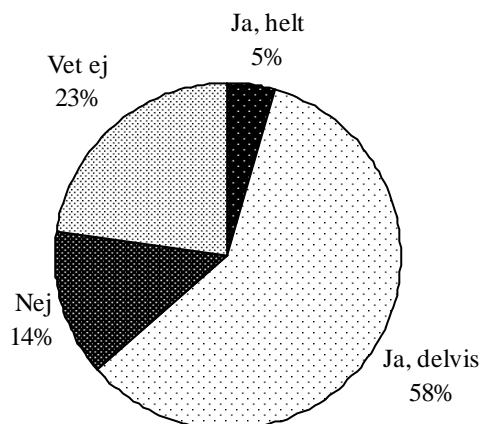

Diagram 10: Förlagens syn på om elektronisk publicering överensstämmer med förlagsbranschens uppfattning om hur skönlitteratur bör produceras, distribueras och läsas

En högre andel förlag än författare visade sig här anse sig själva helt positivt inställda till huruvida elektronisk publicering av skönlitteratur överensstämmer med deras egen, företagsmässiga, uppfattning om hur skönlitterära verk bör produceras, distribueras och läsas än vad som var fallet när de ombads bedöma hur andra förlag förhåller sig. Men det var också fler som ansåg sig negativt inställda än de som trodde att andra var det. Svartalternativen ”ja, helt” och ”nej” fick högre svarsfrekvens i fallet förlag än författare. Det verkar alltså som om fler förlag än författare har en klar och entydig inställning till frågan.

Sammanfattning och jämförelse: Den relativt stora osäkerhet som kommer till uttryck både bland författare och förlag borde enligt SAI-teori påverka aktörerna negativt i förhållande till elektronisk publicering av skönlitteratur. De allra flesta inom båda de sociala systemen ansåg sig ändå helt eller delvis instämma i den kompatibilitetsbeskrivande formuleringen. I synnerhet svartalternativet ”ja, delvis” – vilket tilldrog sig majoriteten svarande i samtliga fall – kan tänkas peka på en inställning som faktiskt inverkar positivt på hur man förhåller sig gentemot innovationsklustret. Kompatibiliteten är det innovationsattribut som uppvisar mest motsägelser och komplexitet eftersom en hög överensstämmelse med rådande värderingar och normer kan innebära att intresset blir svalt. Det blir svårt för användaren att urskilja några fördelar med en idé eller praktik som inte avviker nämnvärt från den situation man redan befinner sig i. Slutligen kan påpekas att inte heller kompatibilitetsaspekten verkar spegla några större skillnader som skulle kunna föranleda motsättningar mellan författarna och förlagen i urvalet.

5.2.4 Komplexitet

För att utröna till vilken grad författare och förlag uppfattar elektronisk publicering som en komplex teknologi ställdes en mycket rak fråga: ”Anser du att elektronisk publicering av skönlitteratur är en komplex teknologi som därför är svår att förstå och använda?” Detta

visade sig vara en fråga där så gott som alla hade en klar uppfattning, och endast en respondent föll under svarsalternativet ”vet ej”. En innovations upplevda komplexitet är enligt SAI-teori negativt relaterad till dess spridningstakt inom ett socialt system.

Författare: 20 % av författarna upplevde att elektronisk publicering är en helt och hållet komplex teknologi som är svår att förstå och använda. 39 % svarade ”ja, delvis” och lika många ”nej”. Endast 2 % kunde ej bedöma sin egen inställning och svarade ”vet ej”. Denna – grovt räknade – 40/60-fördelning kan inte sägas peka i någon bestämd riktning; uppfattningarna verkar tvärtom vara differentierade och relativt jämnt fördelade.

Förlag: Från förlagens sida märks ingen osäkerhet i bedömningen av elektronisk publicerings eventuella upplevda komplexitet, men även i denna grupp anser en hel del att detta är något som är svårt att förstå sig på och använda. 14 % bedömde att innovationen var en helt komplex teknologi, 38 % svarade ”ja, delvis” och cirka hälften, 48 %, ”nej”.

Sammanfattning och jämförelse: Något färre förlag än författare upplever att teknologin är komplex, men generellt framgår inga större skillnader mellan grupperna. De relativt differentierade svarsfrekvenserna för denna aspekt gör att det är svårt att avgöra om bedömningen av komplexitet har någon egentlig effekt på attitydformeringen gentemot elektronisk publicering av skönlitteratur.

5.2.5 Provmöjlighet

Provmöjlighet används här som ett uttryck för till vilken grad en innovation kan prövas och experimenteras med på en begränsad basis. Nyheter som är lättillgängliga för försöksverksamhet på tidiga stadier kommer enligt Rogers att tillämpas och spridas snabbare än innovationer som är svåra att underkasta partiella försök och experimentverksamhet. Den viktigaste aspekten här är enligt SAI-teori att provmöjligheten tjänar till att reducera användarens osäkerhet inför en förnyelse. Som vi har sett i litteraturstudien finns det gott om möjligheter för både författare och förlag att mot relativt små ekonomiska investeringar utföra försök med elektronisk publicering, men enkäten visade att bland de etablerade förlagen och författarna är det ganska få som faktiskt har provat på denna möjlighet.

Författare: Endast 6 % av respondenterna har utfört någon medveten försöksverksamhet med elektronisk publicering av skönlitteratur för att kunna utvärdera resultat och utfall och hela 94 % har således inte gjort det. Av de sex procenten bedömde 3 % utfallet som positivt och 3 % som likgiltigt, det vill säga varken positivt eller negativt. Det var dessutom bara en författare som utfört försök med en roman, i resten av fallen handlade det om noveller eller enstaka dikter. Diagram 2 visar emellertid att 16 % av författarna i urvalet *har* publicerat skönlitteratur elektroniskt. Distinktionen ligger således i den medvetna hållningen där syftet är att uppfölja och utvärdera hur detta utfaller. Denna diskrepans kan gissningsvis hänföras till att det kan vara författarnas förlag som gett ut delar av deras produktion på elektronisk väg, i vilka fall författarna antagligen inte involverats till någon högre grad i processen. Detta skulle förklara varför så få författare på denna fråga svarat att de inte känner till resultat och utfall av sådana försök. Lägg här till möjligheten att de försök de själva utfört ofta inte innefattar fullängds- eller samlade verk så kan man kanske finna förklaringen till att kännedom och försöksfrekvens är så låg.

Förlag: När det gäller förlagen är distinktionen mellan en medveten försöksverksamhet för att utvärdera resultat och konsekvenser än viktigare än för författarna eftersom många av de förlag som redan nu använder sig av elektronisk publicering för skönlitteratur alltså ser det som en försöksverksamhet. Distinktionen finns då i det medvetna utvärderandet i motsats till en hållning som går ut på att man bara flyter med strömmen och ser tiden an för denna form av publicering. Även här visar enkäteresultaten på en mycket låg förekomst av medveten försöks- och utvärderingsstrategi. Endast 10 % av förlagen anser sig ha utfört detta som en medveten satsning följt av analys av utfallet, och i dessa försök svarade hälften att resultatet varit positivt och hälften att det varit varken positivt eller negativt. Vid en jämförelse med uppgifterna i anslutning till tabell 8 ovan finner man att 39 % av förlagen (8 stycken) ändå sysslar med elektronisk publicering av skönlitteratur i någon form.

Sammanfattning och jämförelse: Ett av de viktigaste inslagen i spridningen av en innovation enligt SAI-teori visar sig här spela en i det närmaste obetydlig roll i sammanhanget. Varför har då så få respondenter ur de båda grupperna experimenterat med elektronisk publicering i syfte att försöka utröna hur denna form av publicering skulle kunna inverka på deras försäljning och inkomster? I fallet med de författare som publicerat korta noveller eller lösa dikter är det möjligt att dessa utgör verk som författaren bedömer falla utanför hans/hennes ”reguljära” produktion och därför inte utgör lika intressanta områden att undersöka utfallet av. Att man inte heller visat något större intresse för elektronisk publicering av mer centrala delar av den litterära verksamheten kan kanske bero på att man bedömer det som alltför krävande, både vad gäller tids- och arbetsinvestering. En annan orsak kan vara att författarna helt enkelt inte ser någon anledning att prova nya vägar för publikation i dagsläget, det vill säga man är tveksam till om denna innovation kan erbjuda några möjligheter eller fördelar. Ett annat alternativ är att de inte uppfattar tekniken som mogen för en sådan lösning än. Både författare och förlag kan i många hänseenden betecknas som relativt traditionsbundna branscher, där den tryckta bokens kulturella värde och den traditionella publiceringsprocessens konsekrationseffekter ofta är varmt omhuldade. Förlagen uppvisade ju också låga siffror för denna fråga. Man hade kanske kunnat förvänta att förlagen hade visat sig mer intresserade av sådana aspekter eftersom det hör till deras primära funktioner i den litterära världen medan författarna i första hand uppehåller sig vid de producerande aspekterna. Så var emellertid inte fallet. Dessa tendenser menar jag därför mer än något annat pekar på att de båda grupperna åtminstone i dagsläget anser att det kan vara bra att finnas med på en kant, men att man generellt står avvaktande för att invänta vad som kommer att ske dels i fråga om efterfrågan på marknaden, dels vad gäller avtalsproblematiken. Än så länge har inte elektronisk publicering av skönlitteratur blivit en kraft att räkna med och som därför tas på allvar, men åtminstone förlagen har börjat muta in områden för framtida bruk – skapa sig positioner, namn och viss erfarenhet för att stå beredda när eller om den dagen kommer. Fram till dess verkar dock det stora flertalet författare och förlag vara ganska nöjda med att fortsätta i samma banor som tidigare.

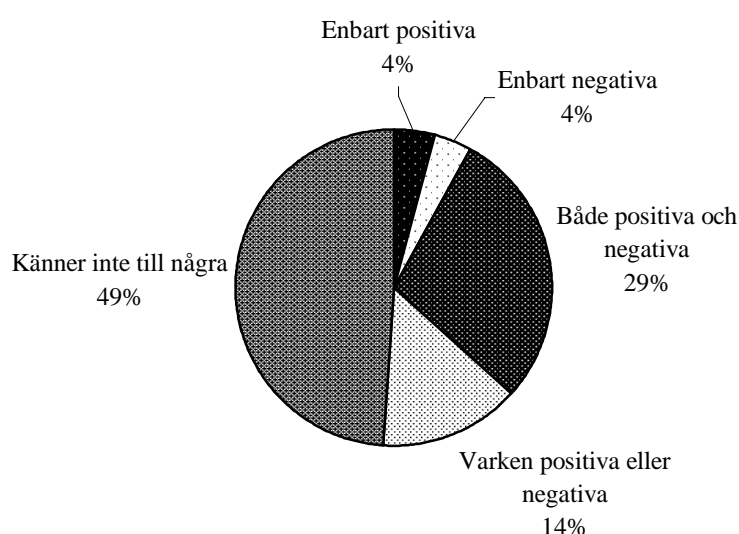
5.2.6 Observerbarhet

Observerbarheten, det vill säga till vilken grad en innovations resultat är synliga för andra, är enligt SAI-teori också av stor vikt för spridningen och acceptansen av nyheter. Förutsatt att resultat och utfall uppfattas som positiva borde alltså denna aspekt öka spridningstakten. I enkäten efterfrågades om författarna/förlagen kände till andra författares/förlags försök med elektronisk publicering av skönlitteratur och dessas *resultat och konsekvenser*. Återigen blev det viktigt att understryka en kännedom som går djupare och sträcker sig till efterspelet i en

analytisk form. Det visade sig då att få av respondenterna både från författar- och förlagsgrupperna kände till några tydliga erfarenheter genom andra aktörer.

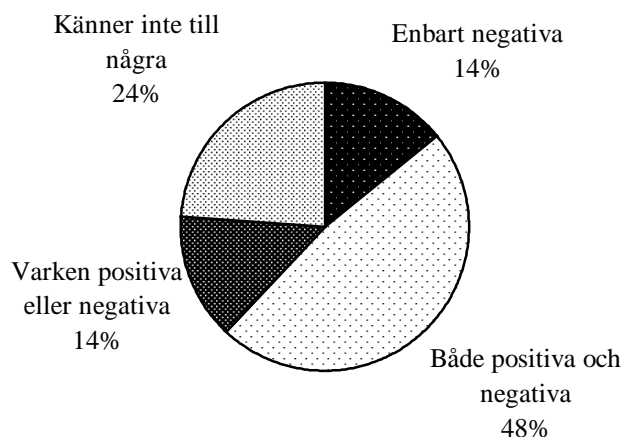
Författare: Bland de 51 % som faktiskt kände till erfarenheter som andra aktörer rönt faller svaren ganska differentierat mellan positiva och negativa utfall. Att hälften av författarna (49 %) däremot saknar kännedom om andras verksamhet i så stor utsträckning tyder dock på att elektronisk publicering av skönlitteratur är ett område som inte uppmärksammas i särskilt hög utsträckning, vare sig det beror på bristande intresse eller dåliga kommunikationskanaler författare emellan. Resultatet redovisas i diagram 11 nedan.

Diagram 11: Författares kännedom om andra författares försök med elektronisk publicering av skönlitteratur och dessas utfall

Förlag: Förlagen visar en större procentandel kännedom om de resultat och konsekvenser som andra förlag upplevt vid elektronisk publicering av skönlitteratur jämfört med författarna. Här saknas emellertid renodlade positiva utfall bland deras erfarenheter, vilka i stället uppvisar en större differentiering med tyngdpunkten på de blandade erfarenheterna "både positiva och negativa" samt "varken positiva eller negativa". Inget förlag kände till enbart positiva utfall, och en fjärdedel (24 %) sa sig även här sakna all kännedom om andra aktörers resultat och utfall. När det gäller denna grupp kan man kanske anta att det mer är en fråga om marknadsandelar, konkurrens och prestige inför framtida satsningar som har medfört att kännedomen om resultat och utfall av elektronisk publicering av skönlitteratur inte har spridits i någon större utsträckning till andra aktörer. Enligt *Svensk Bokhandel* var förlagen och deras nätbokhandlar mycket motvilliga till att släppa ifrån sig information angående försäljningsresultat för elektroniskt publicerad litteratur (se avsnitt 2.6.4).

Diagram 12: Förlagens kännedom om andra förlags försök med elektronisk publicering av skönlitteratur och dessas utfall

Sammanfattning och jämförelse: Förlagen känner alltså till fler försök med negativ utgång än författarna, men de aspekter som sticker ut i sammanhanget är de blandade resultaten för förlagens del och avsaknaden av kännedom för författarna, svarskategorier som omfattar hälften av vardera respondentgrupp. Men att en fjärdedel av förlagen inte heller känner till andras utfall av elektronisk publicering måste också ses som en hög siffra. I enlighet med SAI-teori borde alltså den dåliga observerbarheten hos elektronisk publicering leda till okunskap, tveksamhet och osäkerhet bland gruppernas medlemmar. Det kollegiala utbytet av erfarenheter och resultat är av högst betydelse just i fråga om observerbarhet, en aspekt som vanligtvis har kraftigt genomslag när det gäller att påverka attityder och handlingar inom sociala system. Renodlat positiv kännedom saknas i det närmaste helt och hållet så de relativa fördelar som författarna och förlagen trots allt föreställer sig kan inte baseras på särskilt väl understödd andrahandskunskap genom yrkeskollegor. Det område som då återstår att inhämta kunskaper och information ifrån är massmediekanalerna och specialiserade tekniska rapporter och undersökningar. Dessa är bra för att sprida kännedom om en innovations existens, enligt Rogers, men av föga betydelse för potentiella användares attityder och beslut om tillämpning.²⁵²

5.3 Övriga frågor

För att komplettera några övriga aspekter som inte direkt föll under SAI-teorins beskrivning av innovationsattribut utformades också ytterligare ett par frågor som inkluderades i enkäten. Dessa handlade om den tekniska hårdvaruaspekten samt synen på framtiden för denna form av publicering i relation till de traditionella förlagens ställning. Slutligen beslutades också att inkludera en variant av frågan om relativa fördelar med elektronisk publicering av skönlitteratur, vilken enbart riktade sig till författarna. Detta förfarande motiveras genom att det i

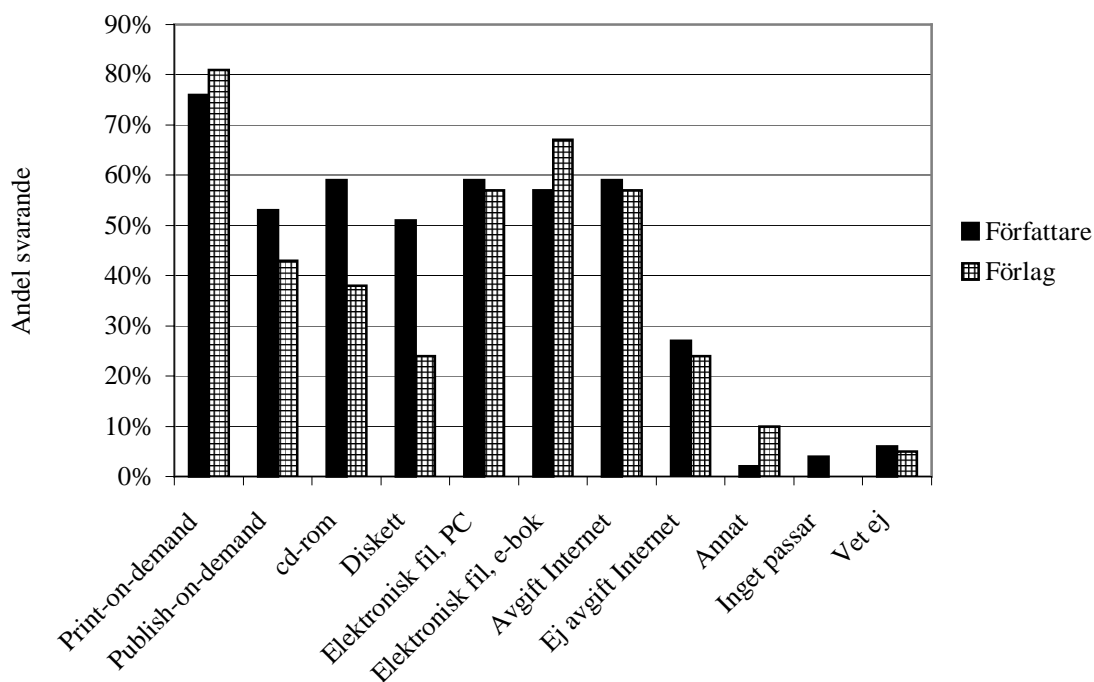
²⁵² Rogers 1983, s. 18.

många diskussioner kring elektronisk publicering handlar om förlagens framtida vara eller inte. Frågetecknen har höjts rörande förlagens överlevnadskapacitet i en framtida utveckling där elektronisk publicering får fäste och trots att det också ofta talas om förlagens stora inflytande och dominans på den litterära marknaden på bekostnad av författarna så är det ändå i slutändan författarna själva som väljer hur och var de ska publicera sina alster. Eftersom många författare svarade att de för tillfället var osäkra eller inte kunde se att elektronisk publicering av skönlitteratur skulle medföra några tydliga fördelar för dem i deras författarverksamhet var det också följaktligen många som inte tog ställning mer precist till olika fördelar. Tidigare frågor i enkäten stärkte min inledande aning om att författarna inte har särskilt ingående kunskaper i elektronisk publicering av skönlitteratur. Detta förhållande blev således extra intressant att beakta inför frågan där fyra av de mest omtalade fördelarna togs fram och presenterades för samtliga författare i urvalet. Som väntat kom också dessa resultat att visa på en annorlunda inställning än den tidigare frågan om relativa fördelar kom att visa.

5.3.1 Olika elektroniska publiceringsalternativs lämplighet för skönlitteratur

Eftersom elektronisk publicering innefattar en sådan mängd sinsemellan starkt varierande publikationsformer arbetades en fråga fram i syfte att belysa om författarna och förlagen såg några skillnader mellan dessa former vad gäller lämplighet som medium och distributionskanal för just den skönlitterära genren. För att underlätta en jämförelse mellan de båda grupperna författare och förlag räknades som förut svarsfrekvensen om till procentandelar men resultaten redovisas här gemensamt i diagram 13.

Diagram 13: Författares och förlags bedömning av elektroniska publiceringsalternativs lämplighet för skönlitteratur

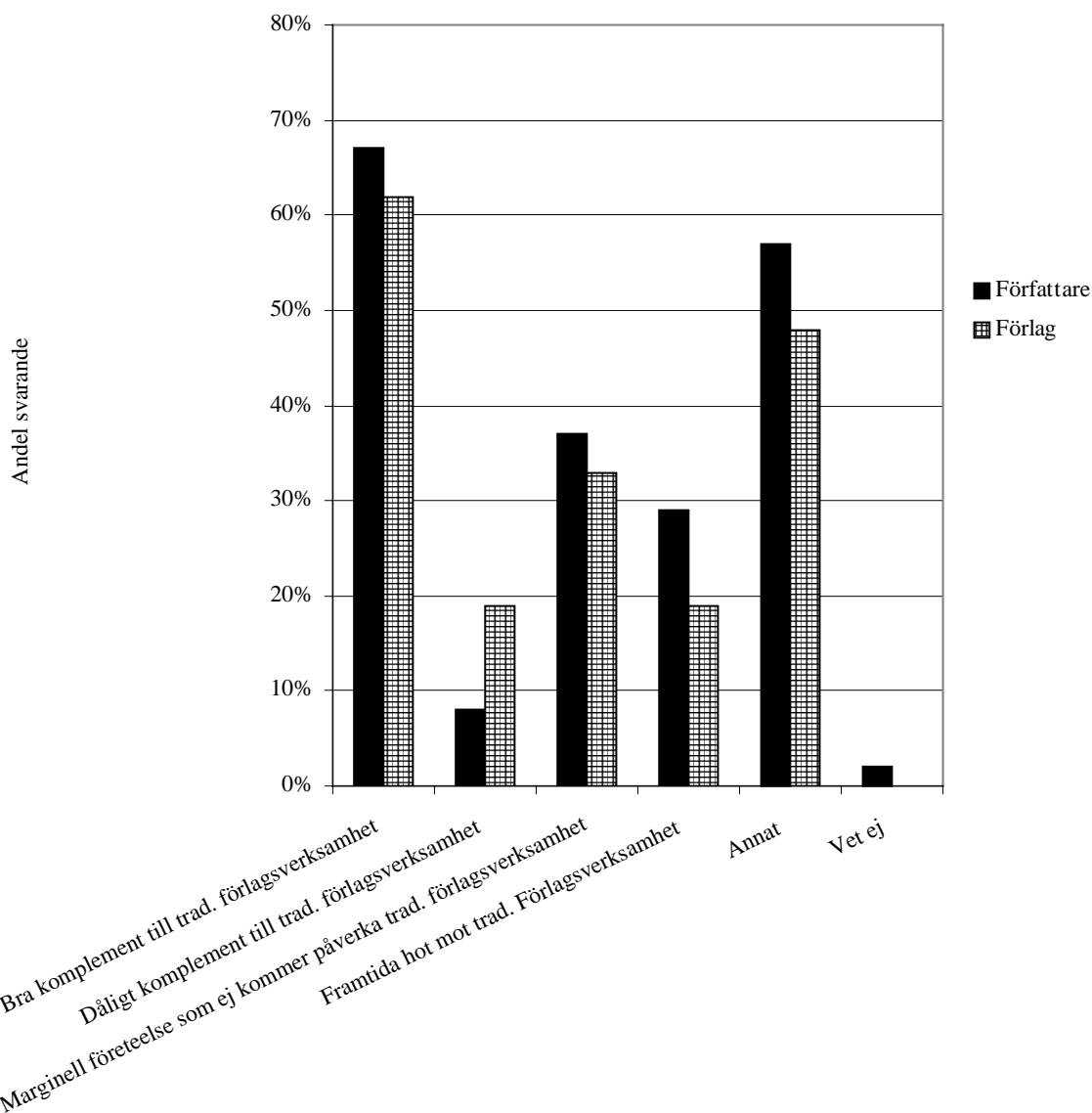
Sammanfattning och jämförelse: Överensstämmelsen förefaller vara hög i de flesta fall, utom vad gäller cd-rom och diskett, där förlagen verkar vara både mer tveksamma och mer känsliga för att disketten skulle vara underlägsen den optiska skivan som bärare av skönlitteratur. Generellt kan man också säga att författarna överlag är mindre diskriminerande vad gäller olika publikationsvägar och –medier. Det är bara print-on-demand och e-böcker som har en högre svarsfrekvens bland förlagen. Något förvånande märks heller inga stora skillnader mellan författare och förlag vad gäller de båda publiceringsformer som ligger längst ifrån den traditionella förlagsverksamheten, publish-on-demand och ej avgiftsbelagd fulltextpublicering på Internet. Publish-on-demand innebär ju som tidigare förklarats att författaren själv på egen begäran ger ut ett verk (det vill säga utnyttjar Internetförlag, fulltextpublicering på webben och dyligt) utan att ett förlag nödvändigtvis är inblandat i processen och ej avgiftsbelagd fulltextpublicering på Internet medför naturligtvis att försäljningsintäkter går förlorade. Det senare alternativet borde rimligtvis inte heller vara alltför lockande för författare som försörjer sig helt eller delvis på sin författarverksamhet, men eventuellt bör man här se tillbaka på frågan om relativa fördelar och beakta att marknadsföringspotentialen på Internet bedömdes som hög av både författare och förlag. Fritt utlagda verk kanske därför ses som en förtjänstmöjlighet i det långa loppet, efter att popularitet och läsekrets på detta sätt utökats. En sådan filosofi som går ut på att skapa ”web credibility” praktiseras framgångsrikt av nätförlaget Online Originals (se avsnitt 2.4.3 ovan).

5.3.2 Synpunkter på framtiden för elektronisk publicering och traditionella förlag

Att utforma en fråga som skulle spegla synen på framtiden för elektronisk publicering av skönlitteratur och de traditionella förlagen orsakade en hel del bryderi. Risken var att frågan skulle bli alltför vinklad och driva fram svar som egentligen inte var rättvisande för ett problematiskt område. Den slutliga lösningen blev i alla fall att presentera respondenten med två alternativ av påståenden som befann sig i motsatsförhållande till varandra. Före uppläsningen av påståendena gjordes det tydligt klart för respondenten att han/hon inte behövde välja något av dessa om de inte till fullo överensstämde med hans/hennes egen uppfattning och att det efteråt skulle ges tillfälle till en egen kortare utläggning i saken om så önskades. Många valde också således att inte instämma i något av de föreslagna alternativen och istället ge sin personliga förklaring med fria ord, men åtskilliga valde också att göra bådadera. Antalet svarande på de olika alternativen är därför sammanlagt högre än antalet respondenter.

Även om denna fråga ställde till med mest problem av alla, har den också verkat frigörande gentemot det övriga materialet. I synnerhet dess placering sist i enkäten gjorde att många respondenter fick chansen att uttrycka några av de funderingar och personliga reflektioner som dykt upp under enkätens gång. Frågan formulerades som ”Hur ser du själv (ni själva) på utvecklingen för elektronisk publicering av skönlitteratur?” och svarsalternativen var ”Som ett bra komplement till traditionell förlagsverksamhet” alternativt ”Som ett dåligt komplement till traditionell förlagsverksamhet” respektive ”Som en marginell företeelse som ej kommer att påverka traditionell förlagsverksamhet i någon större utsträckning” eller ”Som ett framtida potentiellt hot mot traditionell förlagsverksamhet”. De följande alternativen ”Annat” respektive ”Vet ej” visar hur många som ej instämde, ej hade en uppfattning i frågan eller ville tillägga något själva i detta sammanhang. Fördelningen av svarsfrekvens för både författare och förlag redovisas gemensamt i diagram 14 nedan.

Diagram 14: Författares och förlags syn på framtiden för elektronisk publicering och den traditionella förlagsverksamheten

Författare: De allra flesta författare ser elektronisk publicering som ett bra komplement till traditionell förlagsverksamhet, medan fördelningen var ganska jämn när det gällde synen på om denna form av publicering skulle kunna komma att utgöra ett hot mot den traditionella förlagsverksamheten såsom vi känner den idag.

Över hälften av författarna i urvalet valde också att komma med helt egna synpunkter i detta sammanhang. Några ville särskilt poängtera svårigheten att ta ställning på grund av olösta ersättningsfrågor:

Jag ser det bara som ett komplement. Det är svårt att avgöra om det är bra, dåligt eller ett hot. Jag kan inte nog mycket för att avgöra det. Det är ju väldigt oklart från både förlagens och författarnas håll vad elektronisk publicering egentligen innebär för författarna, särskilt ekonomiskt.

En annan var inne på samma linje: ”De fackliga avtalen måste först lösas så författarna garanteras royalties. Innan dess är det svårt att sia om framtiden.” Rättigheterna till verken var också ett återkommande inslag: ”Det är mer än marginellt, men inget hot. Copyrighten måste lösas först av allt.” Att denna fråga är avgörande var även en annan författare inne på: ”Frågan om upphovsrätt måste lösas först. Sen kanske en ny generation som är vana att läsa på skärmen ändrar situationen.”

De allra flesta kommentarerna hade emellertid att göra med den tryckta bokens överlägsenhet: ”Bokformens överblick och känsla är det bästa, ohotad av den teknologiska innovationens nya lockelser som är övergående”. Två författare uttryckte sig i det närmaste identiskt när de gav röst åt farhågor att publiceringsformen också kan hota synen på litteratur generellt: ”Den elektroniska publiceringen bidrar till barbariseringen av synen på skönlitteratur. Massproduktionen utarmar upplevelsen och det estetiska värdet och bestsellerismen tar över”. Den andre tog an ett bredare historiskt perspektiv men menade att

Historien förvandlar alltid människor till forntidsödlor. Oavsett min negativa inställning till ny teknik blir vi nog överkörda av tekniken och nya generationer. Men det bidrar till barbariseringen av synen på skönlitteratur. Massproduktionen utarmar området och bestsellerismen tar över.

Andra uttryckte sig i mer försiktiga ordalag: ”Jag hyser rädsla för att boken i sin nuvarande form hotas, att all text i framtiden kommer finnas på skärmen vilket vore en olycklig utveckling. Som komplement är elektronisk publicering inget illa, men det vore det om det helt tog över.” Vissa var till och med hoppfulla inför den tryckta bokens högt skattade kvaliteter: ”Boken som pappersvara kommer aldrig upphöra. Det elektroniska komplementet är och förblir ett komplement, även om det växer aldrig så mycket i betydelse.” En kvinna menade helt prosaiskt att ”Det stör läsoplevelsen. Jag får ont i ögonen av att läsa på skärm.” En man såg genreaspekten som avgörande: ”Elektronisk publicering är nog användbart i forskningssyfte – facklitteratur alltså. Vad gäller litterära upplevelser tror jag inte på det.”

Det konfliktyllda känsloläget inför den nya teknikens potential och den traditionella bokens värde återkom också vid ett flertal tillfällen. Ekonomiska fördelar förutspåddes: ”Rent kommersiellt är det bra – man kan inte blunda för verkligheten. Men jag tillhör samtidigt den gamla generationen som vill ha en bok i handen. Den upplevelsen kan inte ersättas”, liksom förbättrade utgivningsmöjligheter: ”Print-on-demand å sin sida kan ju underlätta för författare som inte lyckats bra på marknaden. På skärmen däremot är elektronisk publicering helt förkastligt. Boken måste läsas på papper för att komma till sin rätt.”

Några författare ville tona ned diskussionen och understryka att det fortfarande handlar om produktionsalternativ, inte några genomgripande förändringar i innehållet: ”Jag ser det varken som ett hot eller en möjlighet. Det kan eventuellt vara ett tillskott för att nå nya läsgrupper. Först måste dock avtalsfrågorna lösas.” En ung kvinna ville bort från diskussioner som växt oproportionerligt: ”Det ska bara ses som ett redskap som ska ses som något positivt. Nu är det alltför många domedagsprofetior om bokens undergång.” Dessa kommentarer kunde ta sig riktigt positiva uttryck: ”Så länge det bidrar till att öka läsande och läsoplevelser är det bra och så länge det stannar som komplement och inte ersätter boken så är inte formen det viktigaste. Det är viktigare att människor läser och upplever något.” Åter andra såg det hela som en storm i ett vattenglas: ”Jag tror inte det är så viktigt som vi tycker just nu. Litteraturen överlevde ju till exempel tryckpressen. Dessutom saknas det elektroniska sätt att läsa som motsvarar papper.”

Några ifrågasatte varaktigheten i intresset för elektronisk publicering: ”Man trodde mer på den elektroniska publiceringens snabba spridning och betydelse för ett par år sedan än vad som faktiskt blev fallet i dagens situation.” Men känslan av att utvecklingen står och väger fann också utlopp:

För tillfället verkar det som om luften gått ur det. Det pratades och skrevs mycket om det när Stephen King lade ut ”Riding the Bullet” och många var intresserade, men när han började ta betalt funkade det ju inte. Handdatorerna är dessutom för små och för dyra. Det här är ju egentligen en ”hönan-ägget”-situation – någon måste börja, men både i produktionsled och vad gäller efterfrågan väntar man på varandra. Känslan är att något konkret måste hända först, innan utvecklingen tar fart.

En av författarna trodde att det är förlagen som kommer att bestämma vilken väg utvecklingen tar: ”Det är inte författarna utan förlagen som håller i avgörandet. De har kompetensen och medlen att satsa och det brukar bli som de vill.”

Bland de som var övertygade om att vi faktiskt skådar framtiden för boken inom elektronisk publicering var känslorna blandade. En man ansåg att författarna för sitt eget bästa borde haka på utvecklingen: ”Jag tror att det kommer i vilket fall som helst och då kan författarna inte stå utanför – det vore idioti.” En annan författare var mångsidig i sina funderingar:

Elektronisk publicering har nog kommit för att stanna men kommer att utvecklas mycket. Tekniken är klumpig nu, men kan nog bli mycket mer sofistikerad. Just nu är dock boken mycket mer sofistikerad och den kommer nog alltid att överleva som ett ting. Den största fördelen med elektronisk publicering är nog att det kan öka tillgängligheten av litteratur för läsare med läshandikapp.

En man, slutligen, såg en betydelsefull ändring i läsvanor vara på väg:

We ain't seen nothing yet – hittills är det bara skuggboxning. Utveckling kanske medför att boken överlever, men bara som väldigt dyra elitproduktioner eller jättebilliga upplagor. Den medeldyra inbundna boken för cirka trehundra kronor kommer nog att försvinna. Vi kommer alltså att få se en ökad polarisering där det blir en medelklassangelägenhet att läsa tryckta böcker, precis som med dagstidningar. Den viktigaste utvecklingen blir nog ändå att få print-on-demandteknik hemma för både böcker och tidningar.

Förlag: Svarefrekvensen för förlagen visar i stort sett samma fördelning som för författarna. Föga överraskande var det dock en något större andel förlag som ansåg att elektronisk publicering av skönlitteratur utgör ett dåligt komplement till den traditionella förlagsverksamheten.

Ungefär hälften av förlagen lämnade också egna kommentarer. Ett medelstort förlag ville särskilt poängtera en avvaktande hållning: ”Vi ser det som ett framtida *eventuellt* bra komplement”. Andra ville ogärna ha attributet ”bra” eller ”dåligt” med i detta sammanhang:

Det är ett komplement bara, varken bra eller dåligt. Rättigheterna och ersättningsfrågan är det stora problemet – tekniken är ju okomplicerad – och innan dessa två områden är lösta kommer elektronisk publicering att vara ett marginellt fenomen. Som det är nu kan bara svenska böcker ges ut elektroniskt efter enskilda förhandlingar med författaren.

Ett annat ville gärna begränsa diskussionen till vad de såg som det enda aktuella alternativet just nu: ”Det är ett komplement, rätt och slätt – inget hot, men det kommer nog att påverka förlagsbranschen ändå. Men print-on-demand är nog för många det enda man faktiskt sett och

därför diskuterar på allvar. Resten ligger nog ganska långt in i framtiden.” Sådana uttalanden stämmer väl in på SAI-teorins betoning på det avgörande i en innovations observerbarhet.

Ett förlag återkom till frågan om specifika problem: ”Nackdelarna är ju trängseln på nätet och borgandet för kvalitet – förlagen som filter alltså”, och ”Det är frågan om säkra ekonomiska nättransaktioner som kommer att bli avgörande”. Liksom hos författarna ville också en respondent göra en åtskillnad mellan genrer: ”Print-on-demand har stora fördelar ekonomiskt vad gäller facklitteratur men vi kan inte se något motsvarande för skönlitteratur.” En röst höjdes också för att ifrågasätta aktualiteten av elektronisk publicering i dagsläget: ”Det kommer nog att dröja ganska länge innan elektronisk publicering slår igenom.”

Ett av förlagen uttryckte en viss frustration över situationen:

Förlagen måste grunda sig på praktiska överväganden medan författarna kan vara mer ideologiska. Men hela debatten är meningslös – allt blåses upp. Titta konkret – hur många har köpt e-böcker egentligen? Användarna hinner aldrig ikapp men förlagen sporras ligga steget före av rädsla.

Ännu ett verkade mer luta åt en viss uppgivenhet inför arbetsbördan som följer med elektronisk publicering:

Det verkar bara vara en massa jobb för förlagen hela tiden. Vi måste satsa mycket på pedagogiska förklaringar för författarna, egna separata avtal med varje författare och alla andra inblandade i upphovsrätten eftersom det saknas ramavtal. Dessutom är det minst lika mycket arbete med läsarna för att skapa den här marknaden.

Det var bara ett stort förlag som uttryckte en odelad optimism: ”Det finns en stor potential – nya läsargrupper, ny publik, utan risken att tappa på det traditionella området. Marknaden blir nog större vilket gör att konkurrenssituationer kan undvikas”.

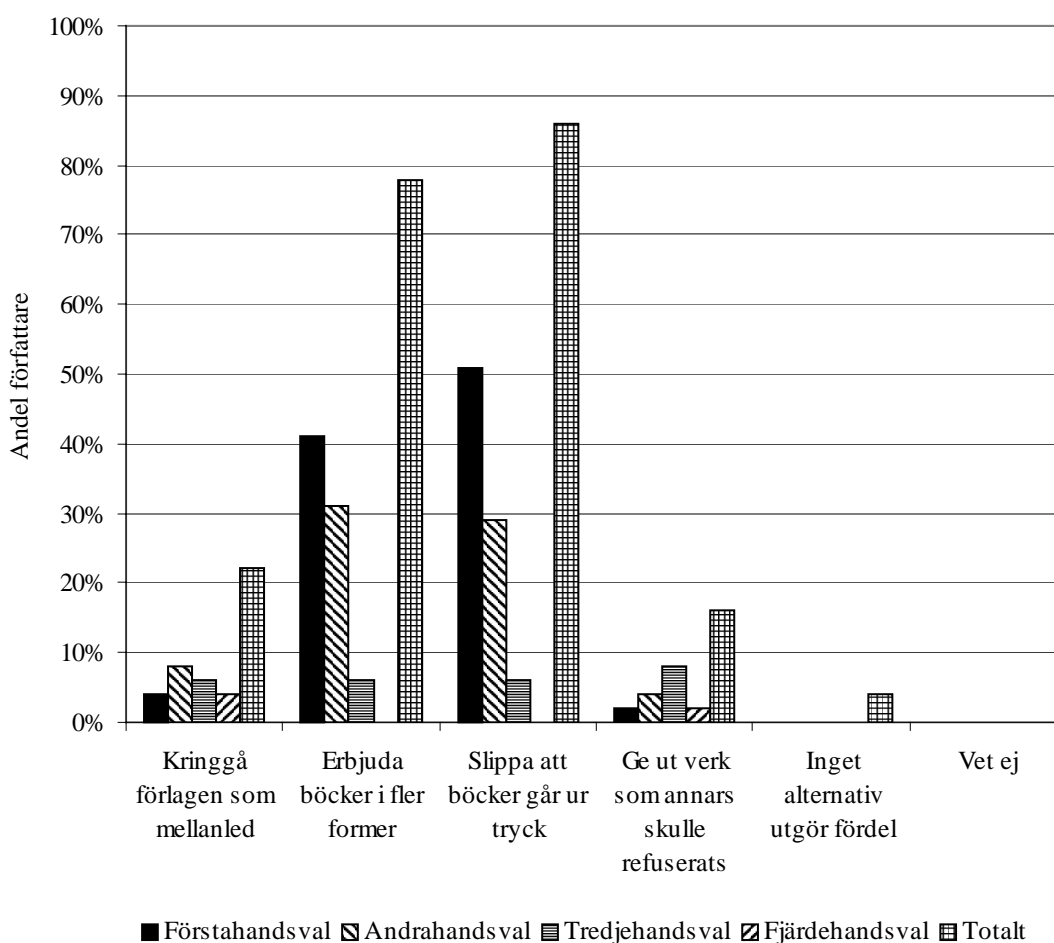
Sammanfattning och jämförelse: Det som tydligast framgår i samband med denna fråga är skillnaderna mellan förlag och författare i de fria, kvalitativa tilläggen. Förlagen uppehåller sig helst vid påtryckningar och krav som förklaras som att de pressas fram av tekniken i sig, hjul som snurrar fortare och fortare och inte lämnar mycket utrymme åt fria beslut. Författarna uttrycker också till viss del sådana känslor, en upplevelse av att den tekniska utvecklingen varken kan hindras eller påverkas i särskilt stor utsträckning, men skillnaden ligger i att författarna i samband med dessa utsagor oftare bekymrar sig för den tryckta bokens kulturella, estetiska och värdeförmedlande egenskaper medan förlagen uppehåller sig vid mer prosaiska förhållanden som ökad arbetsbörda och ett ansvarstagande för bokmarknaden som helhet. En representant för ett förlag verkar ha fångat essensen i sitt uttalande att de tvingas till praktiska överväganden medan författarna kan vara mer ideologiska.

5.3.3 Författare – största fördelar

För att också fånga upp de författare som på första frågan svarade att de inte ansåg att elektronisk publicering av skönlitteratur skulle medföra några tydliga fördelar gjordes en kompletterande sådan i slutet av enkäten. Där koncentrerades svarsalternativen till fyra skilda huvudområden i fråga om elektronisk publicering av skönlitteratur. Det första handlar om tillvägagångssätt vid publicering – möjlighet att kringgå förlagen som mellanled. Det andra rör produktens mångsidighet – möjlighet att erbjuda böckerna i fler former (det vill säga både

som traditionellt tryckta verk och som elektroniska utgåvor). Alternativ tre handlar om tillgänglighet – möjlighet att ständigt tillhandahålla böcker som annars skulle ha gått ur tryck. Den sista kategorin tar upp författarnas utgivningsmöjligheter – att kunna ge ut böcker som kanske annars skulle ha refuserats av förlagen. Författarna kunde välja ett, flera eller inget av dessa alternativ som relativa fördelar jämfört med deras situation och utgivningsmöjligheter i dagsläget. Om flera alternativ markerades som fördelar av en författare ombads de också rangordna alla val från 1 till max 4, där 1 var det som bedömdes utgöra den största fördelen och så vidare. Diagram 15 åskådliggör svarsfördelningen för denna fråga.

Diagram 15: Största fördelarna med elektronisk publicering av skönlitteratur enligt författare

Det framgår av denna fråga att det är tillgängligheten som är det viktigaste för den stora majoriteten författare i urvalet, det vill säga att kunna undvika att deras böcker inte finns att tillgå på marknaden eller via förlagen för att de har gått ur tryck. Men nästan lika många såg det som en fördel att kunna erbjuda sina böcker i fler former, det jag har kallat för mångsidighet. För båda dessa kategorier gäller också att de var de flestas förstahands- och andrahandsval. Intresset för att kringgå förlagen som mellanled vid publicering av böcker var däremot ganska lågt och vanligare som andrahands- eller tredjehandsval. Åtminstone vad gäller respondenterna i den här undersökningen verkar det alltså inte finnas några överhängande risker för en massutvandring av författare bort från sina traditionella förlag mot alternativa publiceringskanaler, något som varnats för i artiklar, krönikor och debatter. Lägst intresse väckte alternativ fyra, vilket handlade om utgivningsmöjligheter, det vill säga

möjligheten att ge ut fler verk som kanske annars normalt hade refuserats av förlagen. Antingen anser författarna i urvalet att de har ganska goda möjligheter att få det de önskar publicerat genom sina nuvarande förlag eller så finns det en känsla av att de verk som de reguljära förlagen inte vill ge ut kanske inte heller borde ges ut. Det är också enbart i dessa två sistnämnda alternativ som fjärdehandsval överhuvudtaget finns representerade. Två författare (4 %) ansåg inte heller att något av dessa fyra svarsalternativ utgjorde fördelar.

6 Slutsatser och diskussion

Den problemformulering som jag utgick från var: vilka attityder uppvisar författare och förlag gentemot elektronisk publicering av skönlitteratur, samt vilka spänningar finns det mellan dessa två grupper? Med stöd av den tidigare kvalitativa forskningen på området, med bakgrund i litteraturgenomgången och med ledning av SAI-teorins (teori om spridning av innovationers) definitioner av innovationsattribut har jag nått fram till några slutsatser som till vissa delar stöds av andras resultat, till andra delar hittills saknar förankring i andra undersökningar.

De positiva attityderna gentemot elektronisk publicering av skönlitteratur bland både författare och förlag i urvalet faller tillbaka på termer som kan klassas som ekonomiska och marknadsinriktade: reklammöjligheter, ökad tillgänglighet, förbättrad service, uppfyllande av marknadsefterfrågan och förbättrad konkurrenskraft. I detta avseende talar författarna och förlagen med en röst och det är kanske häri man borde söka en gemensam plattform för framtida diskussioner som rör avtalsproblematiken. Man kan på samma sätt spekulera om att de spänningar mellan de båda nyckelaktörgrupperna som återspeglas i just ramavtalstvisten kanske kan återföras till de negativa attityderna. Här finns några av de största skillnaderna mellan grupperna i bedömningen av elektronisk publicerings innovationsattribut. Författarnas stöttesten är övervägande rättsligt, kulturellt och ideologiskt betingad: oro över copyright, verksskydd och den tryckta bokens värde, både estetiskt och kvalitativt. Givetvis finns här också ekonomiska överväganden hos en grupp som tillhör en av de inkomstmässigt sett mest utsatta yrkesgrupperna. Förlagen tvingas till mer praktiska och prosaiska överväganden som även dessa hör till marknads- och ekonomiska hänsyn.

Överlappningen mellan de positiva och negativa attityderna till de ekonomiska aspekterna som återfinns hos förlagen såväl som hos författarna kan spåras tillbaka till deras bedömning av relativa fördelar respektive nackdelar med elektronisk publicering av skönlitteratur. Generellt finns här inom båda de sociala systemen en stor osäkerhet inför innovationen vilket antagligen har sin grund delvis i att elektronisk publicering hittills är ett relativt abstrakt begrepp för många: tekniken är långt ifrån färdigutvecklad eller allmänt utbredd. Men den distans och tveksamhet som många upplever verkar även ha andra orsaker. Nästan inga av respondenterna i urvalet har provat på elektronisk publicering av skönlitteratur för att följa upp resultat och konsekvenser och en ansevärd del från båda lägren känner inte heller till utfall av sådan publicering genom yrkeskollegor. Möjligheterna att experimentera med elektronisk publicering är ganska goda för både författarna och förlagen, så om man ville minska osäkerheten och ta en aktiv del i utvecklingen finns det flera vägar att gå. Man får därför anta att motivationen än så länge är låg; även om det görs vissa steg i riktning mot elektronisk publicering av skönlitteratur verkar det vara mer eller mindre sporadiskt och intrycket är att aktörerna i detta urval avvaktar i en något vaksam väntan på *om* eller *att* någon eller något annat ska sjösätta kolossen skönlitteratur på nätvägarna.

Problemet med den ”ogenomskinlighet” som innovationen däremot har demonstrerat i enkätsvaren är högst komplicerat och hindrar insynen i och förståelsen av centrala aspekter av elektronisk publicering. I författarnas fall kan denna svåröverskådlighet ha att göra med den heterogena och individualiserade situation som i det närmaste kan klassas som en yrkesbetingelse. Samverkan, kollegialt utbyte och samling kring centrala intresseområden kan vara ett eftersatt område, som eventuellt orsakar en känsla av hjälplöshet och skyddslöshet i synnerhet i Internetrelaterade publiceringssammanhang. I förlagens fall är det också möjligt att den hårdnande konkurrensen medför revirtänkande och hemlighetsmakeri kring projekt,

försök och satsningar som leder till oro för ekonomisk överlevnad vilket resulterar i kortsiktig bestsellerismfilosofi och förtjänsthets som kan straffa sig i längden. Om man enbart ser till en förmodad marknad och gissningar om kundens efterfrågan (vilka hittills verkar koncentrera sig kring facklitteratur) kan det leda till att enklare lösningar i den interna produktions- och distributionsprocessen förbigås och aspekter som förenklade rutiner och sänkta kostnader för dessa grundläggande element glöms bort av bara farten.

I de kvalitativa avsnitten i min undersökning var det vanligt med emotiva svar gällande den tryckta boken (codex) ställt mot det digitala, ickefysiska, skärmföreläsade verket. Detta är den mest subjektiva, värdeladdade och därför mest djupgående dimensionen i fråga om elektronisk publicering av skönlitteratur. I en sådan affektiv situation är det svårt att rationellt bedöma mer objektiva för- och nackdelar. I enkäten var det också en poäng att inte ställa elektronisk och traditionell publicering mot varandra i en ”antingen-eller-situation”. Istället inventerade jag värderingar kring elektronisk publicering som ett komplement. Det är helt enkelt inte påkallat i dagens läge att ställa dessa företeelser mot varandra. Många av respondenterna tycks också mena att den inbundna boken som objekt måste tillåtas att ta den plats den kräver i vårt samhälle emotionellt, kulturellt och substantiellt. Vissa resultat i undersökningen pekar också på det möjliga i en sådan framtida utveckling.

Kompatibilitetsaspekten, den grad till vilken en innovation uppfattas som överensstämmande med rådande sociokulturella normer och värderingar, är mer eller mindre ett direkt uttryck för de emotionellt grundade ”antielektroniska” käpphästarna i den allmänna debatten. Stödd mot tidigare forskning inom SAI-teori står emellertid detta begrepp för en klivenhet som sällan uppmärksammas. Erfarenheterna visar att nya idéer och praktiker inte tjänar på att vara alltför ”kompatibla” med rådande förhållanden, tvärtom krävs en viss avvikelse för att en innovation ska få fäste och finna ett egenvärde. Och det är i detta avseende som jag tror att elektronisk publicering av skönlitteratur kan uppvisa en styrka – det utgör helt enkelt något *annat* än en codex. De olika manifestationerna av samma innehåll har olika värden och egenskaper vilka inte inom ansenlig tid behöver inkräkta på varandras områden.

Det finns ytterligare en orsak till att en fredlig samexistens mellan elektroniska och tryckta verk borde ha alla förutsättningar att realiseras och den faller tillbaka på produktionsaspekten. Fördelarna med att kunna använda samma framställnings- och distributionsteknik (som i sig uppvisar stora fördelar) för att variera ”utprodukten” och öka bokens mångfaldighet, flexibilitet och tillgänglighet – både i rum och tid – är mycket stora. Just dessa aspekter visade sig också vara de som den stora majoriteten författare i urvalet välkomnade som relativa fördelar.

Ett av de gungflyn som utkristalliserades med särskild tydlighet i undersökningen handlar om benägenheten hos både författare och förlag att hemfalla åt en form av teknologisk determinism. I samband med sådana uttryck skönjdes ofta en känsla av uppgivenhet och resignation inför en teknisk utveckling som obarmhärtigt rullar på och ställer krav på att man borde ”haka på utvecklingen”. Flera författare i undersökningen definierade sig själva som ålderdomliga, konservativa, motsträviga och traditionsbundna i förhållande till innovationsklustret elektronisk publicering. Till viss utsträckning kanske attityderna till elektronisk publicering inte enbart implicerar en hållning gentemot andra aktörer och skönlitteratur, utan även påverkar subjektets bedömning av sin egen placering i sammanhanget.

Attityderna gentemot elektronisk publicering av skönlitteratur bland författare och förlag visade generellt på en överraskande stor enighet i många frågor. I synnerhet gällde detta synen på framtiden för elektronisk publicering i relation till den traditionella förlagsverksamheten,

där majoriteten ur båda grupperna välkomnade elektronisk publicering som ett bra komplement till rådande förlagsverksamhet. Om man kopplar det till att över hälften av förlagen också trodde att elektronisk publicering av skönlitteratur kunde medföra den relativa fördelen att deras utgivning kunde breddas i form av fler titlar verkar det tyda på en situation där förlagen faktiskt uppskattar ett breddat och mer diversifierat utbud av skönlitteratur. Detta, tillsammans med det mycket låga intresset från författarnas sida för att dels kringgå förlagen som mellanled vid publicering av böcker, dels att utnyttja möjligheten att ge ut verk som förlagen skulle refusera under "normala" omständigheter, visar ett ömsesidigt bejakande grupperna emellan. Författarna och förlagen i undersökningen demonstrerar således en hållning där de alltjämt erkänner, uppskattar och förlitar sig på varandras roller och funktioner samt de traditionella värden som byggts upp runt och baserats på den tryckta boken som objekt, även i en framtida utveckling av elektroniska publiceringsalternativ.

Den centrala problematiken verkar fortlöpande kretsa kring den olösta elektroniska rättighetsfrågan, avtalen, ersättningarna och copyrighten, något som också både Smith och Zachrisson och Johansson kommit fram till i sina magisteruppsatser. Detta problemområde i sig talar också emot de uttryck för känslor på gränsen till teknologisk determinism som framkommit. Det har ingen större betydelse vad som händer rent tekniskt eller hur fort utvecklingen kan synas ånga på: så länge det saknas tydliga förhållningssätt mellan de livs levande aktörerna händer det inte särskilt mycket i kärnan av den skönlitterära branschen, hur mycket tekniken än lovar eller hotar.

Om en förändring ska komma till stånd krävs det sannolikt först och främst att de spänningar som dels orsakat, dels orsakats av, avtalsproblematiken finner en lösning. Detta tror jag låter sig göras om ökad kunskap om attityder bland aktörer framkommer. Det kan visa sig att de flesta hot som idag målas upp är relativt överdrivna: aktörerna i denna undersökning visade till exempel ett stort stöd för och ett bejakande av traditionella instanser, procedurer och värderingar. Attityderna behöver utforskas i högre grad för att reducera den osäkerhet som är rådande, varigenom också debatten torde kunna avdramatiseras till viss del. Både författare och förlag som sociala system skulle tjäna på en förbättrad insyn i resultat och konsekvenser för övriga aktörer/kollegor. Dessutom finns det ett stort tomrum både i forskningen och i den allmänna kunskapen vad gäller kunden/köparen/läsaren. Marknaden utgör det verkliga "svarta hålet" i detta sammanhang. Tekniken bakom elektronisk publicering är en fin uppfinning i sig, men nu när den finns tillgänglig – vad ska man då använda den till? Och än viktigare: vem vill ha den?

Det kan tilläggas att jag bedömde att den kvantitativa enkäten med dess kvalitativa perspektiv och endast bitvis öppnande för fria utsagor medförde förtjänster i detta sammanhang. Användningen av tidigare utförda kvalitativa intervjustudier och en relativt omfattande litteraturgenomgång för att utarbeta ett mer renodlat formulär innebar att möjligheterna för respondenterna att använda sig av undersökningen för att föra fram genomtänkta debattinlägg och bedriva demagogiska ställningskrig i ramavtalsfrågan i hög grad begränsades. Tendenser till sådant framkom ibland i de kvalitativa inläggen och framgår emellanåt än tydligare i de rena djupintervjuer som tidigare utförts av andra. En sådan uppsplätning och dissekering av ämnet elektronisk publicering av skönlitteratur som blev resultatet av enkätformen gjorde att respondenternas möjlighet att förutse utfall eller påverka analys minskade, det vill säga kontrollen och överblicken kvarstod i större utsträckning hos mig som undersökare.

Det begränsade urval som denna undersökning vilar på lämnar inte något större utrymme för att våga formulera alltför långtgående eller allmängiltiga slutsatser. Det hade självfallet varit

givande att utöka antalet respondenter men vissa tendenser kanske ändå kan anges för de allra tydligaste svarsfördelningarna, särskilt i kombination med de kvalitativa tilläggen. Jag misstänker att det är aktörernas egna attityder och okunskapen om övrigas sådana som bidragit mest till att skapa en spänd och avvaktande situation där man föredrar att "vänta ut" varandra. Avtalsproblematiken har blivit en gordisk knut men jag är tveksam till om anledningen till att det är så kan beskrivas på något enkelt sätt. Kanske behöver den artikuleras för att lösas. Jag tror att det ligger stora förtjänster i att fortsätta forska i och samtala kring attityder och inställningar så att en avdramatisering kan komma till stånd. Ett Alexanderhugg kan troligtvis framtvingas om intressenterna väntar in i det sista, men det borde ligga i majoritetens intresse att formulera hållbara centraliserade avtal baserade på informerade kunskaper om mer än tekniken.

7 Sammanfattning

När det forskas om elektronisk publicering är det i förekommande fall vetenskapliga rapporter, akademiska artiklar och annan icke-fiktions som tilldragit sig störst intresse. I samhällsdebatten däremot dominerar skönlitteraturen de subjektiva och värdeladdade åsikter som framförs i form av teknofili eller bibliofili. Samtidigt beskrivs de skönlitterära branschaktörerna som måttligt intresserade av möjligheterna med elektronisk publicering för denna genre. Därför framstår den avtalsproblematik som uppstått mellan förlag och författare i fråga om rättigheterna till elektronisk publicering av böcker, vilket ledde till ett uppsägande av ramavtalen, som oklar, och jag beslutade att ägna magisteruppsatsen åt en studie av attityder till elektronisk publicering av skönlitteratur. Författare och förlag plockades ut som nyckelaktörer i dagens situation när det handlar om denna fråga och genremässigt begränsades studien till skönlitteratur för vuxna. Problemformuleringen uttrycktes som ”vilka attityder uppvisar författare och förlag gentemot elektronisk publicering av skönlitteratur samt vilka spänningar finns det mellan dessa två grupper?”. Syftet var att undersöka attityder till elektronisk publicering av skönlitteratur bland svenska skönlitterära författare och förlag och anlägga en komparativ ansats grupperna emellan för att försöka förstå sådana spänningar och motsättningar som kommit till uttryck i avtalsproblematiken. För att kunna upprätta en enkätstudie gjordes också en grundlig genomgång av olika förhållanden och initiativ som kunde identifieras för de båda grupperna, både generellt och mer specifikt i samband med framväxten av elektronisk publicering. Frågeställningarna som användes för att ge en väg in i materialet och undersökningen var:

- Vilka arbetsförhållanden och initiativ kan identifieras för författare och förlag generellt och mer specifikt i samband med framväxten av elektronisk publicering?
- Vilka attityder uppvisar författare och förlag gentemot elektronisk publicering av skönlitteratur?
- Vilka fördelar respektive nackdelar upplever författare och förlag som förknippade med elektronisk publicering av skönlitteratur?
- Finns det några skillnader i attityder till elektronisk publicering av skönlitteratur mellan de båda grupperna författare och förlag?
- Vilken roll spelar dessa attityder för författares och förlags förhållande gentemot elektronisk publicering av skönlitteratur och varandra?
- Hur ser författare och förlag på framtiden för elektronisk publicering av skönlitteratur i relation till de traditionella förlagen?

Den teori som användes i undersökningen var Everett M. Rogers huvudsakligen sociologiskt inriktade teori om spridning av innovationer (SAI-teori). Med ledning av denna teori klassificerades elektronisk publicering som ett innovationskluster, det vill säga som flera mer eller mindre sammanlänkade teknologier vilka tillsammans kan uppfattas som en helhet. Med hjälp av Riitta Alkulas begreppssortering indelades sedan detta kluster i tre huvudteknologier för skapande, lagring och distribution, på vilka den fortsatta användningen av begreppet kom att vila. SAI-teori består av fyra huvudelement som relaterar till varandra på så sätt att 1) en *innovation* 2) sprids via *kommunikationskanaler* 3) under en *tidsperiod* 4) bland medlemmar i ett *socialt system*. Av dessa element användes enbart innovationsbegreppet och socialt system. Det förra för att beskriva elektronisk publicering, det senare för att beskriva författare och förlag som grupper. Den del av SAI-teori som kom att användas var dess kapacitet att beskriva individers eller systems attityder gentemot en innovation genom att undersöka vissa element som samlas under beteckningen innovationsattribut. Dessa innovationsattribut är 1) relativa fördelar, 2) kompatibilitet, 3) komplexitet, 4) provmöjlighet och 5) observerbarhet.

Med ledning av beskrivningen av dessa innovationsattribut utformades kvantitativa enkäter med ett kvalitativt perspektiv. Vissa enkätfrågor lämnade öppningar för respondenterna att tillfoga fria, kvalitativa svar. Enkäterna utfördes via telefon under sommaren och hösten 2001 till 49 författare och 21 förlag som tagits fram med hjälp av systematiskt urval från matriklar. De slutsatser som undersökningen ledde fram till var att både förlagens och författarnas positiva attityder gentemot elektronisk publicering av skönlitteratur kan beskrivas i marknads-tillvända och ekonomiska termer: reklamöjligheter, ökad tillgänglighet, förbättrad service, uppfyllande av marknadsefterfrågan och förbättrad konkurrenskraft vari man kanske kan finna en gemensam plattform för fortsatta diskussioner kring avtalsproblematiken. De negativa attityderna uppvisade däremot vissa skillnader mellan de båda grupperna. Författarna uppehöll sig vid frågor av rättslig, kulturell och/eller ideologisk karaktär medan förlagen alltså fokuserade ekonomiska aspekter, vilket de även till viss del delade med författarna. En större andel författare än förlag kunde se relativa fördelar med elektronisk publicering av skönlitteratur och fler förlag än författare såg motsvarande nackdelar. Generellt framkom en stor osäkerhet inom de båda sociala systemen i hållningen gentemot innovationsklustret. Detta kanske kan hänföras till resultat som pekar på att uttryck eller former för kollegial samverkan, utbyte av erfarenheter och samling kring centrala intresseområden utgör eftersatta områden. Motivationen för att experimentera med elektronisk publicering bedömdes som låg eftersom tillfällena finns men inte utnyttjas i nämnvärd omfattning. Intrycket är att aktörerna förhåller sig avvaktande i dagsläget.

Analysen av kompatibilitetsaspekten gav vid handen att elektroniskt publicerad skönlitteratur paradoxalt nog kanske kan demonstrera en styrka i vad som ofta räknas till dess nackdelar, nämligen att det utgör något *annat* än en codex – det är både mindre än, och mer än, en tryckt bok. Det föreföll också finnas en benägenhet bland båda grupperna att hemfalla åt teknologisk determinism åtföljd av uppgivenhet och resignation. De sociala systemen uppvisade också överraskande stor samstämmighet i många frågor vilket visade på ett bejakande av varandras roller och de traditionella värden som byggts upp runt och baserats på den tryckta boken som objekt. Den centrala problematiken kretsar dock alltså kring avtalsfrågan – en problematik som kanske behöver beskrivas för att lösas. En fortsatt forskning om attityder till elektronisk publicering av skönlitteratur och fler möjligheter till kollegialt utbyte kan tjäna till att minska mycket av den stora osäkerhet och okunskap om övriga branschaktörers inställningar som säkerligen bidrar till det spända och avvaktande läget.

8 Käll- och litteraturförteckning

8.1 Litteraturförteckning

- Alkula, Riitta (1997). Elektronisk publicering. *Nordinfo*, vol. 1-2.
http://www.nordinfo.helsinki.fi/publications/nordnytt/nnytt1-2_97/alkula.htm [2001-04-02].
- Almerud, Peter (2000). *Nya vägar för boken*. (Rapport nr. 26). Stockholm: Kungliga Biblioteket.
- Andreassen, Trond (1995). Hovedkomponentene i de litterære system i Norge, Danmark og Sverige – og konsekvensene av en EU-tilpasning. I *Litteratursociologi* (Erland Munch-Petersen, red.). Ballerup: Dansk BiblioteksCenter, s. 40-78.
- Arby, Hans (1998). Tror på snabbt genombrott. *Svensk Bokhandel*, nr. 15, s.8.
- Backman, Jarl (1998). *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur.
- Bokbranschens Marknadsinstitut AB (BMI) (2000). *Den svenska bokbranschen 2000: Företagsfakta och personmatrikel*. (Annika Lundstedt, Gun-Britt Holmer & Henriette Zorn, red.). Stockholm: BMI.
- Borghino, Jose. Asialink Arts Forum: New directions for Australia/Asia arts programs.
<http://www.asialink.unimelb.edu.au/arts/projects/borghino.html> [2001-06-27].
- British Library, the. French-Canadian collections. British Library French section.
<http://www.bl.uk/collections/westeuropean/canada.html> [2002-03-18].
- Cameron, David. Flexible displays gain momentum (2002-01-22). *Technology Review*.
<http://www.technologyreview.com/articles/cameron012202.asp> [2002-01-24].
- Chartier, Roger (1998). Läsare i det långa perspektivet – från *codex* till bildskärm. I *Böcker och bibliotek: Bokhistoriska texter* (Margareta Björkman, red.). Lund: Studentlitteratur, s. 297-311.
- Conhaim, Wallys, W. (2000). The e-publishing revolution. *Link-Up*, mar/apr. 2000, vol. 17, issue 2, s. 5-6.
- Eggeby, Eva & Söderberg, Johan (1999). *Kvantitativa metoder – för samhällsvetare och humanister*. Lund: Studentlitteratur.
- Essex, David. Rumble in the e-book jungle (2001-02-12). *Technology Review*.
<http://www.technologyreview.com/articles/essex021201.asp> [2002-01-24].
- Europarådet. New Book Economy – Building the Information Society.
<http://culture.coe.fr/clt/eng/eculiv2.1.htm> [2001-03-17].
- Förordning om statligt litteraturstöd*. Svensk Författningssamling (SFS), 1993:449.
- Förordning om statligt litteraturstöd*. Svensk Författningssamling (SFS), 1998:1469.
- Förordning om statligt stöd till distribution av böcker*. Svensk Författningssamling (SFS), 1981:445.
- Gedin, Per I. (1997). *Litteraturen i verkligheten: Om bokmarknadens historia och framtid*. (2. bearbetade och utökade uppl.). Stockholm: Rabén Prisma.
- Gemstar eBook Group Limited. Gemstar enters electronic book business through acquisition of NuvoMedia, Inc. and Soft Book Press, Inc. (2000-01-18).
http://www.gemstartvguide.com/pressroom/display_pr.asp?prId=57 [2002-02-04].
- Hahn, Karla L. & Schoch, Natalie A. (1997). *Applying diffusion theory to electronic publishing: A conceptual framework for examining issues and outcomes*.
<http://www.asis.org/annual-97/hahnk.htm> [2001-02-21].
- Hederström, Christer. Den elektroniska boken – ett barn av Internet.
<http://www.seatime.se/eboken> [2001-03-14].

- Hertel, Hans (1995). Bogen på mediernes supermarked: Kulturdemokratisering, polarisering og mediesymbiose 1945 - 95. I *Litteratursociologi* (Erland Munch-Petersen, red.). Ballerup: Dansk BiblioteksCenter, s. 10-39.
- Hultman Özek, Yvonne (1999). Elektronisk publicering: Doktorsavhandlingar, obefogad oro? *Human IT*, vol. 4. (Centrum för studier av IT ur ett humanvetenskapligt perspektiv). Borås: Högskolan i Borås, s. 69-79.
- Huws, Gwilym (1998). Producing and promoting children's books in a minority language: The Welsh experience. *IFLANET*. <http://www.ifla.org/IV/ifla64/074-153e.htm> [2001-06-27].
- Informationsteknologikommissionen (1994). *Informationsteknologin: Vingar åt människans förmåga*. (Statens offentliga utredningar (SOU), 1994:118). Stockholm: Fritzes.
- iUniverse (2001). iUniverse reaches 750,000 milestone for number of books printed and sold. Company's technology fuels largest number of self-published print-on-demand books (2001-05-11). [http://www.iuniverse.com/iUniverse Reaches 750,000 Milestone For Number Of Books Printed and Sold/](http://www.iuniverse.com/iUniverse%20Reaches%20750,000%20Milestone%20For%20Number%20Of%20Books%20Printed%20and%20Sold/) [2002-02-02].
- iUniverse (2002a). iUniverse offers authors ebook publishing option. Titles can now be produced digitally as ebooks in addition to hard copy using print-on-demand (2002-01-07). [http://www.iuniverse.com/iUniverse Offers Authors eBook Publishing Option/](http://www.iuniverse.com/iUniverse%20Offers%20Authors%20eBook%20Publishing%20Option/) [2002-02-02].
- iUniverse (2002b). iUniverse powers digital publishing for Wolters Kluwer. iUniverse platform allows academic publisher to offer customers (2002-01-15). [http://www.iuniverse.com/iUniverse powers digital publishing for Wolters Kluwer/](http://www.iuniverse.com/iUniverse%20powers%20digital%20publishing%20for%20Wolters%20Kluwer/) [2002-02-02].
- Johansson, Jessica (2001). *Förlagsbranschen i en dynamisk förändringsprocess: En kvalitativ undersökning av tendenser till utveckling inom förlagsbranschen*. (Magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap 2001:74). Borås: Högskolan i Borås.
- de Kemp, Arnoud (1996). Electronic publishing and publishing. *The Electronic Library*, vol. 14, no. 4, August 1996, s. 291-92.
- Kulturdepartementet (1997). *Boken i tiden: Betänkande av utredningen om boken och kulturtidskriften*. (Statens offentliga utredningar (SOU), 1997:141). Stockholm: Fritzes.
- Lancaster, F. W. (1995). The evolution of electronic publishing. *Library Trends*, vol. 43, no. 4, Spring 1995, s. 518-527.
- Landow, George P. (1997). *Hypertext 2.0. Hypertext: The convergence of contemporary critical theory and technology*. Baltimore + London: The Johns Hopkins University Press.
- Mannerheim, Johan (2000). Digitalisering och bevarande: Från projekt till långsiktiga program. *Human IT*, vol. 1. (Centrum för studier av IT ur ett humanvetenskapligt perspektiv). Borås: Högskolan i Borås, s. 23-44.
- McKnight, Cliff & Price, Sheila (1999). A survey of author attitudes and skills in relation to article publishing in paper and electronic journals. *Journal of Documentation*, vol. 55, no. 5, December 1999, s. 556-576.
- Mervärdesskattelag*. Svensk Författningssamling (SFS), 1994:200.
- Milliot, Jim (2000). Two studies see healthy book market ahead. *Publishers Weekly*, vol. 247, issue 38, s. 10. Även tillgänglig som: [http://publishersweekly.reviewsnews.com/index.asp?layout=articleArchive&articleid=CA168649](http://publishersweekly.reviewsnews.com/index.asp?layout=articleArchive&articleid=C A168649) [2002-01-21].
- Morais, Richard, C. & Post, Tom (1998). Virtual bestseller. *Forbes*, vol. 162, issue 7, s. 92-93. Även tillgänglig som: <http://www.forbes.com> [2002-01-21].
- Nordicom (2001). *Nordicom: Sveriges mediebarometer 2000*, nr. 1. Göteborg: Göteborgs Universitet.

- Nunberg, Geoffrey (1998). Bäckernas plats i den elektroniska reproduktionens tidsålder. I *Böcker och bibliotek: Bokhistoriska texter* (Margareta Björkman, red.). Lund: Studentlitteratur.
- Nyberg, Rainer (2000). *Skriv vetenskapliga uppsatser och avhandlingar med stöd av IT och Internet*. (4. uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Nylund, Lennart (2001a). Fortfarande ingen rusning efter e-böcker. *Svensk Bokhandel*, nr. 6, s. 7.
- Nylund, Lennart (2001b). Utebliven momssänkning för e-böcker inget problem. *Svensk Bokhandel*, nr. 18, s. 9.
- Offline? (2000). *Economist* (2000-12-09), vol. 357, issue 8200, s. 93.
- Olsson, Leif (2001). I förlagsbranschen är det de minsta som är störst. *Svensk Bokhandel*, nr. 21, s. 28-32.
- Open Society Institute, the (2000). Open Society Information Programs Forum. OSI Center for Publishing Development. (Second Balaton Summit). http://www.osi.hu/cpd/spf/51_'00.html [2001-06-27].
- Palme, Christian. Böcker utan tryckfärg. Texten i datorn. Med bättre hårdvara kan digital läsning ha en framtid. *Dagens Nyheter*, 1998-08-20, avd. PJO, s. 4.
- Peurell, Erik (2000). *Users and producers on line: Producing, marketing and reading Swedish literature using digital technology*. (Acta Bibliothecae Regiae Stockholmiensis 64). Stockholm: Kungliga Biblioteket.
- Renman Claesson, Katarina (2001). Digitala påfrestningar på upphovsrätten. <http://www.kb.se/Nvb/Upphov/Digital/digital3.htm> (senast uppdaterad: 17 januari 192001 [sic!], webbmaster: Tünde Ujvari). [2002-01-24].
- Rogers, Everett, M. (1983). *Diffusion of innovations*. (3. uppl.). New York: The Free Press.
- Schiffrin, André (2001). *Förlag utan förläggare*. (Lillemor Ganuza Jonsson, övers.). Stockholm: Ordfront. Orig:s titel: The business of books.
- Seybold Survey Studies E-Book Awareness and Attitudes. *Seybold Report on Internet Publishing*, Oct. 2000, vol. 5, issue 2.
- Smith, Camilla & Zachrisson, Annika (2000). *Skönlitteraturens nya kläder? Elektronisk publicering av skönlitteratur: En kvalitativ intervjustudie med nio svenska förlag och fyra övriga aktörer på det litterära fältet*. (Magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap 2000:34). Borås: Högskolan i Borås.
- Soojung-Kim Pang, Alex (1998). Hypertext, the next generation: A review and research agenda. *Firstmonday*, vol. 3, nr. 11. http://www.firstmonday.dk/issues/issue3_11/pang/index.html [2001-02-19].
- SOU 1990:39 (1990). Se: Utbildningsdepartementet.
- SOU 1994:118 (1994). Se: Informationsteknologikommisionen.
- SOU 1997:141 (1997). Se: Kulturdepartementet.
- Statens kulturråd (1989). *Boken – en översikt III*. (Rapport från Statens kulturråd 1989:2). Stockholm: Statens kulturråd.
- Statens kulturråd (2000a). *Böcker och kulturtidskrifter 1999*. (Ingår i serie: Kulturen i siffror. Statens kulturråd 2000:4). Stockholm: Statens kulturråd.
- Statens kulturråd (2000b). *Sänkt bokmoms: Undersökning och analys*. (Artikel 1054). Stockholm: Statens kulturråd.
- STIM. WIPOs nya fördrag. <http://www.stim.se/juridik/jurwipo.htm> [2002-01-24].
- Svedjedal, Johan (1997). *Det skönlitterära nätet: Internet och svensk skönlitteratur*. <http://www.litvet.uu.se/lsoc/material/detskonlitteraranatet.htm> [2001-11-27]. Även tillgänglig som: Svedjedal, Johan (1997). Det skönlitterära nätet: Internet och svensk skönlitteratur. I *Medialiseringen av Sverige* (Anders Björnsson & Peter Luthersson, red.). Stockholm: Carlsson, s. 29-40.

- Svedjedal, Johan (2000). *The literary web: Literature and publishing in the age of digital production. A study in the sociology of literature.* (Acta Bibliothecae Regiae Stockholmiensis 62. Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala). Stockholm: Kungliga biblioteket.
- Svensk Bokhandel (2000). *Förlagskontakten.* (Särtryck ur Svensk Bokförteckning, Årskatalog 1999). Stockholm: Tidnings AB Svensk Bokhandel.
- Svenska Förläggareföreningen (2001a). *Branschstatistik 2000.* Stockholm: Svenska Förläggareföreningen.
- Svenska Förläggareföreningen (2001b). *Ramavtalsförhandlingarna mellan Svenska Förläggareföreningen och Sveriges Författarförbund 1995-2001: En summering.* http://www.forlagskansli.se/pdf/Redex_forh.PDF [2002-02-04].
- Svenska Förläggareföreningen & Svenska Bokhandlareföreningen (2001). *Svensk bokbranschmatrikel 2000/2001.* Stockholm: Svenska Förläggareföreningen.
- Sveriges Författarförbund (1999). *Matrikel 1997/98.* Stockholm: Sveriges Författarförbund.
- Sveriges Författarförbund (2001a). *Matrikel 1999/2000.* Stockholm: Sveriges Författarförbund.
- Sveriges Författarförbund (2001b). *Vitbok: Förlagsavtalsförhandlingarna 1995-2000.* Stockholm: Sveriges Författarförbund. (Broschyr).
- Sänkt mervärdesskatt på böcker och tidskrifter, m.m. (Prop. 2001/02:45). Rixlex. <http://www.riksdagen.se/debatt/propositioner/index.asp> [2002-02-10].
- Tallmo, Karl-Erik (1999). Self-publishing: Publicera själv eller publicera sig själv?. *Human IT*, vol. 3. (Centrum för studier av IT ur ett humanvetenskapligt perspektiv). Borås: Högskolan i Borås, s. 185-201.
- Tengström, Emin (1998). *Hur förändras våra livsvillkor? En kritisk betraktelse av K-samhället, IT-samhället och kunskapssamhället.* Stockholm: Rabén Prisma.
- Ulfsparre, Anna Christina (2000). Vårt elektroniska samhälle och kulturarvet. *Human IT*, vol. 1. (Centrum för studier av IT ur ett humanvetenskapligt perspektiv). Borås: Högskolan i Borås, s. 7-22.
- UNESCO. *Universal Copyright Convention.* http://www.unesco.org/culture/laws/copyright/html_eng/page1.shtml [2002-02-08].
- Utbildningsdepartementet (1990). *Konstnärrens villkor: Betänkande av konstnärsutredningen.* (Statens offentliga utredningar (SOU), 1990:39). Stockholm: Allmänna Förlaget.
- Vander Veer, Emily A. (2001). Selling your work online: Three types of e-publishers. *Writer*, vol. 114, issue 1, Jan. 2001, s. 14-16.
- Vinbaek Stenholt, Helle (1999). Elektronisk informationsformidling og forskningspublicering. *Human IT*, vol. 4. (Centrum för studier av IT ur ett humanvetenskapligt perspektiv). Borås: Högskolan i Borås, s. 81-91.
- Wilks, Rick (1985). The economics of Canadian children's book publishing. *cm archive*, vol. 13, no. 6. <http://www.umanitoba.ca/cm/cmarchive/vol13no6/economicsofchildrenspublis.html> [2001-06-27].
- Wills, Matthew & Wills, Gordon (1996). The ins and the outs of electronic publishing. *Internet Research: Electronic Networking Applications and Policy*, vol. 6, no. 1, s. 10-21.
- WIPO. *Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works.* <http://clea.wipo.int/PDFFILES/English/WO001EN.PDF> [2002-01-24].
- WIPO. *Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works: Contracting parties.* [http://www.wipo.int/ About WIPO/Treatises and contracting parties/Intellectual property protection/Berne convention for the protection of literary and artistic works/Contracting parties/](http://www.wipo.int/About%20WIPO/Treatises%20and%20contracting%20parties/Intellectual%20property%20protection/Berne%20convention%20for%20the%20protection%20of%20literary%20and%20artistic%20works/Contracting%20parties/) [2002-01-24].

- WIPO. *WIPO Copyright Treaty*. <http://clea.wipo.int/PDFFILES/English/WO/WO033EN.PDF> [2002-01-24].
- WIPO. *WIPO Copyright Treaty: Contracting parties*. [http://www.wipo.int/ About WIPO/Treatises and contracting parties/Intellectual property protection/WIPO Copyright Treaty/Contracting parties/](http://www.wipo.int/About/WIPO/Treatises%20and%20contracting%20parties/Intellectual%20property%20protection/WIPO%20Copyright%20Treaty/Contracting%20parties/) [2002-01-24].
- With Andersen, Håkon & Sørensen, Knut Holtan (1992). *Frankensteins dilemma: En bok om teknologi, miljø og verdier*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Yrlid, Rolf (1994). *Litteraturens villkor*. (3. uppl.). Lund: Studentlitteratur.

8.2 Internetkällor

African Books Collective (ABC)	http://www.africanbookscollective.com
Adobe systems	http://www.adobe.com
ALIS	http://www.alis.org
Asialink Centre	http://www.Asialink.unimelb.edu.au
ASIS	http://www.asis.org
Bonniers bokhandel	http://www.bonniersbokhandel.se
Books-on-demand	http://www.books-on-demand.com
British Library, the <i>cm archive</i>	http://www.bl.uk http://www.umanitoba.ca/cm/cmarchive
<i>Economist</i>	http://www.economist.com
eLib	http://www.elib.se
ePan	http://www.epan.se
Europarådet / NBE-BIS	http://culture.coe.fr/epba/eng/ecubook1.2htm
<i>Firstmonday</i>	http://www.firstmonday.dk
<i>Forbes</i>	http://www.forbes.com
Författares Bokmaskin	http://www.bokmaskinen.se
Gemstar International Group Ltd.	http://www.gemstartvguide.com
IFLANET	http://www.ifla.org
iUniverse	http://www.iuniverse.com
Microsoft	http://www.microsoft.com
Nordinfo	http://www.nordinfo.helsinki.fi
Novell på nätet	http://www.novell.nu
NUTEK	http://www.nutek.se
Online Originals	http://www.onlineoriginals.com
Open eBook Forum, the (OEBF)	http://www.openebook.org
Open Society Institute, the (OSI)	http://www.osi.hu
Piratförlaget	http://www.piratforlaget.se
Podium	http://www.podium.nu
Projekt Runeberg	http://www.lysator.liu.se/runeberg
Seelig AB	http://www.seelig.se
Skymall	http://www.skymall.com
STIM	http://www.stim.se
Svenska Förläggareföreningen	http://www.forlagskansli.se
Sveriges Författarförbund	http://www.forfattarforbundet.se
<i>Technology Review</i>	http://www.technologyreview.com
UNESCO	http://www.unesco.org
Vander Veer, Emily A.	http://www.emilyv.com
WIPO	http://www.wipo.int
Wolters Kluwer Academic Publishers	http://www.wkap.nl

Bilaga 1. SAI-termer

Användare	Adopter
Beslut om tillämpning	Adoption decision
Beslutsstadiet	Decision stage
Förkasta/förkastande	Reject/rejection
Innovationsattribut	Attributes of innovations
Innovationsbeslutsprocessen	The innovation decision process
Interpersonella kanaler	Interpersonal channels
Kanal	Channel
Kommunikationskanaler	Communication channels
Kompatibilitet	Compatibility
Komplexitet	Complexity
Kosmopolitisk	Cosmopolite
Lokal	Localite
Massmediekanaler	Mass media channels
Observerbarhet	Observability
Provmöjlighet	Trialability
Relativa fördelar	Relative advantage
Spridning av innovationer	Diffusion of innovations
Teori om spridning av innovationer (SAI-teori)	Diffusion of innovations theory
Statusgivande aspekter	Status-conferring aspects
Teknologikluster	Technology clusters
Tillämpa	Adopt
Tillämpning	Adoption

Bilaga 2. Författarenkät

Hej. Mitt namn är Veronica Johansson. Jag har fått ditt namn och telefonnummer från Sveriges Författarförbunds Matrikel. Jag arbetar med en magisteruppsats vid avdelningen för biblioteks- och informationsvetenskap vid högskolan i Borås. Jag håller på att genomföra en undersökning av författares och förlags attityder till elektronisk publicering av skönlitteratur. Undersökningen syftar till att belysa attityder inom grupper, ej enskilda författares uppfattning. Alla svar anonymiseras och är konfidentiella. Enkäten utförs direkt över telefon och tar ca. 10 minuter. Skulle du kunna tänka dig att svara på några frågor nu eller vid ett senare tillfälle?

Först vill jag klargöra vad jag menar med elektronisk publicering. Jag använder det som en samlingsbeteckning på en grupp tekniker för produktion, lagring, presentation och distribution av dokument i elektronisk form. Några exempel på sådana tekniker är print-on-demand, publish-on-demand, distribution via cd-rom eller diskett, direktöverföring av text som elektroniska filer till persondator eller specialanpassat läsverktyg, fulltextpublicering på Internet m.m.

Det här är en kvantitativ undersökning. Därför kommer jag att ge dig flera svarsalternativ efter varje fråga. Jag har inte möjlighet att koda övriga kommentarer, utom i vissa fall då jag kommer att fråga om det är något du vill tillägga eller kommentera. I en del fall ska du bara ge ett svar. I andra fall är flera möjliga.

A. Kön

- Man
- Kvinna

B. Ålder

- 18-25
- 26-35
- 36-45
- 46-55
- 56-65

C. Skriver

- Skönlitteratur för vuxna (dvs. romaner, noveller, deckare, thrillers, science fiction, drama eller lyrik).
- Facklitteratur
- Barn- och ungdomslitteratur
- Översättning
- Annat

D. Antal utgivna tryckta titlar via förlag

- _____st.

Varav skönlitteratur för vuxna

- _____st.

E. Antal elektroniskt publicerade titlar

- _____st.

Varav skönlitteratur för vuxna

- _____ st.

F. Total arbetstid ägnad åt författarverksamhet

- 76-100 %
- 51-75 %
- 26-50 %
- 1-25 %
- 0 % (dvs. författandet äger rum helt utanför ordinarie arbetstid)

G. Hur stor kännedom har du om elektronisk publicering av skönlitteratur?

- Ingen alls (om 'ingen alls' avbryts enkäten här)
- Liten
- God
- Mycket god

H. Har du fattat något beslut om att tillämpa elektronisk publicering i din författarverksamhet?

- Ja
- Nej (om 'nej', hoppa till fråga K)

I. Gäller det hela den litterära produktionen eller delar av den?

- Hela
- Delar
  - Skönlitteratur
  - Facklitteratur
  - Barn- och ungdomslitteratur
- Annat

J. Har du redan börjat tillämpa elektronisk publicering av dina verk?

- Ja
  - Skönlitteratur
  - Facklitteratur
  - Barn- och ungdomslitteratur
  - Annat
- Nej
(Hoppa till fråga 1)

K. Har du fattat ett beslut om att *inte* tillämpa elektronisk publicering för din litterära produktion?

- Ja, hela
- Ja, delar
  - Skönlitteratur
  - Facklitteratur
  - Barn- och ungdomslitteratur
  - Annat
- Nej

1. Har du tidigare provat på elektronisk publicering som försöksverksamhet?

- Ja, med positivt utfall

- Ja, med negativt utfall
  - Ja, med varken positivt eller negativt utfall
  - Nej
2. Känner du till andra svenska eller utländska författares försök med elektronisk publicering av skönlitteratur och dessas resultat och konsekvenser?
- Ja, positiva
  - Ja, negativa
  - Ja, både positiva och negativa
  - Ja, varken positiva eller negativa
  - Nej, känner inte till några
3. Vilken är din inställning till elektronisk publicering av skönlitteratur i allmänhet?
- Uteslutande positiv
  - Övervägande positiv
  - Övervägande negativ
  - Uteslutande negativ
  - Vet ej/har ingen uppfattning
4. Anser du att någon eller några av följande exempel på elektronisk publicering lämpar sig för skönlitteratur?
- Print-on-demand
  - Publish-on-demand
  - Distribution via cd-rom
  - Distribution via diskett
  - Direktdistribution (t.ex. nedladdning från Internet eller som bilaga till e-post) av text som elektronisk fil till persondator
  - Direktdistribution (t.ex. nedladdning från Internet eller som bilaga till e-post) av text som elektronisk fil till specialanpassat elektroniskt läsverktyg, t.ex. e-bok
  - Avgiftsbelagd fulltextpublicering på Internet
  - Ej avgiftsbelagd fulltextpublicering på Internet
  - Annat
  - Vet ej
5. Anser du att elektronisk publicering av skönlitteratur *skulle* kunna medföra några tydliga fördelar för dig i din författarverksamhet?
- Ja
  - Nej (om 'nej', hoppa till fråga 7)
  - Vet ej (om 'vet ej', hoppa till fråga 7)
6. Vilken eller vilka?
- Ökad förtjänst
  - Minskade utgifter
  - Ökad status och auktoritet
  - Bättre konkurrenskraft
  - Ökad kvalitet i utgivningen
  - Ökad bredd (dvs. fler titlar) i utgivningen
  - Äldre titlar kan ständigt finnas tillgängliga för utgivning (d.v.s. behöver ej gå ur tryck)
  - Tidsbesparing
  - Minskad arbetsbörda

- Möter efterfrågan hos läsare
  - Bättre service för köpare/läsare
  - Större frihet och självbestämmande
  - De litterära verkens status förstärks
  - Bättre möjligheter för marknadsföring av texterna/verken
  - Bättre möjligheter för marknadsföring av dig själv som författare
  - Annat
  - Vet ej
7. Anser du på samma sätt att elektronisk publicering av skönlitteratur *skulle* kunna medföra några nackdelar för din författarverksamhet?
- Ja
  - Nej (om 'nej', hoppa till fråga 9)
  - Vet ej (om 'vet ej', hoppa till fråga 9)
8. Vilken eller vilka?
- Minskad förtjänst
  - Ökade utgifter
  - Sänkt status och auktoritet
  - Sämre konkurrenskraft
  - Försämrad kvalitet i utgivningen
  - Minskad bredd (d.v.s. färre titlar) i utgivningen
  - Titlarnas/verkens permanens och beständighet hotas
  - Tidskrävande
  - Ökad arbetsbörda
  - Mindre frihet och självbestämmande
  - Saknas tillräcklig efterfrågan från läsare
  - Sämre service för köpare/läsare
  - De litterära verkens status försvagas
  - Sämre möjligheter för marknadsföring av texterna/verken
  - Sämre möjligheter för marknadsföring av dig själv som författare
  - Annat
  - Vet ej
9. Anser du att elektronisk publicering av skönlitteratur överensstämmer med *din personliga* uppfattning av hur skönlitterära verk *bör* produceras, distribueras och läsas?
- Ja, helt
  - Ja, delvis
  - Nej
  - Vet ej
10. Anser du på samma sätt att elektronisk publicering av skönlitteratur överensstämmer med *författarbranschens* uppfattning av hur skönlitterära verk *bör* produceras, distribueras och läsas?
- Ja, helt
  - Ja, delvis
  - Nej
  - Vet ej

11. Uppfattar du själv elektronisk publicering som en komplex teknologi som därför är svår att förstå och använda?
- Ja, helt
  - Ja, delvis
  - Nej
  - Vet ej
12. Hur ser du själv på utvecklingen för elektronisk publicering av skönlitteratur? (Flera svar möjliga).
- Som ett bra komplement till traditionell förlagsverksamhet
  - Som ett dåligt komplement till traditionell förlagsverksamhet
  - Som en marginell företeelse som ej kommer att påverka traditionell förlagsverksamhet i någon större utsträckning
  - Som ett framtida potentiellt hot mot traditionell förlagsverksamhet
  - Annat
  - Vet ej
13. Vad – om något – anser du själv att de största fördelarna med elektronisk publicering av skönlitteratur är eller skulle kunna vara för dig som författare? (Rangordna svaren 1-4).
- Möjlighet att kringgå förlagen som mellanled vid publicering av dina böcker
  - Möjlighet för dig eller ditt förlag att kunna erbjuda dina böcker i fler former, d.v.s. både som traditionellt tryckta verk och som elektroniska utgåvor
  - Möjlighet för dig eller ditt förlag att ständigt kunna tillhandahålla dina böcker, d.v.s. de behöver inte gå ur tryck
  - Möjlighet för dig eller ditt förlag att ge ut böcker du skrivit som kanske normalt hade refuserats
  - Inget av ovanstående
  - Vet ej

Bilaga 3. Förlagsenkät

Hej. Mitt namn är Veronica Johansson. Jag arbetar med en magisteruppsats vid avdelningen för biblioteks- och informationsvetenskap vid högskolan i Borås. Jag håller på att genomföra en undersökning av förlags attityder till elektronisk publicering av skönlitteratur.

Undersökningen syftar till att belysa attityder inom grupper, ej enskilda förlags uppfattning. Alla svar anonymiseras och är konfidentiella. Enkäten utförs direkt över telefon och tar ca. 10 minuter. Skulle du kunna tänka dig att svara på några frågor nu eller vid ett senare tillfälle?

Först vill jag klargöra vad jag menar med elektronisk publicering. Jag använder det som en samlingsbeteckning på en grupp tekniker för produktion, lagring, presentation och distribution av dokument i elektronisk form. Några exempel på sådana tekniker är print-on-demand, publish-on-demand, distribution via cd-rom eller diskett, direktöverföring av text som elektroniska filer till persondator eller specialanpassat läsverktyg, fulltextpublicering på Internet m.m.

Det här är en kvantitativ undersökning. Därför kommer jag att ge dig flera svarsalternativ efter varje fråga. Jag har inte möjlighet att koda övriga kommentarer, utom i vissa fall då jag kommer att fråga dig om det är något du vill tillägga eller kommentera. I en del fall ska du bara ge ett svar. I andra fall är flera möjliga.

A. Hur stor är er utgivning per år?

- 1 – 20 titlar
- 21 – 75 titlar
- 76 eller fler titlar

B. Vad omfattar er utgivning?

- Skönlitteratur för vuxna (dvs. romaner, noveller, deckare, thrillers, science fiction, drama eller lyrik)
- Facklitteratur
- Barn- och ungdomslitteratur
- Annat

C. Hur stor kännedom har ert förlag om elektronisk publicering av skönlitteratur?

- Ingen alls (om 'ingen alls' avbryts enkäten här)
- Liten
- God
- Mycket god

D. Har ert förlag fattat något beslut om att tillämpa elektronisk publicering i er verksamhet?

- Ja
- Nej (om 'nej', hoppa till fråga G)

E. Gäller det hela verksamheten eller delar av den?

- A) hela
- B) delar
  - Skönlitteratur
  - Facklitteratur
  - Barn- och ungdomslitteratur

- Annat

F. Har ni redan börjat tillämpa elektronisk publicering i er verksamhet?

- Ja
  - Skönlitteratur
  - Facklitteratur
  - Barn- och ungdomslitteratur
  - Annat
- Nej

(Hoppa till fråga 1).

G. Har ni fattat ett beslut om att *inte* tillämpa elektronisk publicering i er verksamhet?

- Ja
  - Skönlitteratur
  - Facklitteratur
  - Barn- och ungdomslitteratur
  - Annat
- Nej

1. Har ert förlag tidigare provat på elektronisk publicering som försöksverksamhet?

- Ja, med positivt utfall
- Ja, med negativt utfall
- Ja, med varken positivt eller negativt utfall
- Nej

2. Känner ni till andra svenska eller utländska förlags försök med elektronisk publicering av skönlitteratur och dessas resultat och konsekvenser?

- Ja, positiva
- Ja, negativa
- Ja, både positiva och negativa
- Ja, varken positiva eller negativa
- Nej, känner inte till några

3. Vilken är ert förlags inställning till elektronisk publicering av skönlitteratur i allmänhet?

- Uteslutande positiv
- Övervägande positiv
- Övervägande negativ
- Uteslutande negativ
- Vet ej

4. Anser ni att någon eller några av följande exempel på elektronisk publicering lämpar sig för skönlitteratur?

- Print-on-demand
- Publish-on-demand
- Distribution via cd-rom
- Distribution via diskett
- Direktdistribution (t.ex. nedladdning från Internet, som bilaga till e-post o.s.v.) av text som elektronisk fil till persondator
- Direktdistribution (t.ex. nedladdning från Internet, som bilaga till e-post o.s.v.) av text som elektronisk fil till specialanpassat elektroniskt läsverktyg, t.ex. e-bok

- Avgiftsbelagd fulltextpublicering på Internet
  - Ej avgiftsbelagd fulltextpublicering på Internet
  - Annat
  - Vet ej
5. Anser ni att elektronisk publicering av skönlitteratur *skulle* kunna medföra några tydliga fördelar för er förlagsverksamhet?
- Ja
  - Nej (om 'nej', hoppa till fråga 7)
  - Vet ej (om 'vet ej', hoppa till fråga 7)
6. Vilken eller vilka?
- Ökad förtjänst
  - Minskade utgifter
  - Ökad status och auktoritet
  - Bättre konkurrenskraft
  - Ökad kvalitet i utgivningen
  - Ökad bredd (dvs. fler titlar) i utgivningen
  - Äldre titlar kan ständigt finnas tillgängliga för utgivning (d.v.s. behöver ej gå ur tryck)
  - Tidsbesparing
  - Minskad arbetsbörda
  - Möter efterfrågan hos läsare
  - Bättre service för kunder/läsare
  - Bättre service för kunder/författare
  - De litterära verkens status förstärks
  - Större frihet och självbestämmande
  - Bättre möjligheter för marknadsföring av texterna/verken
  - Bättre möjligheter för marknadsföring av ert förlag
  - Annat
  - Vet ej
7. Anser ni på samma sätt att elektronisk publicering av skönlitteratur *skulle* kunna medföra några nackdelar för er förlagsverksamhet?
- Ja
  - Nej (om 'nej', hoppa till fråga 9)
  - Vet ej (om 'vet ej', hoppa till fråga 9)
8. Vilken eller vilka?
- Minskad förtjänst
  - Ökade utgifter
  - Sänkt status och auktoritet
  - Sämre konkurrenskraft
  - Försämrade kvalitet i utgivningen
  - Minskad bredd (dvs. färre titlar) i utgivningen
  - Titlarnas/verkens permanens och beständighet hotas
  - Tidskrävande
  - Ökad arbetsbörda
  - Saknas tillräcklig efterfrågan från läsare
  - Sämre service för kunder/läsare
  - Sämre service för kunder/författare

- De litterära verkens status försvagas
  - Mindre frihet och självbestämmande
  - Sämre möjligheter för marknadsföring av texterna/verken
  - Sämre möjligheter för marknadsföring av ert förlag
  - Risk för copyrightintrång eller piratkopiering
  - Annat
  - Vet ej
9. Anser ni att elektronisk publicering av skönlitteratur överensstämmer med *ert förlags* uppfattning av hur skönlitterära verk *bör* produceras, distribueras och läsas?
- Ja, helt
  - Ja, delvis
  - Nej
  - Vet ej
10. Anser ni på samma sätt att elektronisk publicering av skönlitteratur överensstämmer med *förlagsbranschens* uppfattning av hur skönlitterära verk *bör* produceras, distribueras och läsas?
- Ja, helt
  - Ja, delvis
  - Nej
  - Vet ej
11. Uppfattar ert förlag elektronisk publicering som en komplex teknologi som därför är svår att förstå och använda?
- Ja, helt
  - Ja, delvis
  - Nej
  - Vet ej
12. Hur ser ert förlag på utvecklingen för elektronisk publicering av skönlitteratur? (Flera svar möjliga).
- Som ett bra komplement till traditionell förlagsverksamhet
  - Som ett dåligt komplement till traditionell förlagsverksamhet
  - Som en marginell företeelse som ej kommer att påverka traditionell förlagsverksamhet i någon större utsträckning
  - Som ett framtida potentiellt hot mot traditionell förlagsverksamhet
  - Annat
  - Vet ej